

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Diplomová práce

2024

Petr Kobyłka

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Vztah KDU-ČSL a českých křesťanských církví

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Petr Kobylka

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

v Praze dne 3. ledna 2024

Bc. Petr Kobylka

Bibliografický záznam

KOBYLKA, Petr. *Vztah KDU-ČSL a českých křesťanských církví*. Praha, 2024. 107 s.
Diplomová práce (Mgr). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Rozsah práce: 236 898 znaků

Abstrakt

Práce zkoumá nastavení vztahu KDU-ČSL a českých křesťanských církví po roce 1989. V práci je nastíněn vývoj vztahu církve a státu, posun KDU-ČSL od politického katolicismu k ekumenické spolupráci jejích členů po vzoru německé CDU-CSU, je popsána politická úloha církve a představena teorie vztahu politických stran a zájmových skupin. Práce v rámci své prakticko-analytické části operuje s církevními subjekty, které považuje za zájmové skupiny a usiluje o představení a popsání jejich vzájemného vztahu.

V prakticko-analytické části práce využívá obsahové analýzy volebních programů KDU-ČSL a zkoumá v nich obsažené priority českých křesťanských církví, které klade do širšího kontextu. Práce též představuje případovou studii církevních restitucí, na nichž je předložen fenomén skutečnosti, že se KDU-ČSL fakticky stává jako politická strana ochránkyní církevního zájmu v podobě návratu komunistickým režimem zabaveného církevního majetku. Práce se zaměřuje na snahu KDU-ČSL vedoucí ke schválení návratu církevního majetku, který je ironií osudu vrácen v období, v němž strana není zastoupena v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Strana se po úspěšném návratu v roce 2013 též v rámci povolebních koaličních vyjednávání zasadila o udržení neměnnosti schválené podoby církevních restitucí. Práce tudíž nabízí široký pohled na zkoumanou problematiku fenoménu vztahu křesťanskodemokratické strany s českými křesťanskými církvemi.

Abstract

The thesis examines the relationship between the KDU-ČSL and the Czech Christian churches after 1989. The thesis outlines the development of the relationship between the church and the state, the shift of the KDU-ČSL from political Catholicism to the ecumenical cooperation of its members following the example of the German CDU-CSU, the political role of the church and the theory of the relationship between political parties and interest groups is presented. The thesis, within its practical-analytical part, operates with church subjects, which it considers to be interest groups, and strives to introduce and describe their mutual relationship.

In the practical-analytical part of the thesis is used the content analysis of the election programs of the KDU-ČSL and are examined the priorities of the Czech Christian churches contained in them, which is placed in a wider context. The thesis also presents a case study of church restitutions, in which the phenomenon of the fact that the KDU-ČSL becomes a political party protecting the interests of the church in the form of the return of church property confiscated by the communist regime is presented. The thesis focuses on the efforts of the KDU-ČSL leading to the approval of the return of church property, which, ironically, is returned in a period in which the party is not represented in the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic. After its successful return in 2013, the party also advocated for the maintenance of the approved form of church restitution within the post-election coalition negotiations. The thesis therefore offers a

broad view of the investigated issue of the phenomenon of the relationship between the Christian Democratic Party and the Czech Christian churches.

Klíčová slova

KDU-ČSL, české církve, vzájemný vliv, církevní představitelé, straniční představitelé, vliv na formování agendy

Keywords

KDU-ČSL, Czech churches, mutual influence, church representatives, party representatives, influence on the formation of the agenda

Title

The relationship between KDU-ČSL and Czech Christian churches

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu své diplomové práce PhDr. Josefu Mlejnкови, Ph.D. za jeho vedení a všem, kteří mi byli oporou v průběhu tvorby této práce. Především své manželce Haně Kobylkové.

OBSAH

ÚVOD A ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ TÉMATU PRÁCE.....	3
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1. Dějinný vývoj vztahu církve a státu a jeho současná podoba	7
1.1. Prvotní a středověká církev	7
1.2. Reformace církve.....	11
1.3. Rekatolizace Čech po třicetileté válce	15
1.4. Josefínské reformy a toleranční patent	17
1.5. Vznik národních států, sekularizace, hledání demokracie, moderna a politický katolicismus ..	20
1.6. Církev v utvářejícím se československém demokratickém státě.....	24
1.7. Církev v područí totality nacismus a komunismu a její cesta ke svobodě	27
1.8. Nastavení vztahu církví a státu v současnosti.....	29
2. Cesta KDU-ČSL od politického katolicismu ke konfesní neutralitě.....	32
2.1. Dějinný exkurz a proces transformace strany z „katolické na ekumenickou“.....	33
2.2. Religiozita členské základny KDU-ČSL	40
2.3. Konfesní zhodnocení KDU-ČSL.....	44
3. Církev a její politická úloha	45
4. Teorie vztahu politických stran a zájmových skupin	48
5. Metodologie	53
PRAKTICKO-ANALYTICKÁ ČÁST	57
6. Programová analýza volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky	57
6.1. Volební program KDU pro volby do ČNR 1990.....	57
6.2. Volební program KDU-ČSL pro volby do ČNR 1992.....	59
6.3. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 1996	61
6.4. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 1998	63
6.5. Volební program koalice KDU-ČSL a US-DEU pro volby do PSP ČR 2002	65
6.6. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2006	67
6.7. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2010	69
6.8. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2013	72
6.9. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2017	73
6.10. Volební program koalice SPOLU pro volby do PSP ČR 2021	75
6.11. Závěry analýzy volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky	76
7. Případová studie: Církevní restituce – KDU-ČSL ochránkyní zájmů církví	79
7.1. Úvod do problematiky.....	79
7.2. Vývoj jednání o majetkovém vyrovnání.....	81

7.3. Role a přístup KDU-ČSL k církevním restitucím	82
7.4. Závěry případové studie	92
ZÁVĚR.....	95
BIBLIOGRAFIE	100
Literatura	100
Články	103
Pořady.....	105
Volební a vládní programy.....	105
Dokumenty	106
Zákony.....	106

ÚVOD A ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ TÉMATU PRÁCE

České politické prostředí již více než sto let provází fenomén přítomnosti a kontinuity politické strany, která, ač prošla významným dějinným vývojem, je laickou i odbornou veřejností propojována s křesťanským voličem a českými církevními subjekty. Touto politickou stranou je KDU-ČSL a její dějinná předchůdkyně Československá strana lidová. Ve své práci jsem se rozhodl prozkoumat právě vztah této politické strany s českými církevními subjekty. Na úvod je nutné konstatovat, že dějinný vývoj stále tuto politickou stranu proměňuje a závěry, které by se daly přijmout o propojení prvorepublikové Československé strany lidové a tehdejší římskokatolické církve již nejsou pro současnou „moderní“ KDU-ČSL platné. Vztah církví a KDU-ČSL je nutné v jednotlivých dějinných etapách zkoumat odděleně. Proto jsem se rozhodl, že ačkoliv v jedné z kapitol nastíním dějinný vývoj strany a její historický vztah k církvím, závěry a hlavní část práce se bude věnovat periodě počínající rokem 1989 a bude zkoumat současný stav.

Cílem mé práce je prozkoumat, popsat a definovat vztah KDU-ČSL a českých křesťanských církví. Z tohoto důvodu jsem si položil výzkumnou otázku: „*Jaký vztah panuje od roku 1989 do současnosti mezi KDU-ČSL a českými křesťanskými církvemi a jaké podoby nabývá?*“ Z této otázky vyplývá skutečnost, že budu zkoumat, jakým způsobem se církve a KDU-ČSL vzájemně ovlivňují. Práce zkoumá, jakého rozměru nabývá vztah KDU-ČSL a českých církví.

Je nutno konstatovat, že tento patrný vztah je odbornou literaturou prozkoumán jen velmi povrchně a jeho dopady na nastavování agend a programu této hodnotově křesťanské politické strany příliš zmapovány nejsou. Přesto se mu již několik politických vědců v minulosti věnovalo. Nejvýraznější porevoluční publikací, která velmi kvalitně otevírá toto téma, je kniha *Katolicismus a politika o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době* českého politologa Petra Fialy, která nastavuje teoretické zakotvení vztahu církví k politice. Z této publikace vychází i velmi podstatná skutečnost, že pro zkoumání politického vlivu církví je zaprvé nutný interdisciplinární přístup, na tuto problematiku nelze hledět jen a pouze očima politologa, ale je nutné si uvědomit historický kontext, teologicko-religionistický rozměr, a aplikovat i pohled společenskovědní, který dává pochopit širším souvislostem. Zadruhé je třeba zavedení netypických metod, vycházejících z propojení výše zmíněných vědních disciplín. Zatřetí je politolog postaven před odpověď na teoretické a obtížně řešitelné otázky, které mohou nabízet

nejednoznačné odpovědi.¹ Dovolím si k těmto třem problémům připojit čtvrtý, kterým je nedostatek formálních informačních pramenů, které by popisovaly vztah a vliv církví na politické strany. Důležité je též automaticky nedávat rovnítko mezi pojmy církev a římskokatolická církev a ideálně tuto problematiku zkoumat širěji, tj. uvědomit si dějinnou religionistickou mnohost České republiky. Omezení se na římskokatolickou církev lze považovat z hlediska vlivu na formování politiky za logický krok vzhledem k počtu jejích věřících a vlivu vrcholných představitelů. Přesto jsem se okrajově pokusil nabídnout i optiku menších církevních subjektů, kterým kvůli rozsahu práce mohu věnovat pouze minimum prostoru a práce se proto majoritně soustředí na římskokatolickou církev.

V teoretické části práce je vytyčen dějinný vývoj vztahu církve a státu a jeho současná podoba. Tento vývoj je potřebný pro širší pochopení vztahu strany a církevních subjektů. V teoretické části práce též nabízí pohled na KDU-ČSL jakožto konfesně velmi dynamicky se transformující politický subjekt s velmi silnou vazbou na křesťanského voliče. Tradice a historický vývoj především prvorepublikové Československé strany lidové nabízí pomyslné konfesní propojování strany právě s římskokatolickou církví. Je velmi důležité si položit otázku, zda je KDU-ČSL stále stranou pouze jedné konfese nebo strana v současnosti zažila jistý ekumenický posun? Odpověď na tuto otázku nabízí kapitola cesta KDU-ČSL od politického katolicismu ke konfesní neutralitě, kde vysvětlím, že ačkoli Československá strana lidová v období od roku 1918 do roku 1989 výrazně těžila z vlivu politického katolicismu a deklarativních katolíků, dějinné vlivy – osvobození strany z komunistického područí, demokratizace české společnosti, sekularizační procesy a vývoj událostí po roce 1989 – zcela logicky způsobily, že se z důvodu svého přežití musela politická strana hodnotově a programově posunout a zakotvit křesťanský ekumenismus a dále usilovat o konfesní neutralitu. Zároveň od roku 1989 dochází dle sčítání obyvatel k výrazným úbytkům počtu především takzvaných deklarativních věřících, což se také neblaze projevuje na volebních výsledcích strany, a nízký počet věřících by v budoucnu nemusel umožnit existenci „české křesťanské“ strany, což je problém, s nímž operuje publikace Laboratoř sekularizace politologa Petra Fialy. V současnosti se strana ubírá cestou modelu konfesní neutrality, kterou přináší především generační obměna a omlazování členské základny. Lze konstatovat, že KDU-ČSL usiluje o to nebýt striktně pouze stranou křesťanskou,

¹ FIALA, Petr. *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995. ISBN 80-85959-01-1, s. 83.

byť si hodnotový rámec snaží co nejvíce uchovat, ale zároveň oslovuje i voliče, kteří nemají s církví příliš společného. Strana tedy oproti období první republiky významně snížila vliv římskokatolické církve na své fungování, opustila dogma politického katolicismu a od listopadové revoluce a obnovení demokracie v roce 1989 usiluje po vzoru německé CDU-CSU a dalších evropských křesťanskodemokratických stran o křesťanský ekumenismus až konfesní neutralitu.² Tím se snaží cílit i na voliče bez náboženského vyznání, nenavštěvující kostely a náboženské akce, přesto však nadále zůstává závislá právě na křesťanských voličích.

Vzhledem k této závislosti, se teoretická část práce zamýšlí nad církví a její politickou úlohou, která je odlišná od tradičních zájmových skupin. Církev, nezávisle na účelu své existence a primární evangelizační misi, žádá stát o výhody, komentuje zákonodárná rozhodnutí, působí na vládu a její ministry, legislativní tělesa, nepřímou doporučuje svým členům volit určitou politickou stranu s vidinou posílení svého politického vlivu, což jí dává jednoznačnou politickou roli. V závěrečných kapitolách teoretické části se věnuji teorii vztahu politických stran a zájmových skupin a nastavení metodologie pro prakticko-analytickou část. Vycházím při tom z poznatků zkoumání vazeb mezi politickými stranami a zájmovými skupinami. Konkrétně se pokouším pro svůj výzkum využít teorií politoložky Carolyn Warner publikovaných v knize *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*, která komparuje podobu vztahu německých, italských a francouzských křesťanskodemokratických stran s římskokatolickou církví. Carolyn Warner ve svém výzkumu zjistila řadu národních odlišností ve strategiích církve, jak udržovat svůj politický vliv a jakým způsobem působit na křesťanskodemokratickou politickou stranu.

V prakticko-analytické části práce nabízí dvě kapitoly. V první se věnuji analýze volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky. V rámci této kapitoly za pomoci obsahové analýzy analyzuji následující témata – nastavení vztahu církve a státu, restituce církevního majetku a podpora péče o něj, podpora církevního školství, podpora církevních organizací v oblasti sociálních a zdravotních služeb, podpora práce církve s mládeží a křesťanské hodnoty v otázkách zahraniční politiky ČR. Těchto šest hlavních témat se opakovaně vyskytovalo v programech KDU-ČSL pro volby do legislativních těles a lze na nich prezentovat míru,

² SUCHÝ, Petr. Proces transformace KDU-ČSL ve stranu moderního typu. *Středoevropské politické studie / Central European Political Studies Review*. 1999, (1). Dostupné také z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3798>

s jakou KDU-ČSL akcentovala jednotlivé pro církve podstatné otázky. V druhé kapitole pak má práce a výzkum přináší případovou studii Církevních restitucí, ve které operuji s tím, že KDU-ČSL vstupuje do jednoznačné role ochránkyne zájmů církví – tj. vyřešení otázky odluky státu a církví a vrácení církvím nespravedlivě zabaveného majetku. Je namístě si povšimnout, že toto úsilí bylo u politiků KDU-ČSL prakticky neměnné a že ačkoliv ironií osudu byly restituce schváleny v hluboké krizi strany, kdy strana ztratila na jedno volební období svou politickou reprezentaci ve sněmovně, byla to právě KDU-ČSL, která v rámci povolebního vyjednávání po úspěšném návratu udržela téma restitucí i přes levicovou koalici s ČSSD a hnutím ANO 2011 uzavřené a prozívatelně si „pohlídala“ důležité resorty pro restituci církevního majetku i za cenu ztráty jiných pro program důležitých pozic.

Práce shrnuje dosavadní míru poznání a teoretické poznatky o vztahu církví a politických stran a snaží se prokázat, zda je české církve a KDU-ČSL potvrzují, či vyvrací, též je představen historický vývoj, ze kterého pramení současný stav vzájemných vztahů, který je nezbytný k jeho pochopení. Vycházím při tom z informací z akademických publikací, církevních dokumentů a volebních programů KDU-ČSL. V rámci své práce jsem se v teoretické rovině pokusil odpovědět na otázku, jaká je politická role církve a jak se církev projevuje jako zájmová skupina v rámci českého politického systému.

Navázal jsem na teorii zájmových skupin a práci politoložky Carolyn Warner, která se zaobírala vztahem evropských křesťanskodemokratických stran a římskokatolické církve a politologa Petra Fialy, který v publikaci Laboratoř sekularizace velmi dobře definoval důvody a dopady nízké religiozity, které jsou pro českou společnost příznačné. Pokud bych měl připodobnit model fungování vztahu KDU-ČSL k modelům použitým Carolyn Warner, vydává se KDU-ČSL jednoznačně německou cestou ekumenické spolupráce, ovšem s českými specifiky nevyváženosti náboženských skupin a nízkou mírou religiozity, která straně nedopřává masové podpory, tak jako je tomu u podpory CDU-CSU v Německu.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Dějinný vývoj vztahu církve a státu a jeho současná podoba

1.1. Prvotní a středověká církev

Církev založil Ježíš Kristus a počátky jejího fungování můžeme nalézt v novozákonních epištolách. Církev prvoplánově nevznikla jakožto politická organizace a pakliže v Janově evangeliu čteme Ježíšovu odpověď Pilátovi, „*Moje království není z tohoto světa.*“³, objevujeme jen jedno z mnoha biblických míst, která předznamenávala

velmi rozsáhlou problematiku odluky církve a státu. Biblický novozákonní ideál představoval církev jako organizaci, která neměla dosahovat svých cílů skrze politiku tohoto světa. Cíl církve byl mnohem ušlechtlejší než obyčejná politika, a to šíření radostné zvěsti – evangelia o Ježíšově životě a jeho oběti, která přinesla spasení a život věčný. Přesto, jak ukazovaly dějiny, církev nemůže být z mnoha důvodů čistě apolitickou organizací.

V první knize Timoteovi druhé kapitole čteme, že úkolem církve je modlit se za své vladaře a za lidi, na jejichž bedrech leží politická moc. „*Na prvním místě žádám, aby se konaly prosby, modlitby, přímlyvy, díkyvdání za všechny lidi, za vládcy a za všechny, kteří mají v rukou moc, abychom mohli žít tichým a klidným životem v opravdové zbožnosti a vážnosti.*“⁴ Tyto verše jednoznačně mluvily o tom, že církev a její členové neměli být odtrženi od politické reality, protože dobrá forma vlády jim dopřeje klidný a spokojený život, ve kterém mohou žít zbožně.

Raná církev významně stála na teorii dvou vzájemně nepropojených království, pozemského a nebeského. Tato teorie byla typická pro fungování křesťanů prvotní církve, kteří žili své životy v oddělených komunitách od nevěřících a přesto, že sdíleli stejnou obec, řešili na prvním místě věci duchovní. Tento model však mohl fungovat pouze do okamžiku, kdy se z křesťanské menšiny v komunitě stala většina, a křesťané se začali dostávat k reálné politické moci, kterou museli vykonávat, se kterou přicházela i politická zodpovědnost. Zároveň díky globalismu Římské říše a výraznému úspěchu prvních křesťanských misí se v průběhu prvních století

³ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 15. vydání (6. opravené vydání). Praha: Česká biblická společnost, 2021. ISBN 978-80-7545-104-0. Jan 18, 36.

⁴ Tamtéž, 1. Timoteovi 2,1-2.

křesťanství rozšířilo prakticky do všech jejích koutů a stalo se majoritním vyznáním evropského prostoru.⁵

Prvním, kdo přišel s ucelnější teorií o vztahu mezi církví a státem, byl svatý Augustin ve svém spise *Magnum opus De civitate Dei*, kde vychází z myšlenky dvou měst – obcí. „*Založily tedy dvě obce dvě lásky, pozemskou totiž sebeláska až ke zhrzení Boha, nebeskou pak láska k Bohu až ke zhrzení sebe.*“⁶ Augustin tím naznačil, že Bůh ustanovil dva způsoby vládnutí nad člověkem – duchovní reprezentovaný církví a jejími úřady a světský reprezentovaný vladařem. Středověk tuto teorii interpretoval velmi unitaristicky. Prakticky došlo ke skutečnosti, že politické úřady a správa státu nebyla brána jako autonomní záležitost a politika měla zcela jednoznačný náboženský rozměr. Vládnul Bohem zvolený a církví ustanovený panovník, jehož výkon moci byl církví značně limitován. Na panovníka bylo kladeno, aby vládnul v souladu s biblickým ideálem, dodržoval tehdy všeobecně přijímaná etická pravidla a na výkon jeho moci dohlížela církev.⁷

Takovýto stav však zcela zákonitě musel dospět ke střetu moci světské a duchovní a vyjasnění si vztahu církve a státu. Teorie o dvou městech tak byla fakticky překuta do teorie dvou mečů, která vedla ke sporu o politickou moc a o to, zda výše stojí Bohem ustanovený císař nebo Bohem ustanovený papež.⁸ Tím však politika nabrala zcela jasný náboženský rozměr a cíl, což ji výrazně vzdálilo biblickému apolitickému ideálu prvotní církve.

Zároveň roku 1054 došlo k takzvanému Velkému schismatu, jehož důsledkem je „první“ rozdělení doposud jednotné církve na dvě větve – západní katolickou a východní pravoslavnou. Poprvé se v evropském prostoru objevila křesťanská náboženská mnohost a představa o jednotné církvi se tímto krokem stala minulostí, prohloubily se teologické rozpory a rozdíly liturgie, dokonce i přístup ke vztahu církve a státu.⁹ Východní církve se poddala byzantskému císaři v Konstantinopoli a vznikl tak césaropapismus, který tvrdil, že sféra světská a církevní

⁵ KADLEC, Jaroslav a Univerzita Palackého. *Dějiny katolické církve*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1993. ISBN 80-7067-285-4. sv. 1a, s. 45-47.

⁶ AUGUSTIN. *O Boží obci: knih XXII*. Překlad Julie Nováková. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1950. 2 svazky. sv. 2, s. 64.

⁷ MÜLLER, Helmut M., Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, ISBN 80-7106-125-5, s. 38-39.

⁸ CONNOLLY, William E. et al. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Proglas, 1995, ISBN 80-85617-47-1, s. 24.

⁹ FILIPI, Pavel. *Církev a církve: kapitoly z ekumenické eklesiologie*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, ISBN 80-85959-58-5, s. 67 a 123-124.

nemají být nikterak přísně odděleny, a do jisté míry tak popřel dílo svatého Augustina. Panovník byl uznán za nejvyššího vladaře a hlavu církve, jehož posláním je usilovat o co nejlepší spolupráci s církví tak, aby říše vzkvétala. Došlo tedy k faktickému propojení církevní a světské moci. Zároveň se však byzantští císaři snažili nezasahovat do duchovních otázek a řídit církev především v hospodářském smyslu. Tento model se navíc do Evropy ještě vrátil v 18. století, kdy osvícení panovníci chtěli co nejvíce využít ekonomický potenciál církve a podříditi ji svému byrokratickému aparátu.¹⁰ Oproti tomu západní církve se vydala cestou jasně snahy prokázat, že papež jakožto náměstek Boha na zemi stojí výše než světský panovník, který by mu měl být poslušný. Církev západní tak modelově postavila svou autoritu nad vládnoucí západoevropské panovníky.

Středověk se stal obdobím ve, kterém zcela jednoznačně začala církev vykonávat politickou moc a stal se z ní dokonce velmi silný politický aktér. Je nutné též neopomenout skutečnost, že v tomto období došlo i k boji o investituru a že podobně jako si církev nárokovala roli pomazávat Bohem vybraného panovníka, panovníci měli ambice projevovat své politické cíle i uvnitř církve a její hierarchie.

Středověcí panovníci měli tendenci hledět na křesťanství jako na prvek, který upevňoval dobré vztahy s okolními státy a upevňoval panovnickou moc. Z tohoto důvodu již velkomoravští panovníci usilovali o pokřesťanstění svých držav. Ačkoliv první misie přišla na naše území ze západu z Východofranské říše (dnešního Německa), zásadního úspěchu dosáhla misie z jihovýchodu vedená soluňskými bratry Konstantinem a Metodějem. Společně s jejich působením se k nám dostaly první křesťanské texty, přeložené do jazyka blízkého jazyku tehdejších obyvatel naší země, do staroslověnštiny, kterým Konstantinova hlaholice dávala písemnou formu. Před příchodem Cyrila s Metodějem roku 863 došlo ke křtu čtrnácti českých knížat roku 845 v Řezně na dvoře tehdejšího Východofranckého krále Ludvíka II. Němce.¹¹

„Ludvík čtrnácti z (celkového počtu) knížat Čechů, kteří žádali o přijetí křesťanského náboženství, vyhověl a v oktávě Epifanie je přikázal pokřtít.“¹²

¹⁰ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*. Přeložil Terezie EISNEROVÁ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2017. ISBN 978-80-7325-437-7, s. 56.

¹¹ ŠOLTÉSZ, Štěpán a nakladatelství a knihkupectví KALICH. *Dějiny křesťanské církve*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990, ISBN 80-7017-204-5, s. 40-41.

¹² ŠIMÍK, Petr. *Fuldské anály k roku 845* [online]. 2006 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: http://www.moraviamagna.cz/kroniky/k_fu845.htm

Lze spekulovat, do jaké míry byl tento krok učiněn pod nátlakem či ve snaze získat dobré vztahy se silnějším západním spojencem, jemuž byl dlouhodobě odváděn tribut a jehož vazaly fakticky česká knížata byla. Přesto se právě příchod slovanských věrozvěstů a pokřtění čtrnácti českých knížat v Řezně fakticky staly počátkem vztahu mezi církví a státem na našem území. Na obě tyto události lze hledět jako na jistou předzvěst rozpadu tehdy ještě jednotné západní a východní církve a mocenský souboj západu s východem o nadvládu právě nad naším územím.

Po rozpadu Velkomoravské říše došlo k zformování českého přemyslovského státu, ve kterém hlavně díky násilným vpádům vojsk ze západu proběhlo ukotvení západního – katolického ritu. Náboženským jazykem našeho území se stala latina, ve které jsou nadále vedeny bohoslužby a šířeny náboženské texty. Počátek české státnosti byl následně velmi úzce propojen s vraždou přemyslovského knížete Václava, který byl ve Staré Boleslavi zavražděn svým mladším bratrem knížetem Boleslavem II., a stal se tak kromě symbolického archetypu českého vladaře též jedním z prvních křesťanských mučedníků v české tradici.¹³ Ostatně jeho odkaz je stále velmi výrazně na našem území slaven ať již ve výročí jeho zavraždění, tak i ve významných státnických aktech, kterými je například inaugurace prezidenta České republiky. Přemyslovští panovníci využívali církve k upevnování své politické moci.

Společnost a stát byl v té době řízen podle schématu trojího lidu. Boží lid se skládal z kněží, jejichž úkolem bylo vedení duchovních obřadů, pracujícího venkovského lidu, který měl zajistit materiální přežití společnosti a válečníků, jejichž úkolem byla ochrana státu a společnosti. Tato představa byla na našem území všeobecně přijímaná od 11. století až do reformace, kdy ještě první husitští reformátoři toto schéma schvalovali; bylo plně odmítnuto až v díle Petra Chelčického *O trojím lidu*.¹⁴

Přemyslovce na českém trůnu vystřídali Lucemburkové a České království se stalo integrální součástí Svaté říše římské, byť s velmi autonomním statutem. Český panovník získal roli kurfiřta a stal se jedním z elektorů císaře Svaté říše římské. Za vlády krále Karla IV. roku 1344 došlo k povýšení pražského biskupství na arcibiskupství a Praha se stala duchovním centrem

¹³ ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*. 4. vyd. Praha: Kalich, ústřední církevní nakladatelství, 1990, s. 41.

¹⁴ ŠMERK, Pavel. *Petr Chelčický: O trojím lidu řeč* [online]. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.fi.muni.cz/~xsmerk/chelcicky.pdf>

správy lucemburských držav. Založení pražské univerzity o čtyři roky později způsobilo skokový nárůst vzdělanosti a ten následně zažehl reformační myšlenky.¹⁵

1.2. Reformace církve

Období konce vrcholného středověku a nástupu novověku přineslo v Evropě rozvoj vzdělanosti, který se nesl v duchu vzniku prvních evropských univerzit, a role církve se tak dostala pod kritiku středověkých učenců. Byla vyslovena myšlenka na proměnu fungování politické moci zkažené církve, která již neplnila biblický ideál. Toto období bylo navíc charakterizováno rostoucím rozdílem mezi církví a politickým státem a postupně v tomto období uhasla unitární myšlenka propojení církve a státu pod jednu autoritu.¹⁶

Období přelomu 13. a 14. století přineslo první kritické hlasy, které měly potřebu se vyjádřit k fungování církve. Západní církev se dostala na svůj mocenský vrchol a v tomto období biblický ideál střídmosti nahradila zhýralost, nenasytnost a touha po světském panování. Světskému panování církve ovšem velmi brzy zabránily ambice evropských panovníků a nová koncepce národních států. Tak ostatně došlo ke střetu francouzského krále Filipa VI. Sličného s papežem Bonifácem VIII, ve kterém světský panovník zvítězil nad papežem. Došlo k takzvanému avignonskému zajetí církve, které trvalo od roku 1309 do roku 1377 a započalo období naprostého mocenského úpadku církve.¹⁷ S úpadkem mocenským však přišel i úpadek morální vycházející především z touhy církevních hodnostářů po majetcích a dalších finančních statcích. Od moci odstavená církev se snažila prosadit svůj primát skrze peníze. Docházelo k obsazování duchovních úřadů za pomoci simonie¹⁸ či nepotismu¹⁹ nebo naopak k jejich kumulaci v podobě mnohoobročnictví²⁰.

Toto chování mezi prvními kritizovali William Ockham a Marsilius z Padovy.²¹ Marsilius formuloval koncepci státu a politiky, dle níž byl lid suverénním nositelem moci a státní moc byla nezávislá na moci církevní. Podrobněji kritizoval církev ve svém traktátu „defensor pacis

¹⁵ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české, I: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. 4. vyd. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-098-5, s. 110.

¹⁶ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české, I: Od příchodu Slovanů do roku 1740*, s. 243 a 248.

¹⁷ KADLEC, Jaroslav a Univerzita Palackého. *Dějiny katolické církve*, sv. 2, s. 173-176.

¹⁸ obchodování s církevními úřady

¹⁹ rodinné předávání církevních úřadů

²⁰ zastávání více církevních úřadů zároveň

²¹ KADLEC, Jaroslav a Univerzita Palackého. *Dějiny katolické církve*, sv. 2, s. 232.

– obránce míru“. Osobně pak formuloval své myšlenky do teze, že papež má být pouze biskupem a fungování a řízení církve má být podřízeno všeobecnému koncilu. Tím se stal jedním ze zakladatelů konciliárního hnutí, které se později stalo potenciální cestou pro vyřešení církevní krize. Zároveň konciliární hnutí lze považovat za pokus vnést do řízení církve kolektivní rozhodování skrze diskuzi před papežskou neomylnost a lze jej považovat za předzvěst uplatňování demokratických postupů v řízení církve.²²

Bohužel období konce avignonského zajetí volně přešlo do období mnohopapežství, kdy se do čela církve souběžně dostal papež Urban VI. a papež Klement VII. Oba v církvi disponovali přibližně srovnatelnou podporou věřících, křesťanských států a politickou mocí. Tato událost bývá označována jako velké západní či katolické schizma. Toto schizma a neřešení zvrácenosti církve motivovaly další myslitele k volání po nutné reformě církve. Těmito reformátory se stali univerzitní učenci John Wycliffe a Jan Hus.²³

John Wycliffe zcela otevřeně vystoupil proti narůstajícímu bohatství církve, které ji sžíralo zevnitř a stejně tak proti papežskému centralismu, který považuje za hlavní zdroj tohoto problému. Pramenem jeho kritiky se stal právě biblický ideál, v němž bylo popsáno zcela rozličné chování duchovních představitelů než to, které bylo v té době typické. Zároveň zdůraznil, že Bible je pro vládu lidu a pro lid, nikoliv pouze pro duchovní. V jeho spise *De civili dominio* – o občanském panování formuloval myšlenku, že Anglie, jakožto národní stát, nepatří žádnému papeži.²⁴ Svě názory stavěl na přesvědčení, že jediným relevantním a oprávněným zdrojem křesťanského učení je Bible, čímž formuloval základní reformační princip „*Sola scriptura*“ – „Jedině Písmo“, které mělo být dostupné každému věřícímu.²⁵

Na učení Johna Wycliffa následně navázal Jan Hus. Stejně jako on i Hus rozporoval ideu papežského primátu. Dle jeho učení je jedinou hlavou církve Kristus a není potřeba papežského panování. Kritizoval morální úpadek kněžského úřadu a prodej odpustků, který tento amorální život kněžích umožňoval. Pro mistra Jana Husa je podobně jako pro Johna Wycliffa charakteristické postavení jeho učení na Písmu. Odmítl přijmout světské panování kněžích a

²² CONNOLLY, William E. et al. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, s. 291-292.

²³ KADLEC, Jaroslav a Univerzita Palackého. *Dějiny katolické církve sv. 23*, s. 230-242.

²⁴ STEMBERGER, Günter a Václav FREI. *2000 let křesťanství: ilustrované církevní dějiny s více než 1300 barevnými vyobrazeními a slovníkem pojmů z církevních dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, ISBN 80-7192-388-5, s.373-377.

²⁵ STEMBERGER, Günter a Václav FREI. *2000 let křesťanství: ilustrované církevní dějiny s více než 1300 barevnými vyobrazeními a slovníkem pojmů z církevních dějin*, s. 22.

dostal se tvrdě do střetu s vrcholnými představiteli církve. Prohlásil: „*Dospěl jsem k rozhodnutí, že je lépe strpět smrt za pravdu než dosáhnout hmotné odměny za lichotky.*“^{26,27} Hus se během svého života několikrát dostal do rozporu s autoritou představitelů církve a byl dán do klatby. Poprvé se tomu stalo pražským arcibiskupem a Husovým původním přítelem Zbyňkem Zajícem z Hazmburka. Ten byl zodpovědný za rozhodnutí o zabavení univerzitních spisů Johna Wycliffa na pražské univerzitě a za jejich následné spálení, za což mu tehdejší studentská lidová tvořivost přiřkla rčení: „*Zbyněk biskup Abeceda spálil knihy, nic nevěda, co je v nich napsáno.*“²⁸ Což byla reakce tehdejších studentů a příznivců učení mistra Jana Husa na negramotnost arcibiskupa a na jeho kontroverzní krok. Na Prahu uvalený interdikt – zákaz výkonu církevních svátostí, spustil masové bouře.²⁹

Hus se odvolal k autoritě Písma a Krista a své učení se rozhodl obhájit před kostnickým koncilem. Ten se však spíše než otázkou obsahu jeho kázání a teologie věnoval spíše otázce českého kacířství, za jehož představitele byl Jan Hus církevními autoritami považován. Stejně tak tomu bylo i v otázce reformy a řešení církevních problémů, které byly zastíněny problémem jediným, a to existencí trojpapežství. Na koncilu v Pise červnu 1409 totiž došlo k další volbě papeže, v pořadí již třetího, z níž vzešel papež Alexander V., který se velmi aktivně ujal úřadu.³⁰ Avšak řada národních církví jej neuznala, podobně jako dva předchozí papeže. Otázka jeho uznání se stala i kamenem úrazu v českých zemích, kde sice panovník Václav IV. jeho autoritu uznal, nikoliv však pražský arcibiskup. Tento krok způsobil, že vedle papeže římského a avignonského měla církev nově i papeže pisánského. To vytvořilo ještě větší nutnost a potřebu církve tuto situaci vyřešit. Husovi a jeho učení se tedy na kostnickém koncilu nedostalo příliš velkého prostoru a koncil skončil verdiktem smrti upálením na hranici, který byl uskutečněn nakonec 6. července roku 1415. Rozsudek odstartoval na našem území nepokoje v podobě husitské revoluce a vzniku náboženské mnohosti. Kostnický koncil sice nevyřešil reformu církve, avšak byl úspěšný a podařilo se mu sesadit všechny tři papeže. Místo nich zvolil nového

²⁶ HUS, Jan, GREGOR, Alois, ed. *Knížky o svatokupectví*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. Památky staré literatury české (ČSAV).

²⁷ HIGGINS, Bill. *Hus drží klíč: Jan Hus hovoří k dnešní České republice* [online epub]. Druhé, opravené vydání. Jindřichův Hradec: Stefanos, 2015 [cit. 2023-07-12]. ISBN 978-80-87081-34-1. Kap. 4./III.

²⁸ KREJČÍ, F. V. (František Václav). *Jan Hus*. V Praze: Mánes, 1915, s. 90.

²⁹ Tamtéž, s. 79.

³⁰ HUS, Jan, GREGOR, Alois, ed. *Knížky o svatokupectví*, s. 81.

papeže Martina V., který velmi důrazně upevnil autoritu a politickou moc role papeže, čímž zanikla možnost řízení církve skrze koncily.³¹

Podobně jako v Čechách propukly bouře a volání po reformě církve. Tak se tato vlna přelila i do dalších evropských zemích. Na území německé říše odstartoval reformaci svými 95 tezemi Martin Luther, k níž se mocensky připojila i řada německých knížat. To zabránilo opakování stejných událostí, jakými církev vyřešila otázku Wycliffa, Husa a dalších reformátorů. Od 30. let 16. století bylo jasné, že Lutherovo vystoupení podnítilo nejen volání po zásadní reformě církve, ale vedlo i k definitivnímu rozdělení západního křesťanství. Císař se snažil náboženské bouře neúspěšně potlačit mocenskou cestou, což však vyvrcholilo roku 1529 protestem německých knížat na říšském sněmu ve Špýru, který dal tomuto náboženskému směru název protestanti. Roku 1530 němečtí protestanti přijali vlastní vyznání víry, tzv. Augsburské vyznání víry vytvořené Lutherovým věrným následovníkem a přítelem Filipem Melanchtonem. To je dodnes základním dogmatickým textem luterských církví.³²

V podobném duchu jako Luther dále vystoupili i další reformátoři – Ulrich Zwingli a Jan Kalvín ve Švýcarsku a v Evropě se začaly v plné síle formovat nové proudy křesťanské víry, které se mocensky dokázaly vyrovnat římskokatolické církvi a které našly své věřící i v řadách panovníků a šlechticů. Těm se často zalíbila i myšlenka sekularizace státu, tudíž oddělení moci duchovní od autority výkonu moci státní. Též je nutné dodat, že Luther přeložil Bibli z latiny do německého jazyka a díky vynálezu knihtisku došlo k jejímu masovému rozšíření mezi tehdejší věřící.³³

Náboženská mnohost však vyvolala v Evropě řadu násilných náboženských válek. Roku 1555 v Augsburgu došlo k ukončení náboženské války v Německu a přijetí zásady „*Cuius regio, eius religio*“ – volně přeloženo „*Koho vláda, toho náboženství*.“ Tento mír však nebyl definitivní a Evropu i v následující stoletích provázal náboženský konflikt protestantské a katolické strany.³⁴

³¹ KADLEC, Jaroslav a Univerzita Palackého. *Dějiny katolické církve*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1993. sv. 2, s. 272.

³² MÜLLER, Helmut M., Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*, s. 81-85 a 88-91.

³³ Tamtéž, s. 91-93.

³⁴ Tamtéž, s. 93.

1.3. Rekatolizace Čech po třicetileté válce

Třicetiletá válka byla především vojenským konfliktem, který v sobě spojoval dvě roviny – náboženskou a politickou. Její výsledek do značné míry definoval náboženskou příslušnost v řadě evropských států do současné podoby. Důsledkem této války na našem území byla tvrdá rekatolizace, která poznamenala náš národ.

Třicetiletá válka byla vyvrcholením dlouholetých sporů mezi vyznavači římskokatolické církve a reformací nově vzniklých kalvínských a luterských církví. Na konci 16. století v českých zemích převládal mezi obyvateli reformovaný utrakvistický směr, který navázal na učení mistra Jana Husa a dalších reformátorů a po husitských válkách se k němu hlásilo až tři čtvrtiny obyvatel. K římskokatolickému vyznání se v té době hlásilo jen asi 15 procent obyvatel.³⁵ Pohusitské období bylo obdobím drobných náboženských potyček, ale celkově je lze charakterizovat jako období významné náboženské svobody. Tuto náboženskou situaci reflektoval majestát vydaný císařem Rudolfem II., jehož úkolem bylo právně zajistit svobodu náboženského vyznání. Kvůli jeho opakovanému porušování, především ze strany katolických vrchností, a následným reakcím většinové společnosti se však stal spíše jedním z prvních impulsů pro vznik náboženské války na území zemí Koruny české, která se následně přenesla z našeho území prakticky do celé Evropy.³⁶ Symbolickou událostí, kterou řada českých i zahraničních historiků označovala za začátek tohoto konfliktu se stala takzvaná druhá pražská defenestrace při níž zástupci evangelických stavů vyházeli z oken dva katolické císařské úředníky a jejich písaře, což nezůstalo bez reakce na katolické straně a způsobilo počátek třicetileté války.

Ta se však kvůli nesoudržnosti české šlechty, nedostatku financí a řadě vnitřních problémů nevyvíjela pro české stavy přívětivě. Po řadě prvotních úspěchů a relativně optimistickém začátku tažení českých stavovských vojsk v rakouských zemích došlo náhle k velmi drtivé a definitivní porážce českých stavů v Praze na Bílé hoře 8. listopadu 1620. V následujících týdnech byl habsburským císařem Ferdinandem II. odvolán Rudolfův majestát a s ním nastolená náboženská svoboda. Tyto události odstartovaly proces všeobecně známý jako

³⁵ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 38

³⁶ Tamtéž, s. 38-44.

rekatolizace, jenž byl řízen císařskými úřady s úkolem upevnění moci a k němuž byla zneužita římskokatolická církev, která hrála zcela jasnou politickou úlohu.³⁷

Pro tento proces byla charakteristická konfiskace nekatolického majetku a zbavení moci nekatolických šlechticů, což vyvrcholilo 21. června 1621 popravou 21 představitelů českých stavů na Staroměstském náměstí. Ačkoliv císařský dvůr již nesáhl k dalšímu násilnému řešení, přesto v následujícím desetiletí docházelo z důvodu obav o život či budoucnost k masovým konverzím ke katolické víře. Velká část majetku skončila v rukách zahraniční katolické šlechty či církevních řádů. Řada obyvatel navíc částečně ze strachu, částečně z donucení opustila Čechy a vydala se do okolních zemích, kde nebyla náboženská příslušnost mocensky vynucována nebo kde došlo k přijetí českých evangelických exulantů.³⁸

Právě období pobělohorské a rekatolizační ukončilo na našem území náboženský pluralismus na následujících 161 let a zajistilo římskokatolické církvi pozici početně nejsilnější církve, kterou drží dodnes. V politické rovině kromě významné likvidace české šlechty a násilné rekatolizaci měšťanstva, kterému navíc byly mnohdy dvorem odebrány jeho dosavadní výsady a pravomoci často ve prospěch církve, došlo na nejvyšší úrovni ke zrušení tradice volby českého krále a královský titul byl nově děděn v habsburském rodu.

Římskokatolická církev v té době vynakládala značné finanční prostředky do kultury a umění, které mělo legitimizovat a podporovat rekatolizační proces a plně odstranit předchozí reformační především husovské dědictví. Došlo k oživení kultu Jana Nepomuckého, jehož příběh měl nahradit příběh mistra Jana Husa a byl ustaven kult Pražského Jezulátka jakožto významného symbolu katolického vítězství nad protestantskými českými stavy na Bílé hoře.

Náboženství bylo v období rekatolizace velmi silně politizováno a bylo důkazem loajality k světským i církevním autoritám. Cíl byl však zřejmý, a to získat zemi, jejíž společnost nebude rozdělena význačnou náboženskou štěpnou linií. Z geopolitického hlediska se důsledkem třicetileté války stalo všeobecné evropské přijetí zásady dojednané v rámci augšpurského míru: „*Cuius regio, eius religio*“ a došlo k zafixování evropské náboženské mapy.³⁹

³⁷ Tamtéž, s. 38-44.

³⁸ ČORNEJ, Petr. *Dějiny země Koruny české, I: Od příchodu Slovanů do roku 1740*, s. 285-288.

³⁹ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 38-50.

Zpětně je na období Bílé hory a rekatolizace nahlíženo jako na jeden z řady temných milníků českých dějin a obzvláště po roce 1918 a vzniku první plně demokratické formy státu na našem území došlo opakovaně k jeho znovu vyzdvižení jako období začátku náboženského a politického útlaku, který nová demokracie definitivně ukončila. Přesto se našla mezi historiky řada osobností, která s touto interpretací nesouhlasila a hlasitě ji kritizovala, přičemž asi nejvýznamnějším z nich byl Josef Pekař.⁴⁰ Ten na počátku první republiky sepsal roku 1921 publikaci *Bílá hora*, která představila alternativní pohled na tuto událost. Přesto spor o Bílou horu a její interpretaci zůstává otevřený do současnosti a je jednou z řady štěpných linií mezi českými křesťany.

1.4. Josefínské reformy a toleranční patent

Převládajícím státním zřízením v Evropě osmnáctého století byly absolutistické monarchie vedené v duchu hesla Ludvíka XIV. „*Stát jsem já*“⁴¹ ve, kterých panovník usiloval o koncentraci a plné podřízení své osobě moci výkonné, zákonodárné a soudní. Panovník díky centralismu a byrokracii mohl relativně snadno ovládat i říše obřích rozsahů složené z několika národnostních států.⁴² Tento systém byl finančně náročný na užití a vyžadoval finanční prostředky, kterými panovník zpravidla nedisponoval, takže vyvstala otázka, jak do tohoto systému podřídit církve a plně využít jejího ekonomického potenciálu.

V tomto období šlechta zpravidla přišla o svá nadstandartní privilegia zpravidla dědičná a přislíbená panovníkem a ta přešla na profesionální úřady. Toto se v josefínském období projevilo především sjednocením měr, právních předpisů a daní, zároveň docházelo k růstu vzdělanosti a do popředí se dostaly exaktní vědy na jejichž základě osvícení panovníci dělali klíčová rozhodnutí.⁴³ Ačkoliv byla církve v době pobělohorské význačným ne-li nejvýznamnějším spojencem císařského dvora, nyní byly její výhody císaři na obtíž a překážkou vzniku jednotného státního aparátu. Úkol rekatolizace obyvatelstva byl již zcela naplněn. Myšlenky šířené církví často dostaly do konfliktu s myšlenkami moderních osvícenců,

⁴⁰ PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: její příčiny i následky*. Praha: Vesmír, 1921.

⁴¹ BÉLY, Lucien. *Louis XIV: le plus grand roi du monde*. [s.l.] : Editions Jean-paul Gisserot, 2005. ISBN 978-2877477727, s. 77.

⁴² KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 50.

⁴³ IM HOF, Ulrich a Alexej KUSÁK. *Evropa a osvícenství*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 31. ISBN 80-7106-394-0, s. 31-34

kteří se zaměřili na přirozené právo, racionalitu, šíření znalostí, svobodu a rovnost občanů. Osvícenci se mnohdy dostali do bližšího kontaktu s panovníky než církevní představitelé. Významný francouzský osvícenec Voltaire zastával postoj, že panovník by měl být osvíceným mluvčím společnosti – měl by zajišťovat civilizační pokrok, šíření osvěty a rozumu uvnitř celé společnosti. Dílo Voltaira bylo císaři Josefu II. známé a měl vůli v jeho duchu říši transformovat a reformovat.⁴⁴ Pro Francii osvícenecké doby byl též příznačný Galikanismus neboli systém, který podřídil francouzskou církev plně pod moc vládnoucího panovníka.⁴⁵ Touto cestou se inspiroval i rakouský císařský dvůr, který již za vlády Marie Terezie učinil první kroky, kterými byla zrušena činnost některých řeholních klášterů a jejich majetek byl předán do rukou státu. Od roku 1770 začal fungovat úřad pro církevní záležitosti, jenž měl na starost správu církve, a především jejího majetku a hospodaření v jednotlivých provinciích císařství. „*Byla zavedena cenzura veškeré náboženské literatury, omezen počet církevních svátků, byla zakázána procesí a poutí a veškerý kontakt s vatikánskou kurií byl možný jedině přes ministerstvo zahraničních věcí.*“⁴⁶ Role církve byla nově čím dál více propojena se školstvím a katolické farnosti se stávaly součástí státního edukačního systému. Dohled nad výukou však přešel z církve právě na státní úřady.⁴⁷

Roku 1781 zavedl Josef II. „*placetum regium*“⁴⁸, volně přeloženo jako královský souhlas. Jednalo se o předpis, jenž podřídil vydávání církevních předpisů panovníkovi. Tímto a dalším krokem se Josef II. dostal do ostrého sporu s Apoštolským stolcem, který jeho vládnutí kritizoval a spor vystupňoval postupným zrušením více jak 800 klášterů⁴⁹ na území habsburského mocnářství, tím byl jejich počet zredukován na polovinu a zároveň habsburský stát získal významný majetek se kterým mohl nově plně dle svého uvážení hospodařit. Došlo k rozsáhlým reformám, které změnily organizační strukturu církve.⁵⁰

Největší náboženskou reformou Josefa II. se pak 13. října 1781 stal toleranční patent, který zaručoval náboženskou svobodu protestantským a pravoslavným věřícím a současně je

⁴⁴ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 51-52.

⁴⁵ Tamtéž, s. 52.

⁴⁶ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 56.

⁴⁷ Tamtéž, s. 56.

⁴⁸ Tamtéž, s. 57.

⁴⁹ Tamtéž, s. 57.

⁵⁰ Tamtéž, s. 57-58.

občansky zrovnoprávnil s římskokatolickými věřícími.⁵¹ Pakliže v období před třicetiletou válkou se ve společnosti nacházelo 75 procent obyvatel hlásících se k utrakvistickému vyznání, po roce 1781 a přijetí tolerančního patentu se k protestantismu na území zemí Koruny české přihlásilo už jen pouhá 2 procenta obyvatel.⁵² Přesto tato menšina prakticky ze dne na den získala státem garantovanou svobodu vyznání. Ačkoliv předpis velmi výrazně zvýhodňoval církev římskokatolickou a patent rozhodně nezavedl plnou náboženskou rovnoprávnost v dnešním moderním slova smyslu. Modlitebny luteránů, kalvinistů a pravoslavných nesměly připomínat kostely. Taktéž nesměly mít věž se zvonící, povoleným stavebním materiálem bylo zpočátku pouze dřevo. Ke vzniku farnosti – sboru bylo vyžadováno, aby se k dané komunitě přihlásilo alespoň 500 věřících nebo 100 rodin a zároveň říšské úřady velmi důsledně kontrolovaly, aby shromáždění těchto církví neměla veřejný charakter, který by provokoval majoritní katolickou církev.⁵³

Období Josefinismu velmi výrazně přiblížilo římskokatolickou církev do podoby, ve které ji známe dnes. Došlo k ustanovení nových diecézí a husté síť farností, která se dochovala prakticky do současnosti. Zatímco v období rekatolizace stát využil církev jako nástroj pro přinesení stability říše, v období Josefinismu stát vyhodnotil církev jako instituci, která byla naopak zdrojem politické a mocenské nestability a kterou bylo nutné podřídit své byrokracii, aby se nestala více destabilizujícím prvkem. Císař tak přijal kromě role ochránce víry a církve i roli jejího správce a církev se stala fakticky závislou na státních orgánech. Církevní hodnostáři a kněží převzali kromě duchovní role i roli státních úředníků a pedagogů. Zároveň se císařský dvůr v této době vymanil ze servility vůči papežskému stolci a nastavil jasná pravidla pro fungování církevní diplomacie. Josefinismus lze tedy považovat za první období, kdy došlo na našem území k výraznějšímu, a především systematickému podřízení církve státní moci. Přesto se též jednalo o období, kdy došlo na našem území k obnovení náboženské plurality, byť v limitované formě.

⁵¹ JUST, Jirí, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost, 2009, ISBN 978-80-903632-8-1, s. 154.

⁵² KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 59.

⁵³ Tamtéž, s. 59.

1.5. Vznik národních států, sekularizace, hledání demokracie, moderna a politický katolicismus

Rok 1848 byl pro rakouskou monarchii klíčový tím, že došlo k zavedení demokratické ústavy. Církevní optikou pak tato ústava byla důležitým krokem k získání nezávislosti na státu, kterou jí josefinismus, ale též i panovníci po něm nastoupivší odepřeli. Mezi základními právy se nově objevilo i právo na svobodu vyznání pro všechny občany monarchie. Církev monarchií uznané měly právo na veřejné obřady a shromáždění. Tato ústava však nepřežila jaro národů a revoluční roky. Roku 1851 byla zrušena.⁵⁴ Přesto nově nastoupivší císař František Josef I. svým rozhodnutím z 18. dubna 1850 definitivně zrušil placetum regium zavedený císařem Josefem II. a opět církevním představitelům – biskupům vrátil právo samostatně rozhodovat o záležitostech jejich diecézí.⁵⁵ 18. srpna roku 1855 pak došlo k uzavření konkordátu mezi habsburskou monarchií a římskokatolickou církví, který upravil vzájemné vztahy církve a státu a poskytl katolické církvi rozsáhlé pravomoci v oblasti výchovy, školství, náboženského vzdělávání a rodinného práva. Fakticky však církev tato práva získala výměnou za to, že se stala jedním z pilířů neoabsolutistického režimu tehdejšího mocnářství, a bude plně spolupracovat se státními úřady.⁵⁶

Roku 1861 císař vydal tzv. Protestantský patent, který zajišťoval evangelickým církvím plnou rovnoprávnost ve vztahu ke státu.⁵⁷ Ve Vídni byla nově ustanovena Evangelická vrchní církevní rada. V této době začínáme též sledovat náznaky vzniku demokratických principů a jejich uplatňování při správě církve (evangelické). Patent umožnil volbu farářů, seniorů a dalších představitelů evangelických církví. Faráře si nově mohli volit sami členové jednotlivých sborů a byli pouze potvrzováni Evangelickou vrchní církevní radou v souladu s doporučením zemské vlády. Taktéž tomu bylo na úrovni seniorátů, kdy senior byl volen konventem neboli seniorátním shromážděním. Zároveň začínaly ve velkém vznikat evangelické kostely dokonce i s věžemi a zvonnicemi, neboť stavební restrikce z období tolerančního patentu pominuly. Evangelickým církvím byla umožněna výuka náboženství a právo na zakládání evangelických škol. Taktéž tomu bylo v oblasti spolkového života, kdy církev nově mohla zakládat své spolky.

⁵⁴ BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české, II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2002, ISBN 80-7185-505-7, s. 87-96.

⁵⁵ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 67.

⁵⁶ Tamtéž, s. 96.

⁵⁷ JUST, Jirí, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, s. 9.

⁵⁸ Církvím se tedy podařilo i v rámci období neoabsolutismu udržet si svá práva. Toto období tak fakticky nastínilo počátek odluky státu a církve a prohlubování procesu sekularizace.

Církev se v době národního obrození stala jedním z všeobecně akceptovaných prvků společenského života. Obyvatelé zemí Koruny české poloviny 19. století se výrazně hlásili k církevní příslušnosti a církev se v této době stala důležitým centrem politického života. Zároveň se prohloubila sekularizace, zesvětštění náboženství, ke kterému se sice majorita papírově hlásila přesto jej v živé formě nepraktikuje. Tento stav byl jedním z důsledků modernizačních procesů, které 19. století a vznik národních států přinesl. Přesto se dle sčítání z roku 1890 přihlásilo na území Čech k římskokatolickému vyznání 96 % obyvatel a na Moravě, kde je katolicismus lidovější a modernizační procesy venkovský charakter tolik nepostihly dokonce 97 % obyvatel.⁵⁹ Náboženství a víra byla v té době chápána velmi instrumentálně, což zapříčinily josefínské reformy a monarchie se s tím nebyla schopna až do svého rozpadu vypořádat. To vytvořilo prostor k odmítnutí náboženství s příchodem nové demokracie roku 1918. Monarchie na konci 19. století prožívala výrazný rozkvět politické kultury a docházelo ke vzniku prvních českých politických stran. Liberální myšlenky se masově šířily

společností. Důsledkem byly myšlenky antiklerikalismu a snahy odstranit mocenské postavení církve uvnitř monarchie. Antiklerikalismus si programově osvojila Národní strana svobodomyšlná – mladočeši, kteří se svým politickým programem vyhradili vůči postavení církve ve společnosti.⁶⁰ Od porážky na Bílé hoře byla opět výrazněji otevřena otázka Mistra Jana Husa a docházelo k recepci jeho myšlenek.⁶¹ V 90. letech 19. století se mladočeši stali nejsilnější stranickou reprezentací ve vídeňském parlamentu.⁶²

Zároveň se začala na našem území silněji vyskytovat socialistická ideologie, jejímž cílem bylo získání větších práv a výhod pro dělníka, který v potu své tváře pracuje za mrzkou mzdu. Mezi dělníky bylo vysoké procento nepraktikujících křesťanů, a to bylo zapříčiněno především modernistickým městským charakterem, který již neumožňoval praktikovat dřívější křesťanské převážně rurální rituály v důsledku dlouhé pracovní doby. Život dělnických křesťanů se tak

⁵⁸ Tamtéž, s. 184-185.

⁵⁹ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010, ISBN 978-80-247-2468-3, s. 54.

⁶⁰ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003, ISBN 80-210-3307-X, s. 36.

⁶¹ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 81-83.

⁶² BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*, s. 36.

omezil pouze na nedělní pobožnosti, při níž měli prostor navštívit církevní mši či bohoslužby. Přesto se však jen minimum lidí otevřeně hlásilo k ateismu.⁶³ Socialistický proud na území zemí Koruny české se tak stal hlavně antiklerikálním a opět v duchu husovské tradice kritizoval nestřídmé chování představitelů církve, kteří měli výrazně vyšší životní úroveň než tehdejší dělníci.⁶⁴

Proti socialistickým a antiklerikálním názorovým útokům na církev vznikly v církevních řadách dva opoziční a zpočátku obranné proudy politický katolicismus a sociální katolicismus. Zatímco politický katolicismus zaměřil svou optiku více na pravicově konzervativní především městské obyvatelstvo spojené s církví, sociální katolicismus se pokusil nabídnout alternativu k socialistickým hnutím. Na venkově si získal podporu především od praktikujících rolníků. Tyto směry pak sdružovaly katolické věřící nejprve formou řady spolků s národním nádechem, posléze se začínaly formovat na našem území první katolické politické strany. Moravští katolíci sestaví kandidátní listinu pro volby do zemského sněmu poprvé v roce 1896, katolíci v Čechách až roku 1901.⁶⁵

Vznik katolických politických stran byl obecně spojen s vytvářením a participací v katolických spolcích a zájmových organizacích. Tyto spolky se postupně více a více politizovaly a přebíraly roli politických stran což, bylo podpořeno vydáním papežské encykliky papeže Lva XIII *Rerum Novarum*⁶⁶, která k politické účasti věřících vyzývala. Roku 1894 došlo v Českém království k založení křesťansko-sociální strany, v jejímž čele stanul bývalý sociálně demokratický redaktor, kritický k antiklerikalismu T. J. Jiroušek. Bohužel počátky provázela výrazná míra názorového i institucionálního štěpení a spojování, které minimálně v Čechách zapříčinilo neúspěch křesťanských politických stran. V roce 1906 kandidovaly do říšského sněmu tyto strany společně jako Strana Katolického lidu, avšak hned po úspěchu se opět roztržily do několika frakcí. První z těchto frakcí byla relativně slabá Katolická strana národní – zdůrazňující především českou národnostní otázku ve spojení s římskokatolickou vírou. Druhá frakce se zformovala ze skupiny utvořené kolem intelektuálních konzervativních katolických

⁶³ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 84.

⁶⁴ KOUDELKA, Jaroslav. *Sociální demokracie v československé revoluci*. V Plzni: Omladina, 1920, s. 31 a 32.

⁶⁵ MAREK, Pavel a *Teorie a praxe politického katolicismu (2007 : Olomouc, Česko)*. *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-152-9, s. 19.

⁶⁶ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*, s. 36.

kruhů. A tak vznikla Konzervativní strana lidová. Třetí a nejvýraznější frakcí, která se posléze přerodila do Československé strany lidové byla Česká strana křesťansko-sociální.⁶⁷

Odlíšná byla situace na Moravě. Zde taktéž existovalo více křesťanských politických stran, ovšem jen dvě měly reálnou politickou sílu, a to Katolická strana národní na Moravě silně orientovaná na věřící rolníky a městské živnostníky chodící do kostela a Křesťansko-sociální strana v čele s novojičínským kaplanem Janem Šrámkem. Obě tyto strany si do pádu rakousko-uherského mocnářství uchovaly svou samostatnost, avšak se pro ně tehdejším tiskem velmi vžil pojem katolická dvojstrana, kvůli jejich úzké spolupráci. Roku 1906 se moravští katolíci stali nejsilnější politickou silou uvnitř moravského zemského sněmu. V českých zemích před koncem habsburského mocnářství existovala velká křesťanská stranická heterogenita.⁶⁸

Charakteristickým znakem českého politického katolicismu byla účast duchovenstva na formování katolických politických stran. Duchovní si neudrželi svou apolitičnost. Hromadně usilovali o tvorbu a formování katolických politických stran. Konkrétně lze jmenovat duchovní Jana Šrámka, Antonína Cyrila Stojana, Rudolfa Horského, Tomáše Škrdleho či Václava Svatopluka Štulce.⁶⁹ Toto počínání duchovních nebylo ve společnosti příliš pochopeno a vedlo k tomu, že první křesťanské politické strany svorně a společně čelily nařčením z přílišného klerikalismu, a to i přesto, že počet laiků v strukturách byl převažující. Pokud se mluvilo o českém politickém katolicismu a českém sociálním katolicismu, bylo důležité si uvědomit, že kromě politických stran, které vzešly z těchto proudů, existovala v rámci těchto proudů i řada převážně stavovských spolků a zájmových organizací, které vydávaly i vlastní tiskoviny. Vznik těchto katolických proudů podnítily modernizační tendence ve společnosti. Ale dnešní optikou lze konstatovat, že to byly právě modernizační způsoby fungování organizací, které daly těmto proudům plně vyniknout i přes odpor římskokatolické církve. Zároveň se tyto modernizační proudy podařilo přenést i do římskokatolické církve sklonku 19. století a počátku 20. století, která byla nucena reagovat na změny ve společnosti. Přesto se tomuto hnutí v církevní hierarchii nepodařilo dosáhnout významnějších reforem.

V této kapitole jsem představil, jaký vliv měl na církve vznik moderních národních států, mocnářstvím prohlubovaný sekularismus a zakládání politických institucí v duchu politického

⁶⁷ FIALA, Petr. *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*, s. 189.

⁶⁸ Tamtéž, s. 190-191.

⁶⁹ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 88.

a sociálního katolicismu. Církev jako instituce si uvědomila změny ve společnosti a pokusila se o své vlastní pojetí moderny. Výsledky nepřinesly rozsáhlé změny v jejím fungování a hierarchii. A proto se římskokatolická církev příliš nepřiblížila k moderní společnosti.

1.6. Církev v utvářejícím se československém demokratickém státě

První světová válka způsobila, že se České království, které hledalo svoji cestu k demokracii uvnitř habsburského mocnářství ze dne na den 28. října přerodilo v parlamentní republiku s řadou porodních bolestí s tím spojených. Československý stát vznikl 28. října 1918 dekretem vydaným Československou národní radou. Tento dokument pro církve fakticky znamenal, že nové Československo převzalo dosavadní právní systém rakousko-uherského mocnářství ve věci nastavení vztahu státu a církvi. Církevní právo první republiky vznikalo hlavně novelizací právních předpisů přijatých v dobách monarchie. Ústava z roku 1920 uzákonila náboženskou svobodu v tehdejší Československu, ale otázka vytyčení a nastavení odluky státu a církve v ní zakotvena nebyla. Situace církve se sice formálně z právního pohledu pozdávala poměrně pohodlná a nový demokratický stát chtěl v co největší míře umožnit a kodifikovat svobodu vyznání přesto v české společnosti došlo k opětovné reflexi útlaku českého národa v rámci absolutistické Rakousko-Uherské monarchie.⁷⁰ Zatímco protestanské církve nově nabytou svobodu vítaly, římskokatolická církev byla prakticky okamžitě označena za jednoho z hlavních viníků, a především její vrcholní představitelé byli ve společnosti považováni za přísluhovače císařského dvora. Došlo k znovuotevření otázky Bílé hory a problematiky rekatolizace našeho území a spíše, než její náboženský rozměr byl vyzdvihován rozměr národní, který byl optikou mnohých právě 28. říjnem odčiněn.

Dodnes názorovou nejednotu mezi křesťany vyvolávající událostí se stalo 3. listopadu roku 1918 stržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí rozlíceným davem vedeným žižkovským rodákem Františkem Kyselou-Sauerem. Ačkoli byla celá událost velmi spontánního a improvizovaného charakteru nelze jí upřít jednoznačný národní antiklerikální nádech. Antiklerikalismus směřovaný proti římskokatolické církvi lze považovat za symbol doby prvních let nové republiky.

⁷⁰ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 99-102.

Z církevního pohledu nelze na období první republiky hledět pouze temnou optikou. Na jednu stranu sice došlo k masivní výstupové vlně⁷¹ dané značnou animozitou vůči římskokatolické církvi a jejímu propojení s císařským dvorem. Na stranu druhou vznikl nový státní útvar, který se rozhodl v duchu liberálních demokratických tradic definitivně ústavně uzákonit svobodu vyznání a plnou nikoliv jen deklarovanou rovnoprávnost církevních subjektů. Protestantské církve v duchu republiky začaly přejímat a uplatňovat demokratické prvky fungování ve svých zřízeních. Protestantské církve se tak inspirovaly novou českou společností, pro niž bude příznačná demokracie a toužily tuto demokracii používat i v rámci správy své církve.⁷² V římskokatolické církvi česká katolická moderna s podobnými požadavky na více demokratické fungování církve neuspěje, a proto zřízení katolické církve uvnitř demokratického státu zůstane prakticky neměnné.⁷³

V prosinci roku 1918 byla založena Českobratrská církev evangelická a došlo k sjednocení českých evangelíků luterského a kalvínského vyznání po němž členové silně volali již od roku 1848. Českobratrská církev evangelická se přihlásila k odkazu české reformace, husitského hnutí, utrakvismu a Jednoty bratrské. K této církvi se v počátcích přihlásilo kolem 250 tisíc věřících a na konci první republiky roku 1938 ve svých matrikách evidovala necelých 325 tisíc členů.⁷⁴ K této církvi se však nepřidávají zástupci německých a polských evangelíků. Němečtí evangelíci na konci roku 1919 založí Německou evangelickou církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jejíž formální registraci z národního důvodu české úřady rozvážně odkládaly. Církev se od Českobratrské církve evangelické odlišovala především bohoslužebným jazykem, kterým byla němčina. Rozdílné rituály, které se podobaly spíše německému luterskému směru. Zatímco Českobratrská církev evangelická teologicky více tíhla ke kalvinismu a české reformaci. Na česko-polském pomezí v Těšínsku vznikla třetí evangelická církev u nás, a to Augšpurská církev evangelická ve východním Slezsku v Československu, která ustanovila šest sborů především polské menšiny.⁷⁵

⁷¹ JUST, Jiří, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, s. 317-318.

⁷² JUST, Jiří, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, s. 320-330.

⁷³ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 91.

⁷⁴ ČESKOBATRÁSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Kdo jsme? Z čeho vycházíme?: Českobratrská církev evangelická za první republiky* [online]. [cit. 2023-08-27]. Dostupné z: <https://e-cirkev.cz/kdo-jsme/z-ceho-vychazime/>

⁷⁵ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 97-99.

Výstupové hnutí z římskokatolické církve, snaha o její modernou vyžadovanou reformaci a národní tendence způsobily, že dojde k volání po tradiční, ale na Vatikánu a papeži nezávislé národní církvi. Touto církví se stane Církev československá, která byla oficiálně ustanovena 8. ledna roku 1920. Církev se zpočátku dostala do sporu s římskokatolickou církví, protože na řadě míst převzala její kostely a nemovité majetky a římskokatolická církev od samého začátku odmítla tuto církev uznat. Církev z toho důvodu požádala Srbskou pravoslavnou církev o vysvěcení svých biskupů, což způsobilo řadu rozporů v nově se rodící církvi. Zpočátku měla církev silnou tendenci směřovat se v duchu cyrilometodějské tradice pravoslavným směrem, ale po odchodu několika pravoslavných představitelů včetně prvního vysvěceného biskupa této církve převážil směr národní. I díky masivní výstupové vlně z římskokatolické církve se roku 1921 k této církvi přihlásilo 523 tisíc členů a do konce první republiky naroste na téměř 800 tisíc členů.⁷⁶

Dle Velkých dějin zemí Koruny české registrovala celkem Československá republika dvanáct církví.⁷⁷ Období první republiky se stalo obdobím, kdy se na našem území opět ve větším měřítku rozmohla náboženská mnohost. římskokatolická církev si i přes výstupové hnutí udržela majoritní postavení.

Právě otázka odluky církví a státu se stala velmi problematičnou. Část exekutivy Československé republiky, a především řada sociálně demokratických a národně socialistických politiků opakovaně usilovala o tvrdou odluku státu a církví. Římskokatolická církev se této odluce bránila prakticky všemi prostředky. Evangelické církve měly eminentní zájem vstupovat do chodu věcí veřejných a po odluce také výrazněji netoužily. Církev československá byla do značné míry závislá na státních penězích, které na svůj provoz dostávala a s tvrdou odlukou tedy pragmaticky nesouhlasila. Odluka tak byla opakovaně diskutována, ale jejímu přijetí velmi efektivně bránila vládní účast Československé strany lidové, která byla razantně proti a bez níž se nedalo vládnout. Takže nikdy nedošlo na její schválení, a to i přes významný tlak ze strany prezidenta republiky Masaryka a ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše.⁷⁸

⁷⁶ Tamtéž, s. 98.

⁷⁷ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK a Naďa PROFANTOVÁ. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-264-3, sv. 14, s. 154.

⁷⁸ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 102-104.

Prezident Masaryk svým rozhodnutím oslavit výročí upálení mistra Jana Husa 6. července 1925 vyvěšením husitského praporce na místo české vlajky na Pražském hradě vyvolal značné pozdvižení v katolických kruzích, v jehož konsekvenci opustil Prahu papežský Nuncius Francesco Marmaggi.⁷⁹ Došlo k přerušení vztahů se Svatým stolcem. Důsledkem tohoto kroku bylo, že do roku 1927 bylo Československo jediným evropským státem, který neměl uzavřenou smlouvu s Vatikánem. Teprve vládě Antonína Švehly se podařilo obnovit diplomatické styky a 27. prosince 1927 došlo k podpisu Modu vivendi, který řešil některé otázky politického vztahu římskokatolické církve a československého státu.⁸⁰

První republika se tak stala obdobím ve, kterém došlo k obnovení institucionalizované náboženské mnohosti, kodifikaci práva do liberální formy, ve které si byly církevní subjekty rovné a byla zavedena diskuse o otázce odluky státu a církve.

1.7. Církev v područí totality nacismus a komunismu a její cesta ke svobodě

Šestileté období nacistické okupace znamenalo pro církev období tvrdého útlaku, který ačkoli nebyl směřován prvoplánově proti církvím do značné míry omezil jejich fungování a život uvnitř těchto společenství. Společně s uzavřením českých vysokých škol došlo také k uzavření teologických fakult, což neblaze ovlivnilo i vzdělávání a jmenování duchovních. V období této totality došlo k zapojení řady českých církevních osobností do odbojové činnosti. Církev v tomto období získaly ve společnosti roli zastánce a s tím spojený značný morální kredit. Na popravišti skončila řada duchovních z různých denominací.

Nejvíce pronásledováním zasaženou církví se stala Česká pravoslavná církev. Která poskytla úkryt v chrámu sv. Cyrila a Metoděje sedmi parašutistům včetně Josefa Gabčíka a Jana Kubiše, zodpovědným za atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. V důsledku těchto činů došlo k popravě řady církevních i laických představitelů včetně biskupa Gorazda, který stál v čele církve. Církev byla rozpuštěna. Členové byli často uvězněni či odesláni do koncentračních táborů a jejich majetek propadl německé říši. Česká pravoslavná církev se tak

⁷⁹ PEHR, Michal, Jaroslav ŠEBEK, Pavel HELAN a Marek ŠMÍD. *Československo a Svatý stolec: od nepřátelství ke spolupráci (1918-1928). I., Úvodní studie*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2012, ISBN 978-80-86495-73-6, s. 144-146.

⁸⁰ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK a Naďa PROFANTOVÁ. *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 13, s. 672.

stala odstrašujícím příkladem toho, že se nacistický režim neštítil tvrdě potrestat i instituci jakou je církev.⁸¹

Církevní otázku velmi ovlivnil i německý odsun. Tento krok zasáhl veškeré německé obyvatelstvo, které se z 90 procent hlásilo právě k římskokatolickému vyznání. Tyto původně velmi duchovně silné oblasti s řadou kostelů a farností se již v letech 1945-1948 staly velmi sekularizovanými. Přičemž řada nově příchozích Čechů i kvůli jejich významným sympatiím či příslušnosti k KSČ se nehlásila již k žádnému vyznání.⁸²

Při převzetí a nástupu komunistické strany k moci v únoru roku 1948 byly prakticky okamžitě církve, především římskokatolická, označeny za nepřátelé komunistického režimu. Ačkoliv od února zkoušeli představitelé církví s vládou komunikovat, docházelo k postupnému omezování jejich práv a možností působit na vlastní věřící. Došlo k rozpuštění katolických spolků, bylo omezeno církevní školství a došlo k zatýkání prvních především vzpurných kněží a řeholníků. V červnu roku 1949 byla ustanovena církevní komise ÚV KSČ, jejíž rolí bylo ovládnout a získat církve plně pod svoji kontrolu.⁸³ Komunistický režim věděl, že není schopen církve plně zakázat či omezit. Tak se pokusili je vnitřně ovládat skrze spolupracující duchovní. Zároveň i na církve podobně jako na společnost dopadly vykonstruované procesy padesátých let. Během, kterých docházelo k uvěznění a mučení řady církevních představitelů. Komunistický režim k tomu využíval administrativních mechanismů například Státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti.⁸⁴

Příchod pražského jara v roce 1968 přinesl do církví naději. Na změnu fungování nedošlo, protože srpnová okupace a následná normalizace tento nadějný vývoj opět zcela zastavila. Řada kněží musela opět odejít do ústraní. Vznikla v katolických kruzích neoficiální zakázaná tzv. podzemní církve. Zároveň komunistický režim jako protiváhu neoficiálním snahám v římskokatolické církvi, založil pro prorežimní duchovní Sdružení katolický duchovních

⁸¹ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK a Nad'a PROFANTOVÁ. *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 15b, s. 144.

⁸² JAN, Libor. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, ISBN 80-85959-74-7, s. 82.

⁸³ KAPLAN, Karel a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993, ISBN 80-85765-27-6, s. 38.

⁸⁴ DOLEŽALOVÁ, Markéta. *Církev za totality - lidé a místa: sborník k životnímu jubileu opata Heřmana Josefa Tyla*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, ISBN 978-80-87912-54-6, s. 238.

Pacem in terris.⁸⁵ Prvotním impulzem, který probudil české církve z letargie způsobené normalizací se stalo zvolení Jana Pavla II. papežem v roce 1978. Komunistický režim navíc na konci osmdesátých let začal prožívat otevřenou krizi a nestabilitu. Církve, které si udržely roli pronásledovaných, začínaly silně získávat morální kredit u řady obyvatel. Osudovou událostí pak bylo svatořečení Anežky Přemyslovny, které předznamenalo příchod sametové revoluce a pád komunistického režimu v Československu.⁸⁶

Komunistické pronásledování se propsalo do osudu nejméně tří generací českých křesťanů. Nelze však konstatovat, že tato temná doba církví a křesťanství nepřinesla i své pozitivní ovoce. Ačkoliv došlo k výraznému úbytku věřících, kteří od víry i v důsledku režimních perzekucí odpadli. Zvýšil se následně morální kredit církví a staly se morálními autoritami pro mnohé občany po těžkých dobách komunistického útlaku. Dne 25. listopadu 1989 Kardinál Tomášek ve svém kázání v katedrále svatého Víta prohlásil, že: „*V této důležité hodině zápasu za pravdu a spravedlnost v naší zemi stojím já i celá katolická církev na straně národa!*“⁸⁷ Do svobody devadesátých let pak církve vstoupily s řadou politických požadavků a opět artikulovaly své veřejné zájmy.

1.8. Nastavení vztahu církví a státu v současnosti

V minulých podkapitolách jsem se věnoval historickému vývoji vztahu církví a státu v této kapitole představím podobu jeho současného nastavení. Je potřeba říct, že současný stav nastavení odráží dva hlavní prvky, kterými jsou historický vývoj na straně jedné a na straně druhé výrazná sekularizace současné české společnosti. Musím konstatovat, že sekularizace je výsledkem historického vývoje. Promítá se v ní násilné potlačení náboženské mnohosti, nadvláda jedné konfese, demokratické svržení nadvlády této konfese a silné antiklerikální postoje posílené čtyřiceti lety komunistického režimu, který víru v Boha ponížil na pouhou dětskou pohádku.

Českou republiku lze v otázce religiozity, ne-náboženské společnosti a nastavení vztahu považovat za jistou evropskou raritu. Politolog Petr Fiala si dovolil tuto raritní situaci u nás

⁸⁵ JAN, Libor. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*, s. 85.

⁸⁶ Tamtéž, 85-87.

⁸⁷ HALÍK, Tomáš a Jan JANDOUREK. *Tomáš Halík: ptal jsem se cest : rozhovor*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-720-6, s. 211.

trfně nazvat laboratoří sekularizace.⁸⁸ Výše uvedené události a prvky vedly k tomu, že církev v České republice zaujímá okrajové postavení a lidé křesťanského vyznání se oproti řadě evropských států včetně států bývalého východního bloku stali menšinou a demografický vývoj posledních let ukazuje, že ačkoli tento trend přibrzdil⁸⁹, odcizení mezi církvemi a českou společností je významné. Náboženská příslušnost se přeměnila v kulturní a volnočasovou záležitost. Nejvíce osob se v českých kostelech objeví během půlnoční mše na Vánoce a největší české církevní subjekty mají podobný počet členů – věřících jako největší české spolky. Církev v očích většiny občanů ztratila postavení mravní autority a dostává se jim výrazné kritiky pro zkostnatělost a přežitý tradicionalismus.⁹⁰ Církev dnešní doby pak trpí na notné množství vnitřních štěpných linií, které jejich členy rozdělují do zneprátelených táborů. Zvláště patrný je pak současný názorový rozpor na konzervativně liberální názorové ose. Projevující se například v postojích na otázku manželství pro všechny, eutanázii a potraty. Diskuse uvnitř církvi 21. století věnuje těmto tématům mnohdy příliš pozornosti na úkor jiných důležitých témat a církev proto stagnuje.

I přes výše zmíněné negativní výhledy Česká republika dokázala s církvemi najít společný dialog a podařilo se nastavit zákonné regulace činnosti církvi a náboženských společností a po vzoru dalších moderních demokratických států máme ústavně zaručenu náboženskou svobodu.⁹¹ Česká republika uznala přínos církvi pro společnost a obdařila církev registrované před rokem 1989 a církev splňující předpoklady dané zákonem č. 3/2002 Sb.

zvláštními právy. Jedná se o tyto práva:

1. „vyučovat náboženství na státních školách podle zvláštního právního předpisu,
2. pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky, v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčení a ochranná výchova,

⁸⁸ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Politika a náboženství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 978-80-7325-141-3.

⁸⁹ Dle dat sčítání obyvatel v roce 2021.

⁹⁰ VÍCHA, Daniel. Vztah české společnosti k církvi a křesťanství. *Studia teologiczno-historyczne Śląska opolskiego* [online]. University of Opole, 2012, 32(), 153-167 [cit. 2023-08-28]. ISSN 0137-3420, s. 159-160.

⁹¹ KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*, s. 124-129.

3. *konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu,*
4. *zřizovat církevní školy podle zvláštního právního předpisu,*
5. *zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let; tím není dotčena povinnost překazít trestný čin uložená zvláštním zákonem.*“⁹²

Stát dále umožňuje církvím realizovat se v dalších oblastech běžného života a církve tak vykonávají svou službu v školství, zdravotnictví a sociální oblasti. V rámci shromažďovacího práva je vyňata oznamovací povinnost pro náboženská shromáždění.⁹³ Církve mají taktéž vyhrazen prostor pro svou tvorbu a propagaci v rámci vysílacího času veřejnoprávních médií. Řada státních svátků je navíc křesťanského rozměru a kulturně je česká státnost velmi výrazně propojena s křesťanstvím. Jednou z veřejných politik České republiky je taktéž církevní politika.

Lze tedy kontovat, že paradox oné laboratoře sekularizace je hned dvojitý, a to v tom, že ačkoli se většina obyvatel nehlásí k žádné církvi je všeobecně společností akceptována skutečnost, že stát toleruje církvím rozsáhlé pole jejich působnosti a omezení církví je v komparaci s jinými demokratickými státy velmi malé. Česká sekularizace je taktéž velmi specifická tím, že většina obyvatel je dle sčítání sice bez náboženské příslušnosti, ale pouze velmi nízké procento obyvatel se otevřeně hlásí k ateismu. Což naznačuje odpor řady obyvatel k institucionalizovanému formátu víry v podobě církve.⁹⁴

Česká republika a její legislativní a exekutivní orgány také v rámci rozhodovacích procesů v církevních otázkách často zvládli vést s církve velmi efektivní dialog a církve dokázaly díky ekumenismu překonat teologické, názorové a dějinné rozpory a jednat se státem v podstatných otázkách společně. Zasluhou tohoto se například podařilo dosáhnout majtkového vyrovnání s církve a vyřešit otázku finanční odluky církví a státu. Díky krizi

⁹² § 7 odst. 1 písm. a), b), c), d), e) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech) - znění od 1. 2. 2022.

⁹³ § 4 odst. 1 písm. b) zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím – znění od 27. 2. 2021.

⁹⁴ VÍCHA, Daniel. Vztah české společnosti k církvi a křesťanství, s. 160-163.

české levice a odchodu ČSSD a KSČM z Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky církve ztratily nejkritičtějšího parlamentního oponenta.

Výzvou do budoucnosti pro církve bude, jestli se jim podaří dobře uchopit model finanční nezávislosti na státu, zda zvládnou financovat své farnosti, sbory a další církevní jednotky, zda zvládnou sehnat a alokovat dostatečný objem peněz potřebný pro provoz a údržbu církevního majetku, především historických sakrálních staveb a zda se církvím podaří nadále efektivně artikulovat své hodnotové požadavky.

2. Cesta KDU-ČSL od politického katolicismu ke konfesní neutralitě

KDU-ČSL za dobu své existence urazila dlouhou cestu a její směřování se napříč historií stále vyvíjí. Je však otázkou, zda poslední tradiční politická strana v Poslanecké sněmovně zvládla přerod od konfesní strany ke straně, která není striktně založena na náboženském vyznání? V této části práce bych rád vnesl rozměr posunu strany od politického katolicismu ke konfesní neutralitě a vyzdvihl význam přínosu křesťanského ekumenismu pro současnou KDU-ČSL.

Díky historické tradici Československé strany lidové – především v prvorepublikovém období, máme tendenci si KDU-ČSL propojovat právě a pouze s římskokatolickou církví. Otázkou zůstává, zda je KDU-ČSL stále stranou pouze jedné konfese? Přispěla obnova strany a její osvobození z komunistického područí, následná demokratizace společnosti a vývoj událostí po roce 1989 k tomu, že se politická strana hodnotově a programově posunula a zakotvila křesťanský ekumenismus?

Pozorujeme, že KDU-ČSL usiluje o konfesní neutralitu a pokouší se získat též hlasy voličů bez náboženského vyznání. Přesto v této straně působí osobnosti, které jsou nějakým způsobem spojené s křesťanstvím a českými křesťanskými církvemi. Pokud se podíváme do programových dokumentů strany, je dobré si povšimnout, že slova křesťanský, křesťanství a církev se z něj postupně vytrácejí a dochází tak navenek k pomyslnému opouštění křesťanských témat a strana usiluje o zasažení co možná největšího počtu i nekřesťanských voličů. Třebaže program strany vychází z křesťanského hodnotového základu, díky němuž se tato politická strana hrdě hlásí do rodiny evropských křesťanskodemokratických stran.

Nalézat znaky křesťanství a křesťanské identity u této strany není obtížné. Hned na první pohled člověku, který navštíví sjezd strany, proletí hlavou otázka, zda je na sjezdu strany či v kostele.

Již tradiční oslovení v duchu křesťanské tradice bratří a sestry, kterým se členové strany vzájemně oslovují a je pro ně typické, vychází především z křesťanské tradice a biblického základu a lze se s ním setkat zejména v církevním prostředí. Odkaz ke křesťansko-religióznímu základu této politické strany je tudíž patrný. Na sjezdech strany se hromadně zpíval kromě hymny České republiky a hymny Evropské unie i Svatováclavský chorál, který v sobě svou symbolikou právě odkazuje na křesťanskou tradici strany a jasné křesťanské hodnotové zakořenění. Lze tedy konstatovat, že tradice jsou pro KDU-ČSL důležité a i přesto, že se jedná o relativní podružnosti, budují celkovou identitu strany.

Pro stranu je typická i participace členů a představitelů strany na náboženském životě v různých církevních společenstvích. Mezi politiky KDU-ČSL potkáváme osobnosti s backgroundem v organizacích zřizovaných církvemi, především z oblasti sociální politiky – charity a diakonie, vzdělávání a dodnes také některé duchovní představitele církví, byť oproti dřívějším obdobím jsou dnes raritní. Z toho důvodu je potřeba položit si otázku, zda strana se silnou převahou křesťanské názorové skupiny může být stále označována za konfesně neutrální a zda by se spíše, než o konfesní neutralitě nemělo spíše hovořit o křesťanské mezidenominační spolupráci uvnitř strany neboli křesťanském ekumenismu?

Tato problematika má ze své podstaty dvě základní roviny:

1. Politickou stranu je možné považovat za konfesně neutrální, pakliže vyznání jednotlivce nemá vliv na možnost zapojení se do fungování a struktury strany, případně se do struktury strany může zapojit i osoba identifikující se jako bez náboženského vyznání.
2. Ekumenismus v politické straně funguje, pakliže se členové strany z různých denominací vzájemně respektují a jsou spolu ochotni spolupracovat na úspěchu politické strany, kterým je v tomto případě volební vítězství, a to i přestože mezi nimi existují značné rozdíly v otázkách víry a vyznání.

V této kapitole se proto pokusím představit, proč se domnívám, že lze KDU-ČSL považovat za křesťanskou stranu, uvnitř které funguje ekumenická spolupráce.

2.1. Dějinný exkurz a proces transformace strany z „katolické na ekumenickou“

V knize Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ si klade politolog Petr Fiala důležitou otázku:

„Je KDU-ČSL konfesijní stranou úzce propojenou s katolickou církví, nebo se už přeměnila v moderní evropskou křesťansko-demokratickou stranu?“⁹⁵ Pro zodpovězení této otázky je potřeba vydat se zpět ke kořenům. K oné transformaci z „katolické na ekumenickou“, dochází při událostech obnovy strany po sametové revoluci roku 1989.

Československá strana lidová vznikla krátce po vzniku samostatné Československé republiky roku 1919 sloučením několika menších katolických stran, které v určitých podobách fungovaly již v dobách habsburského mocnářství. Jedná se o jedinou českou parlamentní politickou stranu, která bez delšího přerušení své subjektivity existuje kontinuálně v politickém systému dodnes.⁹⁶ Po současné krizi levicových stran a odchodu KSČM a ČSSD z Poslanecké sněmovny zůstává KDU-ČSL poslední parlamentní politickou stranou s prvorepublikovým odkazem. Zároveň se jedná o jedinou stranu, které se zatím i přes těžkou ránu v podobě opuštění poslaneckých lavic podařilo se zdárně navrátit. Rozhodně nelze jednoduše konstatovat, že prvorepubliková Československá strana lidová je tou identickou politickou stranou jako dnešní KDU-ČSL, a to i skrze skutečnost, že je mnohé spojuje a sama KDU-ČSL se hrdě hlásí právě k prvorepublikovému odkazu Československé strany lidové a dílu jejích politických představitelů.

Prvorepubliková Československá strana lidová byla politickou stranou, která ač se snažila distancovat od habsburského mocnářství a starého režimu a hledala cestu v nově nastolené demokracii, programově se tvrdě opírala o římskokatolickou ideologii a zachování dobrých vztahů s římskokatolickou církví a jejími autoritami. Třebaže se strana především označovala za křesťanskou, můžeme konstatovat, že se jednalo o stranu čistě jedné konfese. Lidová strana byla úzce spjatá s římskokatolickou náboženskou obcí a její voliči a členové se sdružovali především v katolických společenských a zájmových organizacích, institucích a spolcích a naprosto většinově byli praktikujícími členy katolických farností.⁹⁷ Strana se skrze podporu těchto spolků snažila podchytit a udržet katolické voliče takříkajíc od kolébky do hrobu. Pro Československou stranu lidovou byla příznačná častá kumulace a propojování církevního a politického úřadu. Řada duchovních vykonávala politický mandát a docházelo k častému rozkolu, zda je na prvním místě loajalita k výše postaveným církevním autoritám nebo

⁹⁵ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*, s. 1.

⁹⁶ FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0, s. 183-186.

⁹⁷ FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 59-62.

k autoritám stojícím v hierarchii politické strany. Propojování církevního úřadu s úřadem politickým, stranu limitovalo a stavělo do pozice, kdy strana hájila a artikulovala katolickou linii zájmů. Československá strana lidová nebyla názorově koherentní a měla dvě hlavní politická křídla – české a moravské. Základ ideologického sporu mezi těmito křídly ležel v povaze politických center. Zatímco české názorové křídlo utvořené především členy a voliči z Prahy a ekonomicky silnějších českých měst razilo „městský konzervativní katolický proud“⁹⁸, moravští voliči a členové pocházeli z venkovského prostředí a zakládali svou ideologii na křesťanské sociální nauce. Štěpná linie strany se tedy nesla v duchu napětí mezi křesťansko-konzervativním proudem a proudem křesťansko-sociálním.⁹⁹ Moravské křídlo strany bylo silnější a úspěšnější než křídlo české, což vedlo k tomu, že strana začala od svých počátků více cílit na „katolického rolníka“ a stávala se tak po agrární straně druhou významnou stranou tehdejšího venkova.

Za protektorátu byla politická strana oficiálně rozpuštěna a zakázána. Řada členů a představitelů strany se aktivně zapojila do odbojové činnosti či do činnosti exilové vlády, jejíž premiérem se stal právě předseda lidové strany Jan Šrámek. Po válce se strana stala součástí Národní fronty a pomýšlela, že by se kvůli zákazu činnosti agrární strany a omezenému stranickému pluralismu mohla stát majoritní silou českého venkova. Toto se projevovalo i vstupy některých bývalých členů agrární strany, kteří kvůli zákazu pravicových stran zkoušeli své štěstí právě v Československé straně lidové. V tomto období se strana v duchu poválečné obnovy snažila programově zaměřit na nekatolické voliče, ale stále se neopouštěl model majority jedné konfese mezi členy a voliči a církev měla velmi významný vliv. Po volbách 1946 se strana podílela na vládě a došlo ke vzniku nové štěpné linie o fungování a budoucnosti v rámci Národní fronty.¹⁰⁰

S revolučními událostmi Vítězného února 1948 dochází k vnitrostranické revoluci, kterou provádí členové strany sympatizující s nově nastoleným státním režimem. Do čela strany se dostává Josef Plojhar a dochází k uvěznění Jana Šrámka a řady významných členů. Toto období provází vnitrostranické čistky, nepohodlní členové jsou vylučováni ze strany, mnozí odchází

⁹⁸ především národně orientovaný

⁹⁹ LINEK, Lukáš, Štěpán Pecháček. 2006. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*. Sociologické studie / Sociological Studies 06:6. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 48 s. ISBN 80-7330-094-X, s. 11.

Dostupné z https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/243_ss_06_06.pdf

¹⁰⁰ Tamtéž.

do exilu a stranická struktura se výrazně tenčí a v některých regionech rozpadá. Z těchto událostí vyplývá naprostá destrukce politické strany, je vynucena reorganizace programových priorit v duchu omezení křesťanských myšlenek, strana se loajálně hlásí k fungování v Národní frontě a uznává vedoucí úlohu KSČ a KSS. Odměnou jí za to je několik málo především nevýznamných politických postů a umožnění kontinuálního fungování velmi omezené členské základny, u níž dochází k systémové limitaci možnosti náboru nových členů. Členská základna stárne a mladším generacím katolíků není politické angažmá umožněno. Komunistický záměr se stranou byl zcela jasný: využít její propojení s římskokatolickou církví, kterou bylo díky Československé straně lidové a jejím přesahům do církve možné lépe ovládat a korigovat a pozvolna nechat stranu skrze vymírání členské základny zaniknout. Díky ústředím vyžadované absolutní členské poslušnosti a loajalitě k režimu, byl navíc jakýkoliv vzdor či pokus o posun strany marný. Strana podobně jako zbytek společnosti zažívala období teroru, rozvolňování poměrů, naděje a následně tvrdé normalizace po roce 1968. Obecně lze fungování Československé strany lidové v komunistické éře označit za vyprázdněné, protože strana byla čistě formálním subjektem, který ale prakticky nepřinášel žádné změny a své požadavky artikuloval jen velmi omezeně. Represivní přístup komunistické strany ke katolíkům byl dle Petra Fialy v Československu silnější než u většiny východoevropských sovětizovaných režimů. Ačkoli byla římskokatolická církev největším subjektem, a tudíž represe proti ní byly nejsilnější, nevyhýbaly se ani ostatním církevním subjektům. Právě díky společnému pronásledování docházelo k jejich vzájemnému přibližování a obrušování dřívějších třecích ploch, které vytvořilo prostor pro vzájemnou křesťanskou identitu a mezidenominační spolupráci po roce 1989.

Listopad 1989 přinesl mimo jiné plné obnovení náboženských svobod. Bohužel proces sekularizace české společnosti v tomto období nadále pokračoval. Křesťané se ve společnosti stali menšinovou skupinou a církve se začaly profilovat především jako zájmové skupiny. Začaly po více než čtyřiceti letech opět artikulovat své zájmy a politické požadavky.¹⁰¹ Ač roky 1918 a 1989 na první pohled působí zdánlivě podobně – oba přinesly demokratickou tranzici a zakotvení a reálné respektování základních lidských práv a svobod ve společnosti – z pohledu církví, náboženských společností a křesťanských politických stran, bylo toto období diametrálně odlišné. Společnost na jednu stranu přestala být většinově náboženská, ale na stranu

¹⁰¹ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 130-134.

druhou byla římskokatolická církev na rozdíl od období vzniku první republiky vnímána více pozitivně, především kvůli své roli oběti komunistického režimu a morální autority. Velkou roli na tom sehrálo i vystupování významných s církví spojených osobností, které se aktivně občansky zapojily například do činnosti Občanského fóra. Co bylo horší, bylo vnímání Československé strany lidové, u které muselo dojít k výrazné očištění a personálním změnám. Strana se musela vypořádat s minulostí „křesťanského“ satelitu KSČ. Zároveň, jak popisuje ve své publikaci Petr Fiala, došlo k rozštěpení křesťanského politického spektra a ke vzniku politického subsystému křesťanských politických stran.¹⁰² Tento jev se v českém politickém systému naposledy objevil v období před rokem 1919 a vznikem ČSL. Existence tohoto subsystému poškodila ČSL, ale zároveň se stala základním kamenem pro další formování KDU-ČSL a otázky zakořenění širších křesťanských vrstev do jejího fungování. Dochází ke změně ideologie a směřování strany a ekumenismus se začíná pozdávát reálným. Již na sklonku komunistického režimu došlo v Československé straně lidové k obrodnému proudu, jehož reprezentanti kritizovali kolaboraci s komunistickým režimem a usilovali o očištění a personální výměny představitelů zkompromitované strany, což se částečně podařilo odstoupením předsednictva a sekretariátu strany 26. listopadu 1989.¹⁰³ Tento obrodný proud byl charakteristický i kritikou politického katolicismu typického pro období první republiky. Protagonisté si uvědomili skutečnost, že náboženská situace v Československu se výrazně změnila a modernizovala. Strana dle nich měla být ekumenická a nekonfesionální, měl být odmítnut „systém jedné ideologie uvnitř strany“; v ekonomické oblasti vycházelo prohlášení z nutnosti všech forem a druhů vlastnictví, kterým je třeba vytvořit stejné právní a faktické podmínky. Vyjádřen byl i požadavek svobodného sdružování a větší role náboženství ve společnosti. Výslovně byla zmíněna podpora aktivit Občanského fóra.¹⁰⁴ Díky tomu, že církve samy začaly artikulovat své požadavky, nebylo potřeba, aby byla strana nadále hlásnou troubou římskokatolické církve a jejích zájmů. Přesto se právě díky názorové blízkosti církve mohly o nově se formující stranu opřít.

Vedle Československé strany lidové vznikla kolem katolických intelektuálů 3. prosince 1989 Křesťanskodemokratická strana, která byla pokusem o vytvoření moderní křesťanské strany

¹⁰² FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*, s. 104

¹⁰³ Tamtéž, s. 105.

¹⁰⁴ FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 448-449.

bez komunistické minulosti. Její představitelé vyslovili názor, že pokud má v politickém prostředí fungovat „křesťanská strana“, je naprosto nezbytné opustit rezidua politického katolicismu spojeného s prvorepublikovým fungováním Československé strany lidové a jít ještě dále a zařadit se mezi evropské křesťanskodemokratické strany. Její představitelé viděli budoucnost na západě a očekávali postupnou integraci do NATO a Evropské unie. Pro autory této myšlenky byla vzorem německá CDU-CSU, která je velmi inspirovala a ukazovala jim, že je možné stranu a církve oddělit. Evropská křesťanská demokracie po druhé světové válce představovala společnou politickou frontu proti lidovým demokraciím, to znamená, že křesťanská demokracie byla jakousi ekumenickou jednotou dosaženou na náboženské úrovni proti ateismu, který zasely a šířily vlády v komunistických zemích.

Přestože mezi Československou stranou lidovou a Křesťanskodemokratickou stranou existovalo opravdu velké množství ideových i historicky podložených rozporů a docházelo ke vzájemné kritice jejich představitelů, právě skutečnost křesťanského pozadí a společné křesťanské identity, tyto dvě strany dovedla ke společné integraci. Na jaře roku 1990 došlo po řadě jednání k dohodě o Křesťanské a demokratické unii. První svobodné volby však dopadly pro „obnovenou stranu“ zcela katastroficky. Aféra nově zvoleného předsedy Bartoníčka, který byl obviněn ze spolupráce se Státní bezpečností, způsobila, že koalice nedosáhla svého vytyčeného cíle překročit 10 procent hlasů a stát se hlasem českých křesťanských voličů.¹⁰⁵ Osobně se však domnívám, že se projevila i skutečnost toho, že křesťané v Československu se stali z většiny menšinou, koalice zůstala hlavou v oblacích předválečných let a neuvědomila si demografickou změnu společnosti na poli religiozity. Zůstává historiky tolik nenáviděnou otázkou, kde by strana mohla být, kdyby k Bartoníčkově aféře nedošlo. Přesto se pokusím nabídnout zjednodušující odpověď.

Demografický vývoj společnosti a pokles religiozity v novém stranickém systému zkrátka znamenal, že již nebylo místo pro více křesťanských subjektů, které by stabilně souběžně mohly fungovat. Sny o 10 procentech de facto znamenaly, že by významná většina křesťanů musela jít volit právě a pouze jednu stranu. Tím dochází ke vzniku fenoménu jedné křesťanské politické

¹⁰⁵ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*, s. 118.

strany, která si až do vzniku TOP-09 v roce 2009 uchovala své monopolní postavení v českém stranickém systému.

Po Bartoníčkově aféře se však krize strany dále prohlubovala a bylo nutné svolat mimořádný sjezd. Na tomto sjezdu se mělo dospět k jasné definici směřování strany a měly být nastaveny programové priority. Zároveň úkolem sjezdu bylo najít předsedu, na kterém se shodne většina strany. O tento post se nakonec ucházelo osm kandidátů, což svědčí o tehdejší výrazné nejednotě a roztržitosti. Ideologie strany a většina materiálů pro jednání sjezdu byla dílem komise strany pro přípravu mimořádného sjezdu ČSL, která se ve finále stala nejdůležitějším orgánem pro překonání tohoto roztržitosti.

„Komise se rovněž zabývala otázkou profilace strany, tedy má-li ČSL vystupovat jako strana religiózní, či naopak jako politický subjekt otevřený široké veřejnosti. Komise ve svém dokumentu Zpráva za minulé období a nástin politické linie silně kritizovala vztah strany ke katolické církvi, protože svými prohlášeními občas budila zdání, že je stranou „klerikální“. Bylo proto zdůrazněno, že ČSL musí přestat deklarovat svůj katolicismus a je zapotřebí ji profilovat spíše jako stranu ekumenického charakteru, což by mohlo oslovovat i možné nové voliče.“¹⁰⁶

Na sjezdu ve Žďáru nad Sázavou bylo zvoleno nové předsednictvo a novým předsedou strany se stal Josef Lux. Na tomto sjezdu bylo také přijato usnesení o obnově zemské struktury politické strany a bylo načrtnuto a rozhodnuto nové směřování strany podle slov výše uvedené citace. Pod Luxovým vedením strana začala růst – především na komunální úrovni díky své široké stranické organizaci, která byla reliktem dob minulých, avšak skvělým nástrojem a inkubátorem nových politiků. Strana se tak dobře připravovala na parlamentní volby. V rámci předvolebního sjezdu roku 1992 došlo též ke sloučení obou politických stran Křesťanskodemokratické unie a Československé strany lidové a vznikla Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL).

S tímto krokem nesouhlasilo křídlo strany kolem Bartoníčka, kteří opustili stranu a založili Křesťansko-sociální hnutí. Tím se však politická strana definitivně vypořádala s vnitrostranickými spory ohledně Bartoníčkovy aféry a opustila výrazně levicové směřování. Strana též schválila programové zaměření KDU-ČSL, vydala se cestou politiky pravého středu

¹⁰⁶ FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 455.

a zařadila se mezi ty evropské strany, které svoji politiku opírají o zásady křesťanské morálky a křesťanského humanismu.¹⁰⁷ Přestože strana pevně stála především na křesťanech spojených s katolickou církví, konfesijní příslušnost už na rozdíl od dob Československé strany lidové nebyla podmínkou a strana se otevřela jak členům a voličům jiných vyznání, tak též osobám zcela bez náboženského vyznání, kteří sympatizovali s jejími hodnotami. Přesto, jak nastíním v následující kapitole této práce, je potřeba neopomenout skutečnost, že fakt, kdy politická strana sebe sama nějakým způsobem identifikuje, zpravidla nemusí nutně implikovat skutečnost. Ačkoli můžeme sledovat, že KDU-ČSL s příchodem Josefa Luxe a v rámci obnovení demokratické struktury strany umožnila zapojení a spolupráci členů různých českých denominací, a že konfese a konfesní soulad se stranou přestaly být podmínkou pro fungování uvnitř politické strany.

„Co je to být stranou křesťanskou? Znamená to být pevně zakotven v hodnotách, které přineslo tomuto světu křesťanství, v hodnotách, které zprostředkovali naši otcové a dědové a na nichž je založena evropská tradice, kultura a civilizace. Vyznávat tyto hodnoty v konkrétním životě znamená však být také otevřený a tolerantní. A o to bych vás chtěl poprosit: abychom byli stranou otevřenou a tolerantní. Schopnost být otevřený a tolerantní je totiž výraz obrovské síly. Je to výraz toho, že pevně stojíme na zemi. Opak je projevem slabosti a malosti. Budme silní, budme otevření, budme tolerantní.“¹⁰⁸

2.2. Religiozita členské základny KDU-ČSL

V roce 2006 došlo Sociologickým ústavem Akademie věd České republiky k vydání publikace Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL, ve které autoři Lukáš Linek a Štěpán Pecháček rozkrývají především sociologické trendy uvnitř členské základny KDU-ČSL mezi lety 1990 až 2005.

V první řadě je nutné zmínit, že ani KDU-ČSL se podobně jako řadě dalších českých, ale i evropských stran nevyhnul fenomén krize tradičního členství a mezi lety 1990 až 2005 sledujeme setrvalý trend úbytku členské základny. Počet členů strany poklesl z porevolučních

¹⁰⁷ KDU-ČSL. *Stručná historie ČSL a KDU-ČSL: Sametová revoluce a porevoluční Československo* [online].

Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/historie>

¹⁰⁸ Projev Josefa Luxe na sjezdu strany v Českých Budějovicích.

téměř 97 tisíc¹⁰⁹ na pouhých 22 tisíc¹¹⁰, přesto strana bojuje s KSČM o pozici člensky nejsilnějšího subjektu.

Podobný vývoj se nevyhnul ani církvím a náboženským společnostem, které za dob první republiky sdružovaly na území České republiky přibližně 8 milionů věřících. Při sčítání obyvatel v roce 1991 se k víře i v důsledku komunistických represí přihlásilo už jen 4,5 milionu věřících. Setrvalý pokles a krize členství se projevila i v letech 2001 a 2011, kdy počet věřících klesl na 2 miliony, přičemž římskokatolické církvi poklesl počet věřících ze 4 milionů na pouhý 1 milion k církvi se přihlásivších věřících, Církev československá husitská zaznamenala vůbec nejstrmější úbytek věřících z 178 tisíc na 39 tisíc a přibližně tříčtvrtinový úbytek z 200 tisíc na 51 tisíc věřících zaznamenala též Českobratrská církev evangelická. Nově se však ukazuje trend popularity nových náboženských hnutí a společností a řada lidí se identifikuje jako věřící bez konkrétní církevní příslušnosti.¹¹¹

Důležité je si uvědomit, že v desetimilionové České republice se ke křesťanství hlásí pouze přibližně cca. 10-15 procent obyvatel a řada obyvatel se identifikuje do skupiny bez jakéhokoliv náboženského vyznání, tudíž Českou republiku můžeme označit za sekulární stát. Tato skutečnost je umocněna i tím, že od roku 1989 můžeme pozorovat úpadek a krizi „tradičního“ členství, a to nejen u politických stran, ale především u církví a náboženských společností, kde je dle výsledků sčítání obyvatel patrný velmi klesající trend.

Dalším poznatkem je, že Česká republika je zemí význačné náboženské mnohosti, což ostatně dokládá skutečnost, že Ministerstvo kultury České republiky registruje 42 církevních subjektů, přičemž o 32 z nich se dá prohlásit, že se jedná o křesťanské subjekty.¹¹² Tato náboženská mnohost je sice zastíněna jasnou převahou věřících římskokatolické církve, k níž se hlásí přes milion obyvatel a která, ač názorově velmi rozkročená, tvoří jasnou majoritu křesťanstva, na druhou stranu nelze opomenout i ostatní církve, které sice nejsou člensky srovnatelné s výše zmíněnou římskokatolickou církví, ale přesto mají svůj významný podíl na české náboženské scéně. Většina významných křesťanských církví v České republice, ač je provází výrazné

¹⁰⁹ LINEK, Lukáš a Pecháček ŠTĚPÁN. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*, s. 14.

¹¹⁰ k roku 2019

¹¹¹ *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*, s. 5. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>

¹¹² NEŠPOR, Zdeněk R. a VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3315-2.

názorové, a především teologické rozpory, má tendenci společně v určitých oblastech spolupracovat a utvářet ekumenu neboli společenství všech křesťanských církví, což se v České republice projevuje tím, že nejvýznamnější církevní subjekty vytvořily zastřešující organizaci – Ekumenickou radu církví v ČR, kterou také využívají pro jednání v rovině církve a státu.

Skutečnost této mezidenominační spolupráce se bezpodmínečně musí projevovat též na úrovni členské základny KDU-ČSL jakožto jediné české strany, která se otevřeně hlásí ke křesťanským hodnotám a jejíž voliči, podporovatelé a členové ve valné většině disponují jistým křesťanským backgroundem. Dovolil bych si vyslovit odvážné tvrzení, že členská základna KDU-ČSL by měla reflektovat křesťanskou religiozitu České republiky, tudíž bychom na kandidátních listinách a v členských databázích měli nalézt většinu lidí spojených s římskokatolickou církví, ale přesto bychom měli proporčně nacházet i členy z ostatních církevních subjektů, především těch nejpočetnějších, kterými jsou Církev československá husitská a Českobratrská církev evangelická, což bylo pro období před rokem 1989 naprosto raritní a v období První Československé republiky téměř nemyslitelné.

Otázce religiozity uvnitř členské základny KDU-ČSL se věnuje právě publikace *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*. Pro nikoho asi nebude překvapením, že členové KDU-ČSL mají velmi vysokou míru religiozity oproti ostatním politickým stranám. KDU-ČSL na jednu stranu usiluje a identifikuje se jako otevřená široké veřejnosti, strana ekumenického charakteru či strana nekonfesní. Na druhou stranu právě skutečnost toho, že se více jak 95 procent členů hlásí k římskokatolické církvi, toto ekumenické zdání relativně bourá. Přesto zbylých 4 až 5 procent členů strany deklaruje svoji příslušnost k ostatním českým převážně protestantským subjektům. V politické straně nalezneme též velmi vysoký podíl praktikujících křesťanů - 85 procent, kteří navštěvují bohoslužby pravidelně každý týden. Pouze necelé jedno procento členů můžeme označit za nepraktikující, neboť bohoslužby nenavštěvuje vůbec.¹¹³ Z těchto dat vyplývá, že politický život lokálních buněk strany bude úzce spjat s duchovním životem jednotlivých farností a místních komunit. Vliv konfese na činnost strany je významný, přesto utváří spíše hodnotové postoje jednotlivých členů, než aby docházelo ke skutečnosti, že identifikace s římskokatolickou církví automaticky vytváří identifikaci s KDU-ČSL a naopak, jak tomu bylo na venkově především v dobách prvorepublikových.

¹¹³ LINEK, Lukáš a Pecháček ŠTĚPÁN. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*, s. 22.

Autoři studie též zkoumali odlišnosti mezi českou a moravskou KDU-ČSL a dospěli k závěru, že největší odlišnost je v míře religiozity. Výrazně více náboženská je moravská členská základna KDU-ČSL, kde 90 procent věřících navštěvuje bohoslužby pravidelně každý týden. V Čechách se ve stejné intenzitě bohoslužeb účastní „jen“ 76 procent členské základny politické strany. Autoři výzkumu též u vzorku moravských členů nenašli nikoho, kdo by bohoslužby nenavštěvoval vůbec, zatímco v Čechách bohoslužby nenavštěvují přibližně 2 procenta členů. Dá se spekulovat o skutečnosti, že mezi těmito dvěma procenty budou i lidé bez náboženského vyznání či bez příslušnosti k určitému církevnímu subjektu. V Čechách byla zaznamenána též větší náboženská rozmanitost a nepatrný posun v příslušnosti k jiné církvi, než je katolická. Moravská členská základna politické strany je oproti tomu konfesně naprosto homogenní.¹¹⁴

Bývalý předseda KDU-ČSL Pavel Bělobrádek ve své autobiografii s názvem Na život! O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky popisuje vstupy do strany a religiozitu uvnitř strany těmito slovy:

„Schůze se tehdy odehrávaly ještě na faře, a přestože tehdejší předseda Miroslav Kalousek tvrdošijně místo „lidovci“ používal výraz „křesťanští demokraté“, konfesijní charakter strany byl ještě silný. Ačkoli v Náchodě byla naší zastupitelkou farářka Československé církve husitské, členská základna se v podstatě rekrutovala z praktikujících katolíků. Dnes je to jiné. Vstupují k nám lidé, s kterými se z kostela sice neznáme, ale oni se ztotožňují s naším programem, například s prorodinnou politikou, ochranou lidských práv a prozápadní orientací. A z toho mám velkou radost. Jsme tu pro všechny lidi dobré vůle.“¹¹⁵

Na tomto úryvku se nádherně odráží několik skutečností, které jsou příznačné pro členskou základnu strany:

1. KDU-ČSL se stále vyvíjí. Zatímco za dob první republiky byla ČSL velmi striktně stranou jedné konfese, v dobách polistopadových došlo ke zrušení tohoto dogmatu a v moderních dějinách strany se přestává užívat onoho slova „křesťanští“ a začíná se místo něj používat konfesně neutrální slovo lidovci.

¹¹⁴ LINEK, Lukáš a Pecháček ŠTĚPÁN. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*, s. 23.

¹¹⁵ BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život!: o mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. [Praha]: KDU-ČSL, 2017. ISBN 978-80-270-3985-2.

2. Ačkoliv se majorita podporovatelů a členů strany rekrutuje z římskokatolických kruhů, není problém mezi politiky na komunální a krajské úrovni nacházet i členy jiných denominací. V případě celostátní úrovně však zůstává nekatolický background stále relativně raritní záležitostí, ale přesto můžeme sledovat, že mezidenominační spolupráce v rámci politické strany funguje.
3. Strana oslovuje přes svůj program a programové priority i osoby s jakoukoli církví nepropojené a bez náboženského vyznání, ale určitě je nezbytné si uvědomit, že je to též relativně raritní záležitost.

2.3. Konfesní zhodnocení KDU-ČSL

V této kapitole jsem se pokusil nalézt odpověď na otázku, zda je KDU-ČSL stále stranou pouze jedné konfese v duchu politického katolicismu nebo zda dějinný vývoj a změny v moderní společnosti daly možnost zakořenit uvnitř strany ekumenické spolupráci.

Dospěl jsem k zjištění, že politická strana v období po sametové revoluci a svém demokratickém znovuzrození úspěšně omezila a odstranila vliv politického katolicismu na své fungování, čímž umožnila otevření politické strany a zapojení do rozhodovacích procesů i osobnostem z jiných denominací. Zároveň došlo k jistému odkřesťanštění.

A to ne ve smyslu vzdání se hodnotového rámce a tradic, na kterých KDU-ČSL stojí, ale v možnosti zapojit do svého fungování i širší necírkevní masy a osobnosti bez křesťanského backgroundu.

Stranu proto lze označit za konfesně neutrální, úspěšně se hlásící k rodině evropských křesťanskodemokratických stran. Zároveň však v rámci členské základny KDU-ČSL stále zůstává velmi výrazná katolická majorita, která je signifikantnější pro moravskou členskou základnu, a má významný vliv na fungování a směřování strany. V Čechách v rámci členské základny nalezneme větší křesťanskou náboženskou rozmanitost, přesto se v porovnání s katolickou většinou jedná o velmi malou skupinu uvnitř strany.

Zároveň se ukazuje skutečnost, že vliv konfese na možnost aktivního zapojení v straně upadá a není limitujícím faktorem. Ze zjištění této kapitoly tedy vyplývá, že strana sdružuje členy spíše na programové rovině než na rovině konfesní. Vývoj politické strany nastiňuje, že konfesní

identita strany postupně slábne, podobně jako se ztenčuje členská základna a počty věřících tradičně největších českých církevních subjektů.

Sčítání obyvatel v roce 2021 nám mírně optimisticky naznačilo, že se poklesový trend úbytku věřících zastavil a ač tradiční církve stavějící na deklarativních věřících člensky stále upadají, religiozita v součtu mírně stoupá. Na místě je zamyslet se, zda i přes krizi tradičního členství a úbytek členů, který postihuje KDU-ČSL si tato strana udrží svých pět procent voličů. Významným rizikem je i skutečnost, že se voliči křesťanské strany rozhodnou podpořit ostatní stranické subjekty, neboť i v nich můžeme nalézt řadu křesťansky orientovaných politiků. Zmíním například Petra Fialu z ODS, Markétu Adamovou Pekarovou Adamovou z TOP09, Olgu Richterovou z České pirátské strany či třeba Františka Bublana z ČSSD. Zároveň se však v současnosti musíme ptát, zda křesťansky religiózní voliči v budoucnu opět podpoří KDU-ČSL, i přes skutečnost existence koalice SPOLU, která už z podstaty své šíře zahrnuje prakticky celé spektrum pohledů na konfesní politiku. Zároveň radikalizace společnosti vede křesťanské voliče mnohdy k populistickým a extrémistickým stranám především pravého ražení, což nastiňuje například politické angažmá Josefa Nerušila, který působil jako vedoucí referent Odboru vnějších vztahů Arcibiskupství pražského a neúspěšně kandidoval do Poslanecké sněmovny parlamentu České republiky jako lídr SPD v Praze. Z druhého směru pak může být KDU-ČSL právě ohrožena liberálními stranami jako je Česká pirátská strana, hnutí Starostové a nezávislí či Praha Sobě, které mají tendenci kolem sebe seskupovat právě osobnosti z evangelického církevního prostředí. Osobně však považuji posun ke konfesní neutralitě a zakotvení ekumenické spolupráce, za jedinou možnost, jak může KDU-ČSL v budoucnu přežít.

3. Církev a její politická úloha

„Jaká je politická role církve?“ Tuto důležitou otázku se snažíme zodpovědět prakticky od samotného založení církve Ježíšem Kristem. Rozhodně nelze nalézt jednoznačnou univerzálně platnou odpověď, neboť je tato otázka zatížena řadou odlišných pohledů na svět, teologických, hodnotových a etických problémů. Podobně jako řada teologů, filozofů a teoretiků politické vědy se musíme touto otázkou hlouběji zabývat, abychom pochopili, proč a jak církve vstupují do politického systému a jak vypadají výstupy jejich jednání. Působení církve na českou společnost a její kapacita ovlivňovat aspekty sociální a politické reality závislá na tom, jak

církev jako instituce dokáže prosazovat své zájmy a zprostředkovávat zájmy svých členů.¹¹⁶ Důležité je porozumět, čím církev v politickém systému je a jaká je její politická role.

Círky hrají v různých politických systémech odlišnou roli. Role církve se napříč dějinami proměňuje a mění se i v závislosti na státním zřízení a kulturních podmínkách v místě jejího působení. Je důležité neomezovat svou optiku pouze na církev v jedné dějinné epoše či v jednom politickém zřízení a z toho přijímat všeobecně platné závěry. Dovolím si tuto skutečnost prezentovat na příkladu. Role církve ve vyspělé demokratické společnosti stojící na hodnotovém základu bude diametrálně rozdílná od církve v totalitním státě, na kterou bude mocensky tlačeno, aby převzala oficiální prorežimní rétoriku a s režimem spolupracovala.

Též je jisté, že bude odlišná středověká církev mocensky bojující se světskými panovníky od církve současné v době moderních často konfesně neutrálních až sekulárních evropských států, kdy je kladen výrazný důraz na otázku odluky státu a církve, a to prakticky ve všech dimenzích vzájemného fungování. Je však nutné konstatovat, že fakt, že církev nebude jednat politicky, je představa ideální, avšak výrazně utopická.

Stanovit institucionální zakotvení církve je velmi složité. Významný teolog Tertullianus prohlásil, že „*Jeden křesťan není křesťan.*“¹¹⁷ Církev ve významu řeckého slova *ekklésia* je především shromáždění osob, které se sešlo za účelem řešení určitého problému. V případě církve tento problém nemá primárně politický rozměr, jakož tomu bylo u většiny jiných řeckých *ekklésií* – shromáždění. Církev není prvoplánově politickou organizací, přesto ji svým charakterem a fungováním může významně připomínat. To, že je církev politická, neznamená snahu o násilnou suverenitu a vnucování křesťanských způsobů ostatním, ale spíše o dosažení objektivní skutečnosti, že církev je veřejnou realitou, a jako organizace se v rámci svého života nemůže podřídit jiné autoritě nežli Kristu. Úkol církve je prostý, a to šířit na zemi evangelium – radostnou zvěst o životě a oběti Ježíše Krista.

„Ježíš přistoupil a řekl jim: Je mi dána veškerá moc na nebi i na zemi. Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby

¹¹⁶ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*, s. 71.

¹¹⁷ FIALA, Petr. *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*, s. 34.

*zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.*¹¹⁸

Církev je ze své podstaty smíšenou entitou. V nebi je dokonale řízena Bohem, na zemi je dočasná a Bůh delegoval její řízení lidem. Z toho vyplývá, že církev má dvojí povahu řízení – božskou a lidskou, nelze ji chápat jen a pouze jako společenskou instituci. Pakliže tedy hovoříme o církvi mluvíme o ní ve dvou rovinách. První rovinou je sociologický útvar – společenství. Druhou rovinou je pak teologická realita boží nebeské instituce. Tato boží nebeská instituce je pak společenskými vědami jen obtížně exaktně zkoumatelná. Biblicky pak na církev musíme hledět jako na živé Kristovo tělo, kde každá část plní určitou funkci. Apoštol Pavel píše v listu 1. Korintským: „*Vy jste tělo Kristovo, a každý z vás je jedním z jeho údů.*“¹¹⁹ a vysvětluje tak předpoklady fungování církve a zapojení jednotlivých členů, do jejího fungování a služby.

Pokud se hlouběji pokusíme rozvinout sociologickou rovinu problému, pak je církev především obcí ve smyslu slova polis, neboť každá církevní jednotka, sbor či farnost utváří obec následovníků – věřících, kteří se rozhodli společně sdílet své životy v Kristu a žít spolu podobně jako žijí občané v rámci jedné konkrétní obce. Církev stejně jako obec vybírá ze svého středu své vedoucí představitele – autority a její členové přijali určité zvyky, podle kterých žijí, a zákony, o jejichž dodržování usilují.

Politická věda pak má tendenci církev zařadit mezi zájmové organizace. Přisuzuje jí roli především typického sdružení organizovaných zájmů, a to v jeho nejtradičnější podobě. Proti tomuto postupu se právě ohradil Petr Fiala v práci *Katolicismus a politika*, kde stanovil deset myšlenkových tezí, proč církev není pouze zájmovou skupinou.

Církev nelze omezit jen na zájmové sdružení, neboť její cíl, jak je výše patrné, se neomezuje na prosazení určitého konkrétního zájmu, ale je výrazně širší ve své podstatě. Církev se rozhodně odlišuje od ostatních zájmových organizací například tím, že není primárně jako instituce konstruována, aby vyvíjela tlak, sdružovala a prosazovala zájmy nebo cíleně participovala na moci. Zároveň církev nevznikla s úkolem prosazovat výhody svých členů. Pokud na církev hledíme jako na zájmovou organizaci, jedná se o zájmovou organizaci velmi

¹¹⁸ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad.* Matouš 28, 18-20.

¹¹⁹ Tamtéž, 1. Korintským 12, 27.

unikátní, a pravděpodobně na světě nenalezneme organizaci, která by disponovala podobnými charakteristikami.¹²⁰

Církev lze však též institucionálně označit za koncern či společnost, neboť produkující výraznou hospodářskou strukturu s ústřední hierarchií, ale též i řadou podřízených spolků, svazů a nadací, které hospodaří se svými svěřenými majetky. Tyto jednotlivé součásti mohou disponovat různou mírou právní autonomie na církevním ústředí, přesto se však cítí plně integrované a součástí církve. Církev je zároveň i významným zdrojem myšlenek a místem sdružujícím široké masy obyvatel různého sociálního postavení, vzdělání, profesí a utváří tak sama o sobě prostor pro diskusi, rozličných společenských témat.

S lehkou nadsázkou lze říct, že církev jako instituce nezná a nerespektuje hranice států, vytváří si své vlastní a díky misii a šíření evangelia posouvá hranice křesťanského světa. Mezinárodní ukotvení církve je též komplexní, protože církev podle některých pojetí mezinárodních vztahů může být mezinárodní organizací, zároveň je díky státu Vatikán quasi statním aktérem a díky ekumenické spolupráci různých denominací přináší výraznou vzájemně spolupracující síť organizací, která působí na území různých států.

Německý sociolog a ekonom Max Weber mluví o církvi jako o organizaci, která však nezávisle na účelu své existence žádá stát o různé výhody, komentuje zákonodárná rozhodnutí, působí na vládu a její ministry, legislativní tělesa, nepřímou doporučuje svým členům volit určitou politickou stranu s vidinou posílení svého politického vlivu. Lze tedy konstatovat, že se celkově snaží získat vliv v politickém prostoru.¹²¹ V následující kapitole se pokusím opřít svou práci o teorii zájmových skupin a nastínit, jak fungují vztahy mezi zájmovými skupinami a politickými stranami.

4. Teorie vztahu politických stran a zájmových skupin

Politické strany a zájmové skupiny mají zásadní vliv na začleňování společenských zájmů do demokratického rozhodování. Rozdíl mezi politickými stranami a zájmovými skupinami je na první pohled zřejmý. Zatímco politické strany se snaží maximalizovat zisk mandátů k prosazení

¹²⁰ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*, s. 74.

¹²¹ WEBER, Max. *The theory of social and economic organization*. 1947, reprint 1997. Free Press; Reprint edition. ISBN 978-0684836409, s. 155.

svého politického vlivu, zájmové skupiny o mandáty neusilují a jejich cílem je primárně utvářet síť a struktury formující a artikuluující své požadavky na konkrétní zvolené politické představitele. Všechny zájmové skupiny usilují o maximalizaci vlivu na politiku v její obsahové dimenzi. Propojení politické strany a zájmové skupiny tudíž nikdy není pouze jednosměrné.¹²²

Politické strany a zájmové skupiny se analogicky společně vyvíjejí napříč dějinami a neustále se redefinovaly politická role, kterou mají. Společný vývoj politických stran a zájmových skupin je podporován spoluprací, ale též vzájemnou soutěží o faktickou politickou moc a prosazení svých priorit. Pokud politické strany umí dostát slibům, jež daly svým voličům, je vliv zájmových skupin nižší, než pokud strany selhávají a voliči vkládají své naděje spíše v zájmové skupiny, které hromadně artikuluují požadavky těch, které sdružují, právě proti nepopulárním politickým stranám.

Mezi zvolenými představiteli politických stran a zájmovými skupinami tak zcela zákonitě vzniká vztah, který může nabývat různých rozměrů. Nelze jednoduše prohlásit, že všechna zájmová sdružení jsou nadstranická a neutváří silnější vztah ke konkrétní politické straně. Tuto tezi ostatně v České republice, velmi dobře naplňuje například ČSSD a její velmi těsná vazba na Českomoravskou konfederaci odborových svazů. V minulosti jsme mohli sledovat právě výrazný personální překryv mezi těmito dvěma subjekty.¹²³ A tento vztah mezi socialistickou politickou stranou a odborovou organizací je obvyklý i v řadě dalších států.¹²⁴ Podobný překryv zájmů můžeme taktéž nacházet mezi KDU-ČSL a českými křesťanskými církvemi a jejich představiteli.

Vztahy mezi politickými stranami a zájmovými skupinami mohou být analyzovány především mírou vazby, která mezi nimi vzniká. Z typologického hlediska můžeme rozlišovat mezi dvěma základními typy vazeb u zájmových skupin a politických stran, a to vazbou volnou a těsnou. Tato typologie se často používá k popisu povahy interakcí mezi stranami a zájmovými skupinami v politickém procesu.

¹²² WARNER, Carolyn M. *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*. Princeton University Press, 2000. ISBN 9780691010267, s. 9-12.

¹²³ SOBOTKA, Bohuslav. *Zpráva předsedy ČSSD ke 38. sjezdu strany*.

¹²⁴ WARNER, Carolyn M. *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*, s. 215.

Volná vazba mezi politickými stranami a zájmovými skupinami označuje situaci, kdy existuje pouze omezená míra interakce a spolupráce mezi těmito dvěma aktéry. Strany a zájmové skupiny si zachovávají určitou míru nezávislosti. V tomto typu vazby spolupracuje politická strana a zájmová skupina na řešení konkrétního problému, ale není personálně, organizačně nebo finančně propojena. Dochází tedy zpravidla k jednání rovného s rovným. Zájmové skupiny tak zkouší hledat podporu napříč politickým spektrem a jsou ochotné své politické zájmy prosazovat skrze víceméně kteroukoliv politickou stranu. Volná vazba umožňuje jak politickým stranám, tak zájmovým skupinám udržet si jistou míru autonomie a otevřenosti k jednání s dalšími subjekty.

Těsná vazba mezi politickými stranami a zájmovými skupinami znamená, že existuje silná a komplexní spolupráce mezi těmito dvěma aktéry. Politická strana a zájmová skupina jsou zpravidla propojeny personálně, organizačně nebo finančně. Vzniká tak vzájemná závislost fungování, kdy v případě vypadnutí strany z legislativního tělesa bude zájmová organizace obtížně hledat partnera v podobě jiné politické strany. U této vazby je typický personální překryv mezi vrcholnými představiteli politické strany a zájmové skupiny, kteří jsou zpravidla členy obou subjektů. Též dochází k alokaci finančních prostředků za účelem podpory prosazení společných zájmů. Mnohdy jsou navíc subjekty na sobě zcela existenčně závislé a jeden bez druhého by nemohl samostatně fungovat. Nezřídka nastává situace, kdy jsou nosná ideologie a zájmy prakticky totožné. Těsná vazba může znamenat, že zájmové skupiny mají značný vliv na tvorbu politiky politické strany, a strana může být závislá na podpoře a financích od těchto skupin.

Vlivu vzájemného vztahu mezi politickými stranami a zájmovými uskupeními se věnovala řada politických teoretiků. V roce 2005 vydal Thomas L. Brunell z University of Texas v Dallasu studii, v níž se věnuje především finančnímu vlivu, kterým zájmové skupiny působí na politické strany. Jeho výzkum prokázal, že ve Spojených státech amerických vzniká na základě ideologické spjatosti mezi zájmovou skupinou a politickou stranou silná vazba, která vede k vzájemné podpoře. Své výsledky prezentoval na propojení korporátních skupin s republikánskou stranou, a naopak amerických odborových skupin, které silně inklinují k podpoře především demokratické strany a jejích politiků. Organizace s dlouholetou tradicí fungování pak mají tendenci se na ideologické bázi upínat ke konkrétní politické straně a

vytvářet těsné vazby.¹²⁵ Tato skutečnost je samozřejmě markantnější v bipartitním stranickém modelu, avšak má tendence se projevovat i v modelech s více politickými stranami.

V evropském kontinentálním prostředí se kvantitativnímu měření míry vzájemné vazby mezi politickými stranami a zájmovými skupinami věnuje Elin Haugsgjerd Allern z politického oddělení Univerzity v Oslu, který v roce 2021 publikoval pro *European Journal of Political Research* článek s názvem Konkurence a interakce: Stranické vazby na zájmové skupiny v multidimenzionálním politickém prostoru, ve kterém vztah mezi politickými stranami a zájmovými skupinami testuje na souboru třinácti vyspělých demokratických evropských států. Z jeho výzkumu vyplývá, že čím vyšší je počet stran, které si konkurují v blízké politické pozici, tím je pravděpodobnější, že si strany udrží organizační vazby se zájmovými skupinami, které zauímají stejný politický prostor. Pravděpodobně je to kvůli obavám, že prohrají s jinými politickými stranami, které soupeří o podporu dotyčných zájmových skupin. Tvrdí též, že vedení stran má tendenci se při vysoké míře polarizace vyhýbat vazbám na zájmové skupiny prosazující radikální řešení především z oblasti hodnot, životního prostředí a imigrace. Jeho práce potvrzuje předpoklad, že politické strany navazují vztahy se zájmovými skupinami s předpokladem, že jim jejich podpora pomůže uspět ve volbách a maximalizovat počet získaných mandátů a čas po který je budou schopné udržet.¹²⁶

Otázce vztahu římskokatolické církve a evropských křesťanskodemokratických politických stran v poválečném období se věnuje publikace *Vyznání zájmové skupiny: Katolická církev a politické strany v Evropě* politoložky Carolyn Warner, která v ní komparuje situace vztahu německých¹²⁷, italských¹²⁸ a francouzských¹²⁹ křesťanskodemokratických stran a jejich vztah s římskokatolickou církví. Autorka je jednoznačnou zastánkyní teorie, že církev je zájmovou skupinou jako každá jiná a svůj vliv buduje vytvářením vztahů a vazeb na politické strany. Dokonce církev tržně přirovnává k soukromé společnosti usilující o to co nejvíce rozšířit svůj produkt – evangelium mezi zákazníky – věřící. Zároveň bylo výzvou dvacátého století pro

¹²⁵ BRUNELL, Thomas L. The Relationship between Political Parties and Interest Groups: Explaining Patterns of PAC Contributions to Candidates for Congress. Online. *Political Research Quarterly*. 2005, roč. 58, č. 4. ISSN 10659129. [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/3595653>

¹²⁶ ALLERN, Elin Haugsgjerd a kol. Competition and interaction: Party ties to interest groups in a multidimensional policy space. Online. *European Journal of Political Research*. 2021, roč. 60, č. 2, s. 275-294. ISSN 0304-4130. [cit. 2023-12-29]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12403>

¹²⁷ Christlich Demokratische Union–Christlich Soziale Union

¹²⁸ Democrazia Cristiana

¹²⁹ Mouvement Républicain Populaire

církev osvojit si schopnosti a způsoby jednání zájmové skupiny. Autorka kritizuje setrvání v teorii štěpných linií především církve a státu teoretiků Lipseta a Rokkana a naopak představuje koncept v němž je podstatný vztah církve vůči politické straně nikoliv státu a jeho vládě. Tento vztah obecně označuje jako spojenectví. Jedná se o spojenectví mezi církví a křesťanskodemokratickou politickou stranou.¹³⁰

Autorka zdůraznila, že chování církve a její strategie coby zájmové skupiny jsou v každém z těchto států velmi odlišné a rozdílně úspěšné. Všechny tři tyto strany dle ní čelily významně změněnému mezinárodnímu prostředí, nástupu a výraznému růstu vlivu socialistů a komunistů v těchto státech, ale přesto největším soupeřem a spojencem v jedné osobě jim byla právě církev, se kterou se tyto strany nutně musely vypořádat a nastavit vyhovující vztah. I když vliv církve upadal, byla pro jejich voliče důležitou společenskou institucí, kterou mnoho z nich považovalo za nejvyšší morální autoritu a instanci stojící výše než jakákoliv politická strana. Zároveň bylo potřeba společnost přesvědčit o tom, že strana je strana a církev je církev a jejich fungování je zkrátka odlišné.¹³¹ Strana občas musí činit kompromisy, které jsou pro církev vzhledem k jejímu doktrinárnímu učení nepřijatelné. Autorka nastiňuje francouzský model úzké spolupráce církve a strany, který však nebyl příliš úspěšný a vedl ke krizi strany. Dále italský, kde naopak krizi zaznamenala politická strana a církev se od ní musela distancovat a německý, kde, ačkoliv bylo předpokladem, že dojde k silnému střetu katolických a nekatolických proudů, vznikla nakonec významná ekumenická spolupráce propisující se do činnosti a fungování CDU-CSU, což se nakonec ukázalo jako velmi úspěšný model. Sice kompromisní, ale ovoce přinášející.¹³²

Církev se chová jako zájmová skupina a její hlavní strategií je podpora politiky, která podporuje její institucionální přežití a expanzi.¹³³ To jí logicky vede do stavu, kdy bojuje s politickými stranami a zájmovými skupinami, které jí toto chtějí znemožnit – zpravidla z řad levice, a zároveň usiluje o co nejsilnější podporu politických stran programově a ideologicky souznících s jejími záměry. Tyto politické strany se pak do jisté míry stávají patrony – ochránci církve a jejích záměrů.

¹³⁰ WARNER, Carolyn M. *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*, s. 207.

¹³¹ Tamtéž, s. 11-12.

¹³² Tamtéž, s. 213-214.

¹³³ Tamtéž, s. 210.

Pokud bych tedy měl charakterizovat vztah KDU-ČSL s českými církvemi v politickém systému po roce 1989, máme zde zájmové skupiny, které udržují úzkou vazbu s politickou stranou a jejími představiteli. Ačkoliv v moderní KDU-ČSL již nenacházíme personální propojení postů vedoucích představitelů strany s posty vrcholných klerikálních představitelů, v úrovni laické je tato vazba nezpochybnitelná. Naopak i díky rozporu mezi liberálním a konzervativním výkladem křesťanství a jeho hodnot, kterému se budu věnovat v závěrečné kapitole této práce, sledujeme přesun podpory některých vrcholných představitelů církve od KDU-ČSL k populistické SPD, která je dle jejich názoru větší ochránkyní křesťanských hodnot. Přesto právě vztah KDU-ČSL k otázce církevních restitucí a k různým hodnotovým tématům, jako je eutanázie, potraty a stejnopohlavní manželství, jí roli ochránkyně církve jakožto zájmové skupiny velmi jednoznačně přisuzuje.

5. Metodologie

V této kapitole představím metody uplatněné v rámci svého výzkumu, který se skládá ze dvou hlavních částí. V rámci výzkumu hledám odpověď na široce pojatou výzkumnou otázku: „*Jaký vztah panuje od roku 1989 do současnosti mezi KDU-ČSL a českými křesťanskými církvemi a jaké podoby nabývá?*“ Tuto výzkumnou otázku následně prakticky zkoumám na základě programových dokumentů KDU-ČSL a odpověď též nalézám v případové studii zaměřující se na problematiku církevních restitucí, jakožto hlavního tématu církevní politiky v České republice počátku 21. století.

V první kapitole prakticko-analytické části – **Programová analýza volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky** využívám metody kvantitativní obsahové analýzy. Ve svém výzkumu se zaměřuji na četnost výskytu pro církve důležitých programových priorit obsažených v programových dokumentech KDU-ČSL pro volby do České národní rady a Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Výzkumným tématem je tedy vyhledání a zanalyzování témat spojených s církevní politikou a církevními zájmy. Obsahová analýza je metoda v oblasti výzkumu, která se zaměřuje na systematické zkoumání obsahu textu, obrazu, zvuku nebo jiných formátů dat. Cílem této obsahové analýzy je identifikovat klíčové prvky, vzory nebo témata v analyzovaném obsahu. Tato metoda může být použita v různých disciplínách, včetně politologie a jejího výzkumu. Mezi výhody obsahové analýzy patří schopnost pracovat s nestrukturovaným textem jako s daty, citlivost na kontext vybraných

případů, což doplňuje kvantitativní analýzu a ovlivňuje následné závěry. Další pozitivní stránkou je také schopnost zpracovat velké množství dat.¹³⁴

1. Definice cíle:

- Stanovení cílů analýzy: Četnost zastoupení výskytu pro církve důležitých témat, která vedou k utváření vzájemného vztahu mezi politickou stranou a církvemi.

2. Výběr dat:

- Identifikace a výběr relevantních dat k analýze: Volení programy KDU-ČSL pro volby do České národní rady a Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky od roku 1989-2021.

3. Kódování:

- Kódování: Využití binárního kódování s tím, že témata obsažená v programech dotýkající se církví nabývají hodnoty 1 jsou-li v programu přítomná a ostatní témata nabývají hodnoty 0. Ve výzkumu operují pouze s tématy nabývajících hodnoty 1, která jsou v daném programu zastoupena alespoň jedenkrát.

4. Kategorizace:

- Rozdělení obsahu do kategorií – programových priorit:
 - I. Nastavení vztahu církve a státu
 - II. Restituce církevního majetku a podpora péče o něj
 - III. Podpora církevního školství
 - IV. Podpora církevních organizací pracujících v oblasti sociálních a zdravotních služeb
 - V. Podpora aktivit církve s mládeží
 - VI. Křesťanské priority v otázkách zahraniční politiky ČR

5. Analýza:

¹³⁴ KRIPPENDORFF, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Online. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 : SAGE Publications, 2019. ISBN 9781506395661. [cit. 2023-12-29]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4135/9781071878781> , s. 40-43.

- Provedení hloubkové analýzy každé kategorie a identifikace společenských vzorů, trendů nebo významných aspektů.

6. Interpretace výsledků:

- Interpretace zjištěných vzorů v rámci původních cílů analýzy. Co zjištěné informace znamenají a jak mohou přispět k porozumění zkoumané problematice.

Ve druhé kapitole prakticko-analytické části – **Případová studie: Církevní restituce – KDU-ČSL ochránkyní zájmů církví** zkoumám případ vztahu KDU-ČSL a českých církevních subjektů, který nabývá rozměru, v němž se politická strana zřetelně stává ochránkyní zájmové skupiny. Případová studie je detailní analýzou případu, který byl zvolen jako objekt výzkumu. Jejím cílem je poskytnout hluboké porozumění nebo příčinné vysvětlení vybraného případu. Musí zohlednit celkový kontext události či objektu (sociální, politický, historický, fenoménu či děje a musí zároveň poskytnout komplexní obrázek, v němž musí být zahrnuto co největší množství proměnných.¹³⁵

České církevní restituce jsou v mezinárodním kontextu zcela unikátním případem, jehož důsledkem je existence velmi silné vazby mezi křesťanskodemokratickou stranou na straně jedné a církvemi a jejich zájmy v podobě návratu majetku na straně druhé. Při konstrukci této případové studie volně navazují na výzkum politoložky Carolyn Warner prezentovaný v publikaci *Vyznání zájmové skupiny: Katolická církev a politické strany v Evropě* a přenáším jej do kontextu českého prostředí, které ve své případové studii *Laboratoř sekularizace* definoval politolog Petr Fiala a které je v rámci bývalých států východního bloku zcela unikátním případem.

Carolyn Warner ve svém výzkumu představila tři odlišné národní scénáře vztahu křesťanskodemokratické strany a římskokatolické církve. Jedná se o tři scénáře vzájemného vztahu:

¹³⁵ DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7, s. 33.

- německý – církev soutěží s dalšími církevními subjekty o své postavení u ekumenicky spojené křesťanskodemokratické strany. Přičemž dospěje k závěru, že vzájemná spolupráce přináší největší profit.
- italský – církev má silné postavení, avšak dochází k úpadku křesťanskodemokratické strany, která je spojencem církve.
- francouzský – církev má silné postavení, avšak křesťanskodemokratická strana si drží při vzájemné spolupráci odstup od církve.¹³⁶

Autorka usiluje vysvětlit důležitost ekonomických témat na budování vzájemného vztahu a realisticky upozaduje ideologická témata do pozadí. Společným znakem, který tyto scénáře propojuje se scénářem českým je, že všechny tři země též zažily těžké konflikty v linii církvi a státu, došlo v nich k demokratickému kolapsu a následné tranzici zpět k demokracii, která měla dopad na formování vztahu zájmové skupiny. Ačkoliv je český model unikátní, pokusím se kromě jeho představení nalézt i přítomnost či nepřítomnost společných znaků, na jejichž základě posoudím, kterému modelu je český model nejpodobnější a který mi umožní nejlépe odpovědět na výzkumnou otázku.

¹³⁶ WARNER, Carolyn M. *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*, s. 214.

PRAKTICKO-ANALYTICKÁ ČÁST

6. Programová analýza volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky

Kapitola Programová analýza volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky se zaměřuje na detailní zkoumání volebních programů KDU-ČSL pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a České národní rady a jejich přístupu k otázkám týkajícím se církevní politiky. Cílem následujících analýz je porozumět hlavním záměrům, hodnotám a politickým prioritám strany v oblasti vztahu mezi státem a církvemi, náboženskou svobodou a dalšími souvisejícími tématy. Zároveň programové dokumenty jsou jedním z klíčových zdrojů na, kterých lze spatřovat právě vztah politické strany a církví.

V posledních letech se témata týkající se církevní politiky dostaly z mnoha důvodů do pozadí veřejné debaty v České republice a byly přehlušeny výraznějšími etickými a kulturními tématy. Přesto však otázky týkající se financování církví, vztahu státu a církví, náboženské svobody a dalších aspektů mají vliv na politickou scénu a rozhodování veřejného sektoru a rozhodně je nelze přehlížet. Tato témata se opakovaně objevují v programech KDU-ČSL. Analýza volebních programů KDU-ČSL z hlediska církevní politiky je proto nezbytným krokem k pochopení přístupu této strany k otázkám náboženství, víry, morálky a dalších souvisejících oblastí.

Cílem této kapitoly je poskytnout ucelený přehled o programových prioritách KDU-ČSL v oblasti církevní politiky v proměnách času a analyzovat jejich konzistenci a proměnu v jednotlivých volebních letech, ke kterým byly programy připraveny.

6.1. Volební program KDU pro volby do ČNR 1990

Pro členy lidové strany znamenala listopadová revoluce v roce 1989 významnou naději. Komunistický režim utrpěl definitivní pád a společnost se transformovala v duchu nově nastupujícího demokratického pořádku. V tomto duchu byl sepsán i program pro první svobodné volby do České národní rady roku 1990. Na jaře roku 1990 se podařilo propojit české křesťanskodemokratické subjekty a zformovat Křesťanskou a demokratickou Unii.

V jejím programu byl opakovaně akcentován křesťanský hodnotový základ, stejně jako křesťanská odpovědnost za duchovní a morální obrodu české a slovenské země. Unie se v něm zcela jednoznačně distancovala od desetiletí, destruktivního, kolektivistického, ateistického systému, odmítla socialismus a částečně se zřekla i svého dřívějšího fungování v Národní frontě a hledala budoucnost v systému demokratického společenství svobodných lidí – „*civilizaci lidí dobré vůle, civilizaci lásky*“.¹³⁷ Socialismus měla plně nahradit svoboda. Program strany byl velmi stručný. Jednalo se o jednostránkový leták. V programu byly rozpracovány odpovědi na 8 společenských témat.

Otázka kooperace a společného fungování církví a států byla nejvíce patrná v kapitole s názvem Kultura – Duchovní život – Náboženství, v níž Unie jednoznačně prohlásila, že náboženství, myšleno křesťanství je nejdůležitějším předpokladem pro vytváření mravních hodnot. Zároveň si Unie po vzoru německé CDU-CSU a rakouské ÖVP uvědomila potenciál ekumenismu a denominační spolupráce křesťanů a v programu jednoznačně deklarovala že: „*Církvím a církevním společenstvím v ekumenickém smyslu je nutno zajistit důstojné postavení autonomie struktur a vnitřního života*“.¹³⁸ To byl významný krok k odstranění politického katolicismu a římskokatolické nálepky tohoto uskupení. Zároveň tato deklarace podpořila a předešla počátek jednání o odluce církví a státu. V českém politickém prostředí se po letech komunistického režimu začíná jak ze strany politických stran, tak ze strany církví nastolovat ve veřejném prostoru diskuse o podobě odluky. Důstojné podmínky pro odluku církví, především v duchu naplnění její nezávislé autonomní role se staly jedním z artikulovaných bodů programu Unie pro volby v roce 1990.

Program velmi stavěl na participaci křesťanů v nové občanské společnosti. V kapitole Rodina – Škola – Vzdělání byla vyzdvihována podpora pro křesťanské kluby mládeže a další křesťansky orientované organizace podporující její rozvoj. V kapitole Zdravotnictví – Sociální politika byla vyřčena nutnost zlepšení podmínek sociální a zdravotní péče podporou církevních řádů a charitativních organizací. „*ČSL chápe službu v sociální oblasti jako naplnění svého křesťanského poslání služby bližnímu*“.¹³⁹ Program tak uchopoval otázky křesťanství nejen

¹³⁷ ČESKOSLOVENSKÁ STRANA LIDOVÁ. *Volební Program Československé strany Lidové: Křesťanská a demokratická unie - volte č. 23 - „Svoboda místo socialismu“* [online]. 1990 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

v úzce náboženském a církevním, ale především ve všelidovém smyslu jako zdroj morálních a kulturních hodnot. Církvím a jejich představitelům pak program předložil po čtyřiceti letech útlaku nabídku podané ruky k participaci na budování demokratické občanské společnosti, což církvím komunistický režim upřel.

Cílem Unie bylo právě po vzoru CDU-CSU a ÖVP razit strategii catch-all (všelidové) strany, která by byla přijatelná pro široké lidové masy. Tomu však velmi výrazně zabránilo oznámení Jana Rumla čelního představitele Občanského fóra, který jen několik hodin před otevřením volebních místností v roce 1990 informoval společnost, že předseda ČSL Josef Bartoníček spolupracoval se Státní bezpečností čímž Unii výrazně diskreditoval a rozpoutal tak aféru, která se negativně projevila na volebním výsledku Unie. Ta namísto očekávaného dvojciferného počtu procent hlasů obdržela jen 8,42 % a 20 mandátů v České národní radě. Krize vyvolala i významné spory uvnitř koalice a ČSL, které vyřešil až nástup předsedy Josefa Luxe a odchod Josefa Bartončíka z ČSL.¹⁴⁰

Program z roku 1990 byl sepsán ve velmi obecném duchu, který nevytyčil příliš konkrétních cílů a spíše měl za cíl voličům v revolučních volbách představit identitu uskupení Křesťanská a demokratická unie. Přesto je to první program, na němž je patrná budoucí spolupráce s církevními subjekty.

6.2. Volební program KDU-ČSL pro volby do ČNR 1992

Program pro volby v roce 1992 lze velmi snadno spojit právě s osobou tehdejšího předsedy strany Josefa Luxe. Vliv Josefa Luxe jak na formování strany, tak nastavování volební agendy strany a ve finále i uvádění agendy v život bylo neopomenutelné. Josefu Luxovy se v roce 1992 podařilo úspěšně vnitřně konsolidovat problematickou ČSL postiženou Bartončíkovou aférou. Zároveň bylo na 6. sjezdu ČSL v Jihlavě rozhodnuto o sloučení KDU s ČSL a vznikla tak KDU-ČSL. Předseda Josef Lux také zvládal velmi dobře spojovat ideologicky nesourodé proudy uvnitř strany¹⁴¹ a strana jej v současnosti považuje za velmi výraznou osobnost jejíž odkaz je nadále adorován. Motem pro volby v roce 1992 se stalo heslo „*Místo chaosu řád, místo řeči*“

¹⁴⁰ MIHOLA, Jiří a Michal PEHR. *Lidově, národně, křesťansky: k dějinám Československé strany lidové (KDU-ČSL): 1919-2019*. Praha: Filip Tomáš - Akropolis, 2019. ISBN 978-80-7470-261-7, s. 89-91.

¹⁴¹ ŠTEFANČÍK, Radoslav; FABIČOVIC, Ján a PINK, Michal. *O křesťanské demokracii*. Praha: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2021. ISBN 9788027093960, s. 57.

skutky.“ Volební program byl taktéž oproti volbám konaným v roce 1990 výrazně obsáhlejší. Dvačtyřiceti stránková brožura se pokusila rozepsat priority KDU-ČSL v celkem třiceti oblastech společenského života. V úvodu se strana přihlásila, ke svému státopornému odkazu demokratického prvorepublikového fungování ČSL, jež byl v roce 1948 pošlapán. Z křesťanského hlediska je v úvodu zmíněno svatořečení Anežky české jako důležitý dějinný milník předzvěsti svobody pro české křesťany, který byl taktéž předzvěstí obnovení demokracie a jehož se řada členů strany zúčastnila. Programové priority KDU-ČSL dle úvodu stojí na „*křesťanském solidarismu, tj. spolupráci všech společenských vrstev v zájmu prosperity a udržení sociálního smíru.*“¹⁴²

Přestože je program obsáhlý, nenalezneme v něm, žádný programový bod či heslo, které by prvoplánově slibovalo určité výhody církvím jakožto institucím. V Programu se typických tradičních křesťanských hodnot dotýkají pouze čtyři kapitoly – Kultura, Rodina, Tradice a Evropa a KDU-ČSL. Ve zbylých kapitolách je v sekulárním odborném duchu představeno dvacet šest oblastí politiky.

V kapitole Kultura je vyzdvížen rozvoj duchovní kultury. Duchovní kultura představuje duchovní bohatství země a je dle programu do nějž je potřeba investovat a obnovit naprosto zdevastované církevní památky.¹⁴³ V kapitole rodina je proklamováno, že rodina je základní buňkou státu.¹⁴⁴ Kapitola tradice pojednává o středoevropském křesťanském kontextu a je vyzdvížena cyrilometodějská tradice a její vliv na budoucí formování našeho státu a jeho identity. Taktéž je vyzdvížena tradice svatováclavská, od níž je odvozena státnost a vladařský úděl v naší zemi. Obecně tato kapitola programu nabídla stručný historický exkurz a odkázala i na myšlenky českého husitského krále Jiřího z Poděbrad a jeho mírového summitu. Je patrná i myšlenka širší integrace, kdy má naše země být součástí většího evropského kontextu a volání uvnitř strany po evropské integraci je z programu velmi patrné.¹⁴⁵ V podobném duchu se nese i kapitola Evropa a KDU-ČSL v níž je zdůrazněno, že by se KDU-ČSL měla inspirovat od pozitivních příkladů křesťanskodemokratických stran západní Evropy, jejichž participace na chodu západoevropských zemích vytvořila prostor k ekonomickému blahobytu a zároveň

¹⁴² KDU-ČSL. *Průvodce politikou KDU-ČSL: Volební program 1992* [online]. 1992 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 3.

¹⁴³ Tamtéž, s. 19.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 24.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 31-32.

k myšlence křesťanského sociálního citění. „*Cílem celého křesťanskodemokratického hnutí je obnovení křesťanské Evropy, všech složek společenského života, a zvláště její kultury, založené na duchovním životě podle Kristova učení lásky k Bohu a bližnímu, zahrnující respektování všech lidských práv jednotlivců i menšin, vedoucím k mírové spolupráci a spojení všech národů a států.*“¹⁴⁶

Pro volební program pro volby do České národní rady roku 1992 je patrné, že ačkoliv v něm není primárně zakotven žádný slib směrem k tehdejší církvi, přesto je jeho křesťanský hodnotový pozadí velmi znatelné a strana jej obratně využívá. Taktéž přibývá akcent identifikace s širší křesťanskodemokratickou politikou západoevropských stran. Program prvoplánově neomezuje své cílení pouze na křesťanské voliče a usiluje přes odborně zpracovaná témata též o zacílení na voliče neidentifikujícího se s křesťanstvím, což však přes množství křesťanských deklaratorních hesel není úplně zřejmé. Působnost KDU-ČSL v koalici, která vzešla z voleb v roce 1992 ji lze charakterizovat jako naplňování sociálního svědomí vlády. Toto období bylo poznamenáno konfliktem Josefa Luxe s tehdejšími premiéry Václavem Klausem o ekonomické směřování naší země. Pro ODS se Lux stal takzvaným „*hadem na tři.*“¹⁴⁷

6.3. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 1996

Již před rozpadem Československa, ale i po něm se ve veřejném prostoru opakovaně objevovala ze strany představitelů církví otázka směřovaná k vrcholným představitelům státu týkající se nastavení vztahu církví a státu. Velmi rezonovala morálně a eticky podmíněná nutnost návratu komunistickým režimem zabaveného církevního majetku.¹⁴⁸ Politici KDU-ČSL na toto volání odpověděli církvi výraznější podporou a řada z nich je začala hájit proti politikům, kteří tento nárok odmítali.

Tuto skutečnost reflektoval i program pro volby do Poslanecké sněmovny roku 1996. V úvodu tohoto dokumentu KDU-ČSL prohlásí, že „*Je stranou pro všechny lidi dobré vůle, nejen pro*

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 13-14.

¹⁴⁷ MIHOLA, Jiří a Michal PEHR. *Lidově, národně, křesťansky: k dějinám Československé strany lidové (KDU-ČSL): 1919-2019*, s. 93-95.

¹⁴⁸ SEKRETARIÁT ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE. *Přehled jednání mezi státem a církvemi v letech 1990–2000* [online]. Praha, 2001 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kardinal.cz/res/data/005/000572.pdf>, s. 1-3.

*praktikující věřící.*¹⁴⁹ Strana též prohlásí, že „*KDU-ČSL opírá své politické postoje a svůj program o principy, které do základů evropské civilizace vložilo křesťanství.*“¹⁵⁰ Zároveň tento program výrazněji vyzdvihne potřebu řešení církevních otázek rovnou několikrát a minimálně na pěti místech v textu lze nalézt jednoznačné programové priority artikulované směrem k církvím.

V programové prioritě Přirozená společnost je deklarováno: „*Chceme, aby stát akceptoval historickou zkušenost, že církve působící v ČR na základě registrace jsou nevýdělečnými institucemi, které mají nezpochybnitelný podíl na růstu morální a duchovní úrovně společnosti. Prosazujeme takový typ vztahu mezi církvemi a státem, který ponechá církvím ve společensky prospěšných oblastech dostatečný prostor pro jejich spolupráci se státem.*“¹⁵¹ Zároveň v prioritě Vlastnictví, privatizace a kapitálové trhy a prioritě Lesnictví a vodní hospodářství dochází k artikulaci jednoznačné podpory KDU-ČSL pro vrácení nemovitého majetku církví,¹⁵² a to i například lesních pozemků o kterých jiné strany nechtěli vůbec diskutovat a jejichž vlastnictví považovali pro ČR za nezbytné.

Programová priorita výchova a vzdělávání zase mluví o potřebě podpory alternativního vzdělávání včetně církevního školství.¹⁵³ V prioritě Mládež, sport a volný čas je zase vyzdvížen význam církve a její role při volnočasových aktivitách, které pomáhají budovat správně fungující mládež a připravovat ji pro její roli v životě.¹⁵⁴

Program KDU-ČSL vyjádří církevním subjektům podporu v otázce nastavení státu a církve, ale též v otázce vrácení zabaveného majetku. Poprvé je v programech představena nutnost podpory církevního školství jakožto alternativy ke školství státnímu.

Po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1996 vznikla vládní koalice jejíž součástí se stala KDU-ČSL a v programovém prohlášení vlády Václava Klause se objeví odstavec o nastavení fungování církve a státu a o napravení majetkových křivd: „*Vláda bude prosazovat a dále rozvíjet atmosféru občanské a náboženské tolerance, vzájemného respektu a spolupráce. Váží*

¹⁴⁹ KDU-ČSL. *Průvodce politikou KDU-ČSL: Volební program 1996* [online]. 1996 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 3.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 4.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 19.

¹⁵² Tamtéž, s.15 a 25.

¹⁵³ Tamtéž, s. 26.

¹⁵⁴ Tamtéž, s.16.

si úlohy, kterou církev a náboženské společnosti hrají v naší společnosti, a bude podporovat jejich různé aktivity. Je připravena řešit i otázku zmírnění majetkových křivd, které církev utrpěla v minulosti, a v souvislosti s tím je připravena i v ekonomické oblasti legislativně dotvořit princip oddělení církve od státu.¹⁵⁵ Kromě tohoto pro církev pozitivního odstavce, se vláda dále v programovém prohlášení zavázala nadále podporovat činnost nestátních humanitárních a církevních organizací v oblasti sociálních služeb a zároveň byla přiznána i podpora církevnímu školství.¹⁵⁶

Volební program KDU-ČSL pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky roku 1996 jednoznačně vytyčil programové body, ve kterých se KDU-ČSL rozhodla hledat řešení na pro církev podstatné otázky, nastavení společného vztahu církve a státu, vrácení zabaveného majetku, fungování církevních institucí z oblasti školství a sociálních služeb.

Výsledek voleb a úspěšné koaliční vyjednávání, umožnily KDU-ČSL vstoupit v roce 1996 opět do vlády a došlo k převedení těchto stranických programových priorit mezi programové priority vládní, kde o nich byla vedena diskuse na exekutivní úrovni. Přesto se i díky přístupu premiéra Václava Klause a řady dalších koaličních politiků a bohužel taktéž přístupu řady vrcholných církevních představitelů této vládě nepodařilo nalézt klíčová východiska a vzešlé úkoly přešly na následující vlády.

Mohu však konstatovat, že předvolební program KDU-ČSL z roku 1996 velmi výrazně zamířil svou argumentaci směrem k církvím a jejich představitelům, jejichž tématům vyjádřil jednoznačnou podporu.

6.4. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 1998

V podobném duchu jako program z roku 1996 hovořil o církevních prioritách i program KDU-ČSL z roku 1998 pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Česká republika se tehdy potýkala s dozvuky ekonomické krize a výraznou devalvací koruny. Volby v roce 1996 provázal nárůst počtu voličů na levicovém spektru, a ČSSD pod vedením Miloše Zemana zaznamenala velmi dobrý volební výsledek, který se roku 1998 podařilo ještě navýšit.

¹⁵⁵ VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Václava Klause II. (4. 7. 1996 - 2. 1. 1998)* [online]. 1996 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vaclav-klaus-2/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf, s. 2.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 9.

Na druhé straně politického spektra pak byla významným hegemonem ODS v čele s Václavem Klausem a obě strany již v té době začaly směřovat své snahy k tomu, že si politické spektrum a voliče v bipartistickém duchu rozdělily, inspirace volebním systémem USA byla velmi patrná a strany ji prezentovaly jako správnou cestu pro naši zemi.

Proti této tendenci se postavila KDU-ČSL, která se programově snažila prezentovat jako třetí varianta mezi hegemony politického spektra, tedy jako volba mezi ODS a ČSSD. Tato varianta zaznamenala i díky dohodě s Občanskou demokratickou aliancí úspěch v prvních volbách do Senátu roku 1996, který však velmi těžce nesl předseda vlády Václav Klaus a vládní spolupráci dlouhodobě zhoršovala i vzájemná antipatie mezi Václavem Klausem a Josefem Luxem. Josef Lux využíval všech možností k profilaci KDU-ČSL jako sociálního svědomí „pravicové vlády“ a budoval svou na vládě nezávislou politiku. V důsledku ztráty vzájemné důvěry mezi koaličními partnery a neobjasněnému financování Občanské demokratické strany, došlo 28. listopadu 1997 k vypovězení koaliční smlouvy ze strany ODA a KDU-ČSL, které Václav Klaus označil kvůli své nepřítomnosti v ČR za „Sarajevský atentát“ na jeho osobu. Tento krok se stal finálním dílkem v mozaice, který završil rozpad vlády Václava Klause. Na začátku ledna roku 1998 prezident Václav Havel jmenoval Josefa Tošovského předsedou úřednické vlády a oznámil uspořádání předčasných voleb.¹⁵⁷

Lidovci před volbami v roce 1998 programově zacílili též na levicového voliče a strana začala výrazněji akcentovat levicová témata. přesto však není opuštěna podpora církevních otázek, což byl i jeden z řady odlišujících se programových bodů od levicové ČSSD a v programu nalezneme velmi výrazné volání po dořešení otázky vztahu církvi a státu. Program strany na jedenácti stranách ve dvaadvaceti kapitolách představí programové priority KDU-ČSL. Strana v rámci svého programového ukotvení představí pět křesťanskodemokratických východisek, která mají být základem křesťanskodemokratické politiky. Těmito východisky jsou Úcta k životu, Svoboda, Odpovědnost, Spravedlnost a Solidarita.¹⁵⁸ Tato východiska se odvolávají k tradičnímu křesťanskému kulturnímu základu, na němž stojí křesťanskodemokratická politika. Program kromě těchto hodnotových východisek velmi ostře argumentačně napadne skutečnost, že český stát po téměř deseti letech od listopadové revoluce nebyl schopen najít vůli

¹⁵⁷ ŠTEFANČÍK, Radoslav, Ján FABIČOVIC a Michal PINK. *O křesťanské demokracii*, s. 58.

¹⁵⁸ KDU-ČSL. *Průvodce politikou KDU-ČSL: Volební program 1998* [online]. 1998 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 1.

k vyřešení nastavení vztahu církví a státu, právního zakotvení vzájemné spolupráce a řešení otázek financování církví.

„Za velmi znepokojivou považujeme skutečnost, že český stát nenašel od r. 1989 dostatek vůle k položení nových základů pro spolupráci s církvemi a náboženskými společnostmi. Poselství, kterým církve oslovují člověka mělo a má i dnes významný vliv na hodnotovou orientaci a mravní stav společnosti. Jejich duchovní i praktická služba v oblasti sociální, zdravotní, výchovné, vzdělávací jsou pro občanskou společnost významným přínosem. Budeme prosazovat takové uspořádání vztahu mezi státem a církvemi, které bude respektovat jejich autonomní postavení v organizaci vnitřních záležitostí a umožní financování jejich potřeb. Nezbytná je spoluúčast státu na financování oprav a údržby architektonického dědictví a památek, které církve spravují.“¹⁵⁹

V tomto programu je patrná argumentace a poukázání na nedostatečnou politickou aktivitu minulých vlád k řešení otázky vztahu státu a církví. Jedná se tedy o program s velmi jednoznačným apelem na řešení církevních otázek. Zároveň se jednalo o poslední program sestavovaný pod vedením předsedy Josefa Luxe, který v září roku 1998 ze zdravotních důvodů odstoupil, ze všech stranických i politických funkcí a opustil politiku. Josefa Luxe na postu předsedy strany nahradil Jan Kasal.¹⁶⁰ KDU-ČSL se díky opoziční smlouvě stává opozičním uskupením a řešení církevních otázek se primárně ujímá menšinová vláda Miloše Zemana tolerovaná opoziční ODS pod vedením Václava Klause.

6.5. Volební program koalice KDU-ČSL a US-DEU pro volby do PSP ČR 2002

Pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané v červnu roku 2002 vznikla volební koalice KDU-ČSL a US-DEU. Programová rétorika KDU-ČSL se nesla v duchu zabránění posílení bipartismu jenž fakticky opoziční smlouvou nastolili Miloš Zeman a Václav Klaus. Příběh této koalice začíná v září roku 1998, když dojde k integraci menších stran s cílem zabránit pokusům pro změnu volebního systému a směřování země vstříc bipartismu a vzniká tak čtyřkoalice složená z KDU-ČSL, Unie svobody, Občanské demokratické aliance a Demokratické unie. Tato koalice společně úspěšně kandidovala do senátních voleb v roce 1998

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 5.

¹⁶⁰ ŠTEFANČÍK, Radoslav, Ján FABIČOVIC a Michal PINK. *O křesťanské demokracii*, s. 59.

a v roce 2002 dokonce připravila ODS a ČSSD o senátní většinu. V prvních krajských volbách v roce 2000 Čtyřkoalice a s ní KDU-ČSL zvítězila v pěti krajích a podobných úspěchů Čtyřkoalice dosahovala i v komunálních volbách, ve kterých získala 6000 zastupitelských mandátů.¹⁶¹

Pro volby do Poslanecké sněmovny se však čtyřkoalice, kvůli problematickému financování Občanské demokratické aliance a sloučení Demokratické unie s Unii svobody stává jen dvojkoalicí KDU-ČSL a US-DEU. Do voleb do Poslanecké sněmovny vede tuto koalici jako předseda KDU-ČSL Cyril Svoboda. Tato dvojkoalice získá 31 poslaneckých mandátů z toho 22 pro KDU-ČSL a 9 pro Unii svobody a vstoupí do vlády s ČSSD vedenou předsedou Vladimírem Špidlou, který odmítá pokračovat ve vládním formátu opoziční smlouvy a sestaví vládní koalici ve složení ČSSD a koalice KDU-ČSL a US-DEU. Ta se však opře jen o nejtěsnější možnou většinu 101 poslanců, což vytvoří budoucí nestabilitu této koalice.¹⁶²

Koalice sepsala společný volební program, který na 31 stranách vysvětluje programové priority. Obzvláště důležité bylo vysvětlit propojení křesťanskodemokratického proudu reprezentovaného KDU-ČSL a liberálně konzervativního reprezentovaného US-DEU, což bylo pro řadu voličů i přes řadu předchozích volebních úspěchů jen obtížně pochopitelné. Podobně jako v předchozích programech i v tomto programu zůstává programová priorita ohledně církví nadále zakotvena. Taktéž je opět poukázáno na společenskou prospěšnost v oblasti sociálních služeb a zdravotnictví.

„Podpoříme církve a náboženské společnosti při plnění jejich nezastupitelné úlohy v posilování morálních a duchovních hodnot v životě české společnosti. Vztahy státu a církve vrátíme do stavu vzájemného respektu a spolupráce. Podpoříme změnu církevního zákona tak, aby si církve udržely nezávislost a mohly i nadále plnit tradiční veřejně prospěšnou službu i v oblasti sociálních a zdravotních služeb.“¹⁶³

Obdobně jako v roce 1996, kdy byla KDU-ČSL součástí vlády se i tentokrát dostává do programového prohlášení vlády Vladimíra Špidly deklarace: „Vláda považuje církve a

¹⁶¹ MIHOLA, Jiří a Michal PEHR. *Lidově, národně, křesťansky: k dějinám Československé strany lidové (KDU-ČSL) : 1919-2019*, s. 98-99.

¹⁶² ŠTEFANČÍK, Radoslav, Ján FABIČOVIC a Michal PINK. *O křesťanské demokracii*, s. 60-61.

¹⁶³ KDU-ČSL a US-DEU. *Dáme věci do pořádku.: Jak na to? Volební program koalice KDU-ČSL a US-DEU pro volby 2002* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 22.

náboženské společnosti za důležitou součást občanské společnosti. Je proto odhodlána pokračovat v dosavadních bezplatných převodech státního majetku, který sloužil a dosud může sloužit kultovním, sociálním nebo jiným podobným aktivitám církví a náboženských společností. Vláda vyřeší uspořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi a financování jejich duchovní činnosti z jiných zdrojů, než je státní rozpočet. Podpora sociálních, zdravotních, vzdělávacích a dalších veřejně prospěšných aktivit církví a náboženských společností státem bude zachována.“¹⁶⁴

V roce 2004 dojde v ČSSD k hluboké stranické krizi a výzvě na nepokračování vládní koalice s KDU-ČSL a US-DEU což vede k rezignaci Vladimíra Špidly na post předsedy strany a premiéra. Po něm si do svého čela zvolí ČSSD Vladimíra Grosse, který kvůli rozložení politických sil musí pokračovat se stejnými koaličními partnery a v programovém prohlášení nadále zůstává zmíněna role církví a nutnost představit nový model jejich finančního zabezpečení. Zároveň vláda dává úkol ministru kultury Pavlu Dostálovi, aby připravil majetkové narovnání s církvemi a zvážil vedle výčtové metody i obecný restituční předpis a vypracoval pro zasedání vlády rozbor kladů a záporů obou řešení.¹⁶⁵

6.6. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2006

Po uplynulých volbách v roce 2002 zažívala vládní ČSSD jednu krizi za druhou. Pověstným posledním hřebíčkem do rakve se stala aféra kolem financování bytu Stanislava Grosse, na níž přišla jako reakce demise lidoveckých ministrů, která přímo způsobila konec vlády Stanislava Grosse a vzestup předsedy strany Jiřího Paroubka. KDU-ČSL prožívala vnitřní krizi orientace, zda pokračovat spíše nalevo či napravo. Kromě této krize identity bylo pro KDU-ČSL velmi problematické, že od předsednictví Josefa Luxe se nepodařilo najít podobně charismatického předsedu, který by se v čele strany udržel delší dobu, což bude i příznačné pro období po volbách do sněmovny konané v červnu roku 2006.¹⁶⁶

¹⁶⁴ VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Vladimíra Špidly (15. 7. 2002 – 4. 8. 2004)* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vladimir-spidla/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf, s. 24.

¹⁶⁵ dle zprávy Ministerstva kultury ČR k rozsahu původního církevního majetku. Dostupné také z: https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/rozsah-p-8230_vodnvhov-cvrkevnvho-majetku_1-1330.doc

¹⁶⁶ ŠTEFANČÍK, Radoslav, Ján FABIČOVIC a Michal PINK. *O křesťanské demokracii*, s. 61.

Volební program pro tyto volby obsahoval dvě programové priority směřující na církve. První prioritou bylo lepší finanční zajištění a zvýšení kapacity církevních škol. KDU-ČSL si byla vědoma problematiky financování církevních škol. Církevní školy byly v roce 2006 velmi výrazně podfinancované oproti školám státním a tento problém vygradoval do té míry, že na něj reagoval předvolební program KDU-ČSL, který v této otázce slíbil jednoznačnou změnu, tak aby církevní školy nemusely na svůj provoz vybírat peníze za pomoci školného.

„Nepovažujeme financování církevních škol za dostatečné, a už vůbec ne za zvýhodňující. Zřizovatelé těchto škol nejsou podnikatelské subjekty ani nemají příjmy z daní, nebyly jim v restituci vráceny majetky, z nichž by mohli neziskovou činnost provozovat. Církevní školy se snaží nevybírat školné. Vzdělávání je posláním církvi, vidí v něm příležitost vracet společnosti prostředky do nich vložené v podobě vzdělaných a dobře vychovaných mladých lidí. Učitelé v církevních školách si zaslouží stejné ocenění jako ve školách zřizovaných kraji či obcemi.“¹⁶⁷

Druhá obsáhlejší programová priorita v kapitole kultura reagovala na stále nedořešenou otázku vztahu státu a církvi a otázku restitucí církevního majetku.

„Budeme prosazovat takový vztah soužití a spolupráce státu a církvi, který je inspirován rozšířeným modelem těchto vztahů v ostatních zemích EU. To pro nás konkrétně znamená prosadit úpravu zákona o církvích, která by nebyla v rozporu s Ústavním pořádkem České republiky, připravit dvě varianty majetkového urovnání vztahů státu a církvi:

- 1. završit započatá jednání o postupném splácení majetku, který si stát ponechá, a to ve prospěch všech církvi*
- 2. zahájit jednání o restitučních zákonech a naturálním navrácení majetku, o který církev požádají“¹⁶⁸*

Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006 skončili volebním patem kdy ve sněmovně ČSSD a KSČM držela 100 hlasů poslanců a ODS, KDU-ČSL a SZ taktéž 100 hlasů poslanců a bylo proto velmi obtížné najít vládní východisko. Na konci srpna přichází ze strany tehdejšího předsedy ČSSD Jiřího Paroubka veřejná nabídka účasti na menšinové vládě s tolerancí KSČM, kterou předseda Miroslav Kalousek i přes svá dřívější odmítavá prohlášení akceptuje a spustí

¹⁶⁷ KDU-ČSL. *Volební program KDU-ČSL: Volby 2006, Klidná síla*. 2006 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 50.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 59.

tak rozsáhlou vnitrostranickou krizí, která skončí jeho rezignací a rezignací dalších členů předsednictva strany. Členové strany si vyžádají, aby po Miroslavovi Kalouskovi nastoupil významný regionální politik KDU-ČSL Jiří Čunek, kterému se podaří dojednat nestabilní vládu ve složení ODS, KDU-ČSL a SZ opřené o hlasy dvou přeběhlíků z řad levice.¹⁶⁹

Vzniklá vláda Mirka Topolánka zakotví do své agendy otázku vztahu církví a státu do programového prohlášení vlády a umístí slib „*Budeme usilovat o narovnání vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, včetně ukončení ratifikačního procesu mezinárodní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Zahájíme přípravu novely zákona o církvích a náboženských společnostech.*“¹⁷⁰ Zároveň se v programovém prohlášení objeví prohlášení, které potvrdí, že stát nebude dělat rozdíl mezi památkami ve vlastnictví státním, obecním, krajským, církevním nebo soukromém.¹⁷¹

V roce 2007 dochází ke zřízení vládní Komise pro narovnání vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Závěrem jednání této komise je, že bude uplatňována kombinovaná metoda s tím, že dojde k naturální restituci církevního majetku a zároveň část, kterou není možno vrátit bude vrácena formou finanční náhrady. Vláda Miroslava Topolánka předloží návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, který se však nepovede do konce volebního období projednat.¹⁷²

6.7. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2010

Volby do Poslanecké sněmovny roku 2010 jsou pro KDU-ČSL temnou kapitolou jejích parlamentních dějin. Straně se pod vedením předsedy Cyrila Svobody, který nahradil Jiřího Čunka nepodaří získat potřebných 5 procent pro vstup do Poslanecké sněmovny a poprvé v moderních politických dějinách se ocitne nezastoupena v legislativním tělese. Důvodů bylo hned několik. Vznikla TOP-09 do, které odešla řada členů KDU-ČSL včetně řady významných osobností politického života. Bohužel relativně dlouho fungovala dichotomie členů, kdy se

¹⁶⁹ ŠTEFANČÍK, Radoslav, Ján FABIČOVIC a Michal PINK. *O křesťanské demokracii*, s. 61.

¹⁷⁰ VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Mirka Topolánka I. (04.09.2006 - 09.01.2007)* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/mirek-topolanek-1/Programove-prohlaseni-vlady.pdf>, s. 7.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 6.

¹⁷² POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Sněmovní tisk 482: Vl.n.z. o majetkovém vyrovnání s církvemi* [online]. Praha, 2008 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/historie.sqw?o=5&T=482>

někteří zakladatelé TOP-09 do posledního okamžiku účastnili stranického života KDU-ČSL, ačkoliv věděli, že v nadcházejících volbách se jejich jména objeví na jiné kandidátní listině. Ostatně Sjezd ve Vsetíně roku 2009 toho byl jasným důkazem a naskytl velmi podivné volební chování řady osobností, které později odešli do TOP-09. Zároveň Kampaň byla velmi protahovaná a nevydařená a volby byly před termínem zrušeny a přesunuty až na květen 2010, což plánování strategie strany obecně příliš neprospělo a zároveň vyčerpalo její voliče. Strana též trpěla na přebujelý stranický aparát uzavřený ve vlastní bublině, který si neuvědomoval, že se strana propadá do čím dál větší krize.¹⁷³

Program pro volby v květnu 2010 byl opravdu obsáhlý a na 54 stránkách se snažil představit důležitá témata. Program hodně operoval s křesťanskodemokratickou identitou a hned v úvodu se snažil naznačit cestu z krize společnosti, aniž by si uvědomoval, že v ještě větší krizi je strana sama.¹⁷⁴

Církvím a dalším křesťanským aktivitám program věnoval nezvykle mnoho prostoru. Vyzdvihl roli křesťanských sdružení a dalších sdružení, které pracují s mládeží ve volném čase a které dostávají výrazně menší finanční podporu od státu než oblast sportu.¹⁷⁵ Dále byl třeba kladen apel na prosazování křesťanských hodnot v mezinárodních vztazích a strana do programu umístila otázku krácení lidských práv pro náboženskou příslušnost.¹⁷⁶

V oblasti kultury označil program jako jednu ze tří významných priorit skutečnost, že KDU-ČSL chce „*Dobré vztahy mezi státem a církvemi.*“ Strana v programu stručně rozepsala i postup jakým k tomuto stavu chce dojít a to následovně: „*Chceme církvím umožnit mimo jiné nezávisle a plně zajišťovat jejich poslání v charitativní, zdravotní a vzdělávací oblasti. Proto budeme usilovat o dokončení procesu narovnání vztahů mezi státem a církvemi na principech s nimi již dohodnutých a podporovaných i městy a obcemi.*“¹⁷⁷

¹⁷³ BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život!: O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*, s. 36-41.

¹⁷⁴ KDU-ČSL. *Volební program 2010-2014: KDU-ČSL to lepší v nás*. 2010 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 6-8.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 15.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 37.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 44-45.

Zároveň v programu nadále zůstává v kapitole Vzdělání a výchova – klíč k úspěchu artikulována nutnost podpory církevního školství obzvláště v oblasti navýšení kapacit církevních škol.¹⁷⁸

V kapitole KDU-ČSL je pro silnou občanskou společnost je pak vyslovena podpora aktivitám církve jakožto jednoho ze subjektů, který buduje občanskou společnost.¹⁷⁹

Přesto se však tomuto programu nepodaří uspět. Tématem se dále zabývá vláda předsedy ODS Petra Nečase. Ve vládě zasednou kromě ODS i dva nové stranické subjekty, kterými je TOP 09 a hnutí Věci veřejné. Tato vláda si dá ambiciózní cíl co nejdříve uzavřít otázku vyrovnání mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, tak aby mohly být napraveny křivdy a církve a náboženské společnosti mohly fungovat nezávisle na státu.¹⁸⁰

Vládě Petra Nečase se pak podaří získat dostatečnou politickou podporu a zároveň vyjednat shodu na tomto postupu se všemi dotčenými církevními subjekty a 22. února 2013 dochází k podpisu smlouvy o finančním vyrovnání mezi státem a šestnácti církevními subjekty. Vláda se k tomuto kroku rozhodla i navzdory silným protestům opoziční ČSSD a KSČM, které argumentovaly, že Ústavní soud zatím nerozhodl o jimi předložených stížnostech na církevní restituce. Stát se tak zavázal po dobu třiceti let vyplácet pravidelné roční příspěvky na činnost církví, jako náhradu za zabavený nevrácený církevní majetek. Církvi s restitučním nárokem byl 17, ale Bratská jednota baptistů se rozhodla, že se své části finančního nároku vzdá ve prospěch státu. Vládě Petra Nečase se tak podařilo vyřešit otázku nastavení vztahu církví a státu a vyřešení otázky restituce církevního majetku. Po roce 2030 tak nastane plná finanční nezávislost církví a náboženských společností na státu. Za trošku hořké lze považovat, že tato dohoda byla dojednána v okamžiku, kdy KDU-ČSL neměla v Poslanecké sněmovně jediného poslance.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 13.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 16.

¹⁸⁰ VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Petra Nečase (13.07.2010 - 10.07.2013)* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29], Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf s.29

6.8. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2013

Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny roku 2013 skýtá kromě vydařeného rebrandingu KDU-ČSL i jeden pro tuto práci podstatný unikát. Tím unikátem je, že jsou v něm církevní priority omezeny de facto pouze na priority v oblasti zahraniční politiky. Křesťanská identita a konfesní odkaz strany je v programu velmi výrazně upozaděn. Program jde vstříc především rodinným a sociálním tématům. Dlouhé a podrobné programy let minulých nahradil třináctistránkový program distribuovaný již především elektronickou formou. Ve čtrnácti kapitolách představil priority, které měly dostat stranu opět do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

Aféra a policejní zásah na úřadu vlády premiéra Petra Nečase a následná vládní krize a rozpad, který vedl k úřední vládě Jiřího Rusnoka. Vytvořil pro KDU-ČSL, která se na tyto volby aktivně připravovala tři roky pod vedením předsedy Pavla Bělobrádka, skvělou příležitost k návratu. Kampaň si za symbol vybrala slunečnici a provokativní heslo odkazující k německé CDU-CSU a jejím politickým úspěchům, „*Chcete se mít jako v Německu? “ Volte jako v Německu.*“¹⁸¹

Za hraniční křesťanské téma předložené programem lze v programové kapitole školství považovat návrh KDU-ČSL na zavedení etické výchovy na všech školách.¹⁸² Podobně v kapitole EU a zahraniční věci je artikulováno, že KDU-ČSL podporuje mírové řešení vztahů mezi Palestinou a Izraelem při respektování oprávněných bezpečnostních zájmů Izraele, což je téma, po němž představitelé církvi volali.¹⁸³ Taktéž se objevuje deklaratorní prohlášení, že v zahraničních vztazích KDU-ČSL podporuje prosazování lidských práv a demokracie ve světě, včetně pomoci křesťanům v zemích, kde jsou pronásledováni. Křesťanská témata se tak v tomto programu přesunula především z oblasti kultury, školství a sociálních věcí především do roviny mezinárodních vztahů.¹⁸⁴

¹⁸¹ KDU-ČSL. *Volební program KDU-ČSL 2013-2017: Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, Dáme zemi do pořádku*. 2013 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 1.

¹⁸² Tamtéž, s. 5.

¹⁸³ Papež František vyzývá k izraelsko-palestinskému dialogu [online]. Římskokatolická církev, 2022, 28. 11. 2022 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://www.cirkev.cz/papez-frantisek-vyzyva-k-izraelsko-palestinskemu-dialogu_17479

¹⁸⁴ KDU-ČSL. *Volební program KDU-ČSL 2013-2017: Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, Dáme zemi do pořádku*, s. 11-12.

V misi s úkolem návratu do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky byla KDU-ČSL úspěšná a po volbách došlo k zformování vládní koalice ve složení ČSSD, hnutí ANO 2011 a KDU-ČSL. Vznikla tak vláda Bohuslava Sobotky, v níž měla KDU-ČSL tři ministry.¹⁸⁵ V programovém prohlášení vlády nenalezneme ani slovo církev a s výjimkou názvu Křesťanské demokratické Unie jakožto jednoho z koaličních partnerů tam nefiguruje nic spojeného s křesťanským náboženstvím. Je vidět, že po uzavření této otázky minulou vládou Petra Nečase nebylo potřeba znovu tyto otázky otevírat.

6.9. Volební program KDU-ČSL pro volby do PSP ČR 2017

Program pro volby do Poslanecké sněmovny roku 2017 provázely tři konzervativní hodnoty: zodpovědnost za sebe a svou rodinu, solidarita s těmi, kteří si nemohou pomoci sami a úcta k našemu domovu, České republice.¹⁸⁶ Obecně tento program navázal v otázce pro rodinné politiky na program pro volby v roce 2013. Konec vlády Bohuslava Sobotky provázela krize okolo odvolání Andreje Babiše a demise vlády Bohuslava Sobotky, kterou prezident Miloš Zeman velmi kreativně interpretoval a považoval ji za demisi pouze osoby premiéra nikoliv celé vlády. V této situaci se uvnitř lidové strany vedla diskuze směřující k otázkám možné koaliční spolupráce po volbách v roce 2017 a velmi hlasitě zaznívaly názory o nemožnosti pokračování na vládě s Andrejem Babišem.

KDU-ČSL šla do sněmovních voleb stále pod vedením Pavla Bělobrádka, jehož zdravotní stav se však velmi zhoršoval. Zároveň probíhala jednání s hnutím Starostové a nezávislí o možnosti společné volební koalice. Bohužel strach z případného neúspěchu a nedosažení potřebných 10 procent pro vstup této koalice do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky vedl ke krachu jednání a k tomu, že oba subjekty nakonec kandidovaly úspěšně na samostatných kandidátkách. Bohužel pro mnoho členů jak hnutí STAN, tak KDU-ČSL byl rozpad této koalice brán jako zrada a stranám se již nepodařilo i přes svou podobnou programovou identifikaci navázat další hlubší spolupráci.

¹⁸⁵ ŠTEFANČÍK, Radoslav, Ján FABIČOVIC a Michal PINK. *O křesťanské demokracii*, s. 64

¹⁸⁶ KDU-ČSL. *Volební program KDU-ČSL pro sněmovní volby v roce 2017: Zodpovědně pro společný domov*. 2017 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 2

Podobně jako v posledním volebním programu pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2013 se i v tomto programu objevily křesťansky orientované programové priority především v kapitole zahraniční politika. Konkrétně se jednalo o tři priority.

1. *„Evropskou unii vnímáme jako jedinečný společný hodnotový prostor založený na křesťansko-židovských kořenech a principech demokracie, svobody, spravedlnosti, rovnoprávnosti a odpovědné solidarity.“*
2. *„Rozšíření EU mimo křesťanský civilizační okruh nepovažujeme za žádoucí: Turecko by mělo být strategickým partnerem, ne členem EU.“*
3. *„Zvláště citlivě vnímáme postavení křesťanů a jejich perzekuci na Blízkém Východě, v Severní Africe, Severní Koreji a Číně. Jejich ochranu chceme včlenit do jednotné zahraniční a bezpečnostní politiky EU.“¹⁸⁷*

Všechny tři tyto priority mířily především k postupu České republiky v rámci orgánů Evropské unie. Zároveň se v tomto programu opět opakuje otázka lidských práv a náboženského pronásledování v zemích s nedemokratickým zřízením.

V otázkách směřujících k církvím se v tomto programu objeví opět církevní školství v kapitole Vzdělávání, školství a sport. KDU-ČSL deklarovala v programu nutnost růstu mezd pedagogů a zároveň hlasitě v programu odmítla vznik pedagogů druhé kategorie. Těch, co učí na církevních školách a podpořila, aby měli stejnou platovou úroveň jako jejich kolegové na školách státních. Ukazuje se zde opětovně otevřená problematika otázky financování církevních škol, které byly dlouhodobě podfinancované. Jednou z programových priorit KDU-ČSL v oblasti školství se tak stala otázka financování církevních a soukromých škol. *„V návaznosti na financování regionálního školství prosadíme reformu financování církevních a soukromých škol.“¹⁸⁸*

Po volbách a drtivém vítězství hnutí ANO 2011 a velmi drtivé porážce ČSSD se KDU-ČSL rozhodne v koalici v tomto složení nepokračovat a odchází do opozičních řad. Vzniká tak vláda premiéra Andreje Babiše, který vládne společně s ČSSD a vládu tolerují poslanci za KSČM. Na jaře roku 2019 vláda Andreje Babiše za podpory poslanců KSČM a SPD předloží a odhlasuje zákon o zdanění náhrad vyplácených státem. Tento zákon však neobstál před

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 13-15.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 6-8.

Ústavním soudem, který v říjnu roku 2019 fakticky rozhodl, že církve budou nadále dostávat celou částku, na které se v roce 2012 se státem dohodly.¹⁸⁹

Neboť osobnost Andreje Babiše a jeho svérázně specifický styl vládnutí zapříčinil nutnost integrace proti němu stojících politických stran, je program KDU-ČSL pro sněmovní volby v roce 2017 posledním programem samostatné KDU-ČSL. Z církevního hlediska tento program přednesl především programové priority v oblasti financování církevního školství a otázek lidských práv a náboženského pronásledování. Program pro volby v roce 2021 vznikl již společně v rámci vyjednávacích týmů koalice SPOLU.

6.10. Volební program koalice SPOLU pro volby do PSP ČR 2021

V této podkapitole se budu věnovat církevním otázkám v programu koalice SPOLU pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2021. Tento program vznikl společnou prací vyjednávacích týmů ODS, TOP 09 a KDU-ČSL, které se rozhodly vyslyšet volání společnosti po integraci do většího koaličního bloku.

Již krajské volby na podzim roku 2020 přinesly jednu z prvních porážek Andreje Babiše a jeho hnutí ANO 2011 a náznaky naděje, že by mohlo dojít k výměně vlády a opozice. Vznikla tak koalice SPOLU. Kromě této koalice došlo i k integraci hodnotově liberálnějších parlamentních stran a vznikla koalice Piráti a Starostové. Oběma koalicím se nakonec podařilo v Poslanecké sněmovně získat většinu a utvořit společnou vládu. KDU-ČSL získala rekordních 23 mandátů a překonala tak i úspěch koalice s US-DEU, kdy lidovci získaly dvacet dva mandátů. Lidovcům se v rámci koaličních vyjednávání podařilo získat Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo životního prostředí.¹⁹⁰

Přesto, že program koalice SPOLU byl společným úsilím koaličních stran nenabízí příliš mnoho programových priorit církevní politiky či křesťanských hodnot, a to i přes skutečnost přítomnosti KDU-ČSL a skutečnost, že se lídr koalice a předseda ODS Petr Fiala opakovaně vyslovil, že je věřící člověk navštěvující mše římskokatolické církve, který v dospělosti konvertoval a nechal se pokřtít.

¹⁸⁹ Ústavní soud dne 28. června 2016 vydal nález sp. zn. Pl. ÚS 18/15, kterým zrušil ustanovení § 4 odst. 3 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění zákona č. 346/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

¹⁹⁰ ŠTEFANČÍK, Radoslav, Ján FABÍČOVIC a Michal PINK. *O křesťanské demokracii*, s. 67

Přesto se do programu koalice SPOLU z minulých programů KDU-ČSL otázka podpory církevního školství. „Zajistíme spravedlivé a srovnatelné podmínky pro soukromé i církevní školy.“¹⁹¹ Další priority prvoplánově mířící směrem k církvím a náboženským společnostem v programu kolice SPOLU nenalezneme.

6.11. Závěry analýzy volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky

Výzkum, který jsem provedl v rámci této kapitoly se pokusil zodpovědět otázku, do jaké míry se věnují volební programy pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a České národní rady KDU-ČSL či koalic v nich byla KDU-ČSL součástí tématům církevní politiky. Dospěl jsem ke zjištění, že v programových dokumentech se objevuje šest hlavních oblastí, ve kterých programové dokumenty komunikují směrem na české církve a pro ně důležitá hodnotová témata. Těmito oblastmi jsou:

- I. Nastavení vztahu církve a státu
- II. Restituce církevního majetku a podpora péče o něj
- III. Podpora církevního školství
- IV. Podpora církevních organizací pracujících v oblasti sociálních a zdravotních služeb
- V. Podpora aktivit církve s mládeží
- VI. Křesťanské priority v otázkách zahraniční politiky ČR

Tyto oblasti a témata jsem pro přehlednost sdružil do tabulky Oblasti církevní politiky v programech KDU-ČSL a koalic jejichž byla součástí. Zdrojem této tabulky byla obsahová a kritická analýza textů jednotlivých volebních programů.

Oblasti církevní politiky v programech KDU-ČSL a koalic jejichž byla součástí

Volební program pro volby v roce	Počet priorit	Nastavení vztahu církve a státu	Restituce církevního majetku a podpora péče o něj	Podpora církevního školství	Podpora církevních organizací v oblasti sociálních a zdravotních služeb	Podpora práce církve s mládeží	Křesťanské hodnoty v otázkách zahraniční politiky ČR
1990	2	ano			ano		
1992	2		ano				ano

¹⁹¹ KOALICE SPOLU. *SPOLU dáme Česko dohromady: Volební program*, 2021 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>, s. 25 a 35.

1996	4	ano	ano	ano		ano	
1998	2	ano	ano				
2002	3	ano	ano		ano		
2006	3	ano	ano	ano			
2010	6	ano	ano	ano	ano	ano	ano
2013	1						ano
2017	2			ano			ano
2021	1			ano			
Celkem	26	6	6	5	3	2	4

Tato tabulka pak nabízí ucelenější pohled na problematiku a umožňuje lepší orientaci v závěrech představených v podkapitolách této kapitoly.

V rámci této kapitoly jsem přijal několik závěrů. Za prvé tato analýza prokazuje skutečnost, zmíněnou v první kapitole mé diplomové práce Cesta KDU-ČSL od politického katolicismu ke konfesní neutralitě, že ve straně probíhá proces transformace v duchu sekularizace a odkřesťanštění programových témat. Dále analýza prokázala, že strana v otázkách nastavení vztahu církvi a státu a restitucí církevního majetku stála a podporovala církev v jejich snahách. Vztah mezi KDU-ČSL a českými církvemi je tedy tímto potvrzen a v následujících komentářích ho v programové rovině širěji popíši.

Z programů v let 2013, 2017 a 2021 prakticky vymizela témata církevní politiky a strana své programy více sekularizuje. Zároveň je patrný velmi výrazný posun od otázky nastavení církve a státu a restitucí církevního majetku, která byla kontinuálně obsažena a dominovala v programech od roku 1990 do roku 2010 ke křesťanským hodnotám v otázkách zahraniční politiky ČR, které velmi jednoznačně zaznívaly v programech z roku 2010, 2013 a 2017.

Skutečnost, že se v programech KDU-ČSL již neobjevuje právě tradiční otázka nastavení vztahu církve a státu a restituce církevního majetku a podpory péče o něj lze vysvětlit především ze zřejmého důvodu, že tuto otázku v roce 2013 uzavřela vláda Petra Nečase a kromě pokusu o její neúspěšnou restauraci z dílny poslanců ANO, ČSSD, KSČM a SPD v roce 2019 v podobě pokusu o zdanění církevních restitucí proti kterému se KDU-ČSL ostře vymezila a který Ústavní soud zamítl, je evidentně KDU-ČSL s podobou nastavení vztahu a vyřešení restituční otázky spokojena a nepotřebuje otázku dále zakotvovat do svých programových dokumentů.

Naopak strana a její voliči nejsou spokojeni s otázkou dodržování lidských práv a náboženské svobody ve světě a strana proto tuto otázku akcentovala ve svých programech v letech 2010, 2017 a 2021 a právě toto téma se stává jedním z ústředních témat, na kterých nyní panuje mezi KDU-ČSL a církvemi shoda. Dalo by se konstatovat, že strana by ráda docílila, aby demokratické hodnoty vycházející z křesťanských hodnotových základů byly exportovány i mimo tradiční evropský a Evropou ovlivněný prostor.

Je celkem paradoxní, že nejvíce církevní otázky zmiňujícím programem byl volební program z roku 2010, se kterým strana neuspěla ve sněmovních volbách a vypadla z Poslanecké sněmovny. Naopak nejsekulárnějším programem strany je s výjimkou programu SPOLU, který vznikl za odlišných okolností a k jehož tvorbě bylo nutné hledání konsenzu a kompromisu napříč politickým spektrem, právě program Pavla Bělobrádka z roku 2013, kterému se podařilo vrátit stranu zpět do Poslanecké sněmovny a v něm otevřeně zaznívají z témat církevní politiky pouze priority z oblasti křesťanských hodnot v otázkách zahraniční politiky ČR. Tento program vzal mnohá témata, která v minulých programech zaznívala v duchu křesťanství a programově je představil, tak aby byla pochopitelná pro široké masы voličů.

Programové dokumenty KDU-ČSL celkem pětkrát podpořily oblast církevního školství v oblasti financování a dorovnání podmínek se školstvím státním. Dvakrát je vyzdvížena podpora aktivit církví a církevních spolků s mládeží, ostatně jedná se především o podporu lidovcům blízké katolické sportovní organizace Orel, jejíž důležitost byla v programových dokumentech obzvláště obsažena.

Oblast, ve které osobně shledávám, že by mohly být programové dokumenty hlasitější je podpora církevních organizací v oblasti sociálních a zdravotních služeb, kterou zmínily programy z let 1990, 2002 a 2010. Tato oblast je dle prohlášení představitelů církevních organizací poskytujících své služby v této oblasti těžce podfinancovaná a toto téma je stranou sice podporováno, ale na rozdíl od církevního školství nezaznívá v programech implicitně. A skutečnost významu církevních organizací pro sociální a zdravotní oblast není reflektována v takové míře jako by si zasloužila.

Tato kapitola nabídla odpověď na výzkumnou otázku a prostřednictvím zkoumání a podrobných rozborech volebních programů v jednotlivých volebních letech hlouběji analyzovala vztah v oblasti programových priorit mezi církvemi a KDU-ČSL.

7. Případová studie: Církevní restituce – KDU-ČSL ochránkyní zájmů církví

7.1. Úvod do problematiky

V této části své diplomové práce nabídnu případovou studii církevních restitucí. Právě církevní restituce v České republice a vášnivá politická debata o tom, zda k nim vůbec mělo dojít prokázala existenci úzké vazby mezi KDU-ČSL a českými církvemi. KDU-ČSL a její političtí představitelé kontinuálně vystupovali s rétorikou ochránců majetkového zájmu českých církví a využívali politického vlivu při formování vládních koalic k prosazení dořešení a následně i udržení uzavřené otázky návratu majetku církvím. Ruku v ruce s touto otázkou šla též otázka faktické finanční odluky státu a církví a zrušení státního příspěvku na provoz církví.

KDU-ČSL se jako politická síla stávala beranidlem, které rozráželo dveře vstříc přiznání nároků církví proti levicovému sociálně demokratickému a komunistickému proudu, který tento nárok odmítal. Ironií osudu však došlo ke schválení církevních restitucí právě v temném období pro KDU-ČSL, v němž strana nebyla zastoupena v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Přesto po jejím úspěšném comebacku a vstupu do vlády Bohuslava Sobotky podmínila strana svou vládní účast právě tím, že nedojde k znovuotevření či přehodnocení otázky církevních restitucí. Po tom volala většina sociálních demokratů, ale vlažně i nové hnutí ANO 2011 Andreje Babiše. Případ České republiky je navíc velmi unikátní, neboť Česká republika se fakticky stala posledním evropským postkomunistickým státem, který dospěl k vyjasnění majetkových poměrů s církvemi a dořešení otázky odluky církví a státu.¹⁹²

V publikaci Vyznání zájmové skupiny: Katolická církev a politické strany v Evropě je na problematiku vztahu církví a politických stran hleděno především skrze ekonomické cíle církví, které chtějí prosadit. Cíl církví v moderním demokratickém státě nabývá zcela jednoznačného ekonomického rozměru a duchovní rozměr se dostává do pozadí. Druhý vatikánský koncil probíhající mezi lety 1962-1965 uznal nutnost odluky církve od státu. Římskokatolická církev

¹⁹² HAMPLOVÁ, Kateřina. Církevní restituce. Je Česko poslední v Evropě? *Euroskop* [online]. [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/2012/08/15/cirkevni-restituce-je-cesko-posledni-v-evrope/>

nadále přestala tvrdit, že má výsadní místo v politice nebo ve výkonu státní moci, a uznala, že mohou existovat meze toho, co může vyžadovat od politického systému a od demokratického státu.¹⁹³ Přeměnil se postoj k tomu, aby katolické vyznání bylo nutně jediným oficiálním státním vyznáním. Fakticky církev potvrdila svou roli jakožto zájmové skupiny a své požadavky směřuje primárně směrem k představitelům křesťanskodemokratických stran. Začíná lobbovat za přiznání zvláštních práv, ekonomických benefitů, či dotací, které by zajistili materiální potřeby církve k naplnění její práce.¹⁹⁴ Fakticky tak nastává situace, kdy pro církve jsou ekonomické zdroje důležitější než politická moc, aby zajistily fungování jejich struktury a naplnění jejich misijních cílů.

V listopadu roku 1989 tato potřeba dopadla na české církve, které po 41 letech fungování pod státní kontrolou musely vstoupit do období, kdy své plány, cíle a vize budou realizovat sami dle svého svobodného rozhodnutí a ekonomických možností. K naplnění těchto cílů byl nutný návrat majetku, o nějž církve komunistický režim připravil. V roce 1989 tak začaly církve usilovat o navrácení majetku. Nastalo období trvající 23 let, v němž docházelo k boji o podobu a provedení restituce církevního majetku, ale též k nastavení vztahu církve a státu. Teprve 22. listopadu roku 2012 se podařilo vyjednat a v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky schválit zákon, kterým došlo v kombinované formě k návratu majetku. To fakticky znamenalo, že církvi byl navrácen „volný“ majetek ve vlastnictví státu a zároveň došlo mezi církvi a státem na shodě na výši přiznané finanční náhrady za církevní majetek, který stát v porevolučních letech převedl na jiné vlastníky, a nemohl proto být církvi navrácen. Církvi byl přiznán majetek ve výši 134 miliard korun, přičemž na 75 miliard korun byl oceněn majetek, který byl církvi přímo navrácen a 59 miliard korun čítala hotovostní náhrada za majetek, který již nebylo možné vydat. Stát se s církvi dohodl, že tuto částku bude vyplácet po dobu 30 let do roku 2043 a zároveň v tomto období bude postupně snižovat státní příspěvek na provoz církvi, jenž bude též naposledy vyplacen v roce 2043.¹⁹⁵ Tím fakticky dojde k finanční odluce státu a církvi.

¹⁹³ WARNER, Carolyn M. *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*, s. 217.

¹⁹⁴ GILL, Anthony J. *Rendering unto Caesar? Religious Competition and Catholic Political Strategy in Latin America, 1962-79*. Online. *American Journal of Political Science*. 1994, roč. 38, č. 2. ISSN 00925853. [cit. 2023-12-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2111410>. s. 177-179.

¹⁹⁵ KOUDELKOVÁ, Petra (ed.). *Příležitosti a výzvy v komunikaci církve ve 21. století: Petra Koudeřková (ed.)*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2785-4. s. 29.

7.2. Vývoj jednání o majetkovém vyrovnání

Rok	Stav projednávání	Období vlády	Přístup vlády
1990	Byly přijaty tzv. výčtové zákony, kterými došlo k vydání budov některých klášterů (cca 170 nemovitostí).	1992–1998 Premiér Václav Klaus (ODS)	Tvorba nové Ústavy a celková situace v tehdejší Československu upozadily téma vztahu církve a státu celkově. Církev tehdy hlasem kardinála Miloslava Vlkem deklarovaly připravenost jednat a podílet se na řešení narovná vztahů. Situace se ale přerodila spíše v emocii nasáklou přestřelku mezi kardinálem Vlkem a premiérem Klausem.
1996–1998	K vydání majetku docházelo a základě jednotlivých rozhodnutí vlády – tj. exekutivně. Šlo tehdy zejména o budovy k tzv. pastoračním účelům – fary, školy apod. Nešlo o majetek hospodářský.		Už tehdy byl postoj sociálních demokratů k navrácení majetku spíše odměřený. Vláda prosazovala model spravování církevního majetku a financování církvi přes zvláštní fond pod dohledem státu. Za tímto účelem také komise vedená Pavlem Dostálem vypracovala konkrétní návrhy řešení. Pro odmítnutí návrhů ze strany některých církví tak k žádnému posunu nedošlo.
1998–2000	Prvotním záměrem a zdánlivě jediným správným bylo vydat majetek na základě tzv. výčtového zákona, který by ve své příloze obsahoval seznam veškerého vydávaného majetku. Tento záměr se však záhy ukázal jako nereálný, jelikož se jedná o seznam s více než sto tisíci položkami. Samotné vypracování takového materiálu (tj. shromáždění informací z katastrů za poslední desetiletí a někdy i dále) by trvalo neúnosně dlouhou dobu. Navíc kvůli stále se měnícím informacím v katastru (přepisování, přidávání, měnění majitelů) je tento způsob prakticky vyloučen. Proti se postavily nejen církve, ale svůj nesouhlas vyjádřily i některé státní instituce – např. Český úřad zeměměřičský a katastrální.	1998–2002 Premiér Miloš Zeman (ČSSD)	Vyřešení církevních restitucí vázlo na neshodách uvnitř vládní koalice. Komise vedená Pavlem Dostálem navrhla několik řešení, všechna však předpokládala výrazné ústupky až znevýhodnění církvi (např. vzdání se nároků na majetek). Není divu, že návrhy se nepodařilo prosadit. S velkým odhodláním se poté tehdejší koalice dala do řešení problému. Vláda schválila návrh, podle kterého stát vrátí třetinu majetku a dvě třetiny ve výši 83 miliard korun nahradí finančně. Tento návrh však přijat nebyl z důvodu ztráty většiny vládních hlasů v Poslanecké sněmovně.
2004	Vláda začíná otevřeně hovořit o možnosti jiné než výčtové metody (obecná restituce) a zadává úkol vypracovat analýzu ministru kultury.	2002–2006 Premiér Vladimír Špidla, Stanislav Gross a Jiří Paroubek (ČSSD)	
2005–2006	Začíná se mluvit o možnosti majetkového narovnání tzv. rentou. Návrh není obecně přijímán, uvažuje se i o kombinaci obou metod.		
2007	Vláda zřizuje Komisi pro narovnání vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Jednání směřuje ke kombinované metodě restituce, tj. naturální a finanční.	2007–2009 Premiér Mirek Topolánek (ODS)	Nový kabinet se jal řešit problém s velkou snahou. Komise složená v roce 2007 předložila vládě v lednu 2008 návrh na kombinovanou restituci, ta návrh schválila a předložila Poslanecké sněmovně. Návrh byl kvůli odporu

2008	Zákon, který vláda předložila Poslanecké sněmovně, nebyl do konce volebního období schválen.		opozice a některých členů ODS (Vlastimil Tlustý) odložen a k jeho schválení nedošlo.
2010	Výrazným argumentem pro aktivitu v otázce církevních restitucí byl impuls Ústavního soudu, který 1.7.2010 vydal nálezn, který shledal dlouhodobou nečinnost v této otázce protiústavní. Téma narovnání se tak stalo prioritou v programovém prohlášení vlády.	Od 2010 Premiér Jan Fischer	Tehdejší úřednický premiér jasně prohlásil, že vzhledem k ekonomické situaci ČR není otázka církevních restitucí prioritou.
2011	Nová Komise pro narovnání vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi stanovila ve spolupráci s Církevní komisí parametry pro vrácení majetku. Ty byly schváleny vládou a na její impuls začalo Ministerstvo kultury ČR připravovat zákon.	Od 2010 Premiér Petr Nečas (ODS)	Snaha o rychlé vyřešení vztahu církví a státu se stala prioritou nové pravicové vládní koalice. Přes velký protest opozice i široké veřejnosti se vládě podařilo v roce 2012, tedy ještě v první polovině svého působení, prosadit zákon, na kterém se poprvé shodla vláda, církev a náboženské společnosti i další odborné zúčastněné subjekty
2013	22. listopadu 2012 vláda Petra Nečase těsnou většinou prohlasovala v Poslanecké sněmovně zákon o tzv. církevních restitucích. Ten stanoví, že církvím bude vrácen majetek v maximálním možném rozsahu, zbytek jim bude vyplacen v podobě splátek po dobu 30 let. Jedná se o 59. mld.		

Zdroj: Převzato z publikace Příležitosti a výzvy v komunikaci církve ve 21. století, kapitola Majetkové vyrovnání nebo vyrovnání vztahu? Zpracována autorem Václav Pláteník, MA, LLM¹⁹⁶

7.3. Role a přístup KDU-ČSL k církevním restitucím

Od Roku 1989 se lidová strana tvrdě vymezovala a poukazovala na destruktivní působení kolektivistického ateistického totalitního režimu, který církvím, ale i mnoha dalším způsobil v letech 1948 až 1989 mnoho útrap. Jak již píše v kapitole Programová analýza volebních programů KDU-ČSL optikou církevní politiky, otázka církví a jejich témat byla pro stranu vždy podstatná a jednoznačně tvořila programovou bázi. Strana a její členové si byli vědomi problematiky nenavráceného církevního majetku, bez nějž nebyla církev schopna plnohodnotně plnit svou roli. Představitelé KDU-ČSL byli k vrácení majetku podle výčtových zákonů velmi rezervovaní a projevovali obavy, zda systém bude k církvím spravedlivý. Diskuze na plénu

¹⁹⁶ KOUDELKOVÁ, Petra (ed.). *Příležitosti a výzvy v komunikaci církve ve 21. století: Petra Koudelková (ed.)*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2785-4. s. 30-31.

české národní rady 5. září 1990 byla velmi stručná a zákonné opatření o vrácení vyčteného majetku bylo 161 hlasy přijato.¹⁹⁷

V dubnu roku 1992 byl předložen návrh zákona šedesáti dvou poslanců federálního shromáždění o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností, který však v důsledku kritiky levice a čtyř poslanců HZDS nebyl schválen federálním shromážděním.¹⁹⁸ To vyvolalo vlnu nevole v KDU-ČSL. Tato nevole vygradovala koncem ledna roku 1993, kdy Lidová strana pohrozila vystoupením z vládní koalice, pokud nebude do půli roku 1993 přijat zákon o restituci církevního majetku.¹⁹⁹

Ačkoli šlo z počátku především o vzkazy představitelů KDU-ČSL prostřednictvím českých médií, situace vygradovala na květnovém jednání takzvané koaliční „třináctky“, kde představitelé KDU-ČSL, ale též KDS velmi výrazně akcentovali svůj požadavek na církevní restituci plošného charakteru, která byla předsedou vlády Václavem Klausem rázně smetena ze stolu. Na tomto jednání navíc Václav Klaus církev přirovnal k turistickému spolku a popřel jejich majetkové nároky. Na toto velmi razantně reagoval předseda KDU-ČSL Josef Lux, který prohlásil, že má pochybnosti o „demokratickém vývoji země“, a znovu zopakoval nutnost navrácení církevního majetku. Křesťanský blok poslanců pak reagoval především slovy o „porušení předchozích dohod“ či o vážném ohrožení vládnoucí koalice.“ Bylo to poprvé, kdy se lidovci kvůli církvím přiblížili k použití nejsilnějšího nástroje, který měli k dispozici.²⁰⁰

Zároveň od tohoto okamžiku se vlivem Václava Klause změnil postoj poslanců ODS, kteří ještě v dubnu roku 1992 podporovali schválení zákona v rámci hlasování federálního shromáždění. Levice v této situaci velmi úspěšně mluvila o „chudé církvi“ a o tom, že církev stejně řadu majetků již fakticky k roku 1948 nevladnila. Josef Lux a další poslanci KDU-ČSL pak přešli k nekompromisní argumentaci, že „vše, co bylo ukradeno, musí být vráceno“, a kriticky reagovali na postoj Václava Klause, který byl ochoten přistoupit pouze na zmírnění majetkových křivd.

¹⁹⁷ *Stenoprotokol ze schůze ČNR v období 1990-1992 konané ve středu 5. září 1990* [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/004schuz/s004018.htm>.

¹⁹⁸ KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. Beckovy komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-472-8, s. 48.

¹⁹⁹ *Respekt*. Praha: R-Presse, 07.06.1993, 1993(22), s. 2. ISSN 0862-6545, Poslední restituční zákon V diskusi o navrácení majetku církvím nejde jen o peníze.

²⁰⁰ Tamtéž.

Ačkoliv vládu restituce nepoložily, lidovci a obzvláště jejich předseda Josef Lux velmi efektivně využíval své role jazýčku na vahách a velmi konfrontačně zvládl bránit majetkové nároky církví. Lidovci se tak plnohodnotně stali ochránci zájmové skupiny – církví. Přesto se ani Josefu Luxovi nepodařilo restituce pro nedostatek politické vůle v koalici do předčasných voleb roku 1998 prosadit a argumentační kolovrátek, proč restituce přijmout či zamítnout se začal roztáčet čím dál více. Z reálného tématu se stalo téma hlavně rétorické.²⁰¹

Nástup vlády opoziční smlouvy vedl k odstavení KDU-ČSL od faktické moci a ta musela změnit strategii a začala obhajovat návrat církevního majetku z opozičních lavic. Předseda vlády Miloš Zeman se ujal zpočátku aktivně iniciativy církevní otázku vyřešit a začal osobně komunikovat s vrcholnými představiteli církví. Jednoznačně však deklaroval nevělu nadále vydávat majetek exekutivní formou. V ČSSD též začalo zaznívat, že již není nutné „*papouškovat směšnou tezi o tom, že co bylo ukradeno, má být vráceno*“²⁰². Věc měla být řešena především odborně za pomoci nově jmenované komise pro církevní restituce. Ačkoli bylo z počátku do této komise vkládáno hodně nadějí, vše skončilo fiaskem v momentu, když měli zasednout společně v komisi zástupci církví a komunisté, jakožto parlamentní strana. Proto kvůli neochotě a kritice ze strany církevních představitelů musely vzniknout komise hned dvě – církevní a odborná ministerská. Politici KDU-ČSL sice stále stáli na straně církví a žádali maximum možného, avšak podobně jako v jiných oblastech i zde byl často výsledek předem předjednaný Milošem Zemanem a Václavem Klausem. A ačkoliv byl záměr vyřešit otázku církevních restitucí, praktický postup vykonávaný úředníky byl jiný. KDU-ČSL proto též plnila i roli pomyslného mostu zprostředkovávajícího důležité informace, které se nedostávaly směrem k církvím a jejich představitelům, kteří byli z řady jednání vyčleněni. Do konce funkčního období Zemanovy vlády se nepodařilo předložit zákonodárcům legislativní řešení o narovnání majetkových vztahů s církvemi.

V roce 2002 se KDU-ČSL opět vrátila do vlády a začala opět prosazovat řešení otázky církevních restitucí. Narážela však na „žábu na prameni“ v podobě staronového ministra kultury Pavla Dostála, který si nadále držel velmi odměřený postoj k restitucím. Koalice navíc byla velmi slabá a ani lidovci si nedovolili postupovat s podobnou razancí buldozeru jako tomu

²⁰¹ MLEJNEK, Josef. *Komentář: Zítřejší bude pozdě* [online]. Lidovky.cz, 2008, 3. května 2008. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/zitra-bude-pozde.A080503_000047_ln_noviny_sko

²⁰² *Respekt*. Praha: R-Press, 10.08.1998, 9(33). Rubrika minulý týden ISSN 0862-6545, s. 20.

bylo za Josefa Luxe. Jednání se tak příliš za vlády premiéra Špidly a následně i premiéra Grosse neposunula. Lidovci, tak sice ve vládních koalicích mezi lety 2002-2006 stáli na straně církví v otázce církevních restitucí, avšak neexistovala širší stranická podpora potřebná k jejich schválení.

Nastupující vlády Miroslava Topolánka projevíly snahu najít kompromis s církvemi a dořešit otázku jak vztahu církví a státu, tak návratu zabaveného majetku. Přesto bylo obtížné najít většinu uvnitř ODS, natož pak širší stranický konsenzus. Naděje pro schválení církevních restitucí svítila před prezidentskou volbou v roce 2008. Dosavadní prezident Václav Klaus se rozhodl obhajovat svůj prezidentský mandát proti velmi silnému kandidátovi sociálních demokratů ekonomu Janu Švejnarovi, a jeho vyhlídky tak byly velmi nejisté. V této situaci došlo k protnutí zájmů. Zájemem ODS bylo znovuzvolení Václava Klause prezidentem. Oproti tomu zájemem KDU-ČSL, která disponovala potřebnými hlasy bylo dokončení církevních restitucí a uzavření otázky vztahu církví a státu. A tak se rozjela série zákulisních jednání a nátlaku na volitelé hlavy státu.

V rámci KDU-ČSL existovaly názorové proudy vyhraněné proti oběma majoritním kandidátům a rozhořela se vnitrostranická diskuze, kterého z nich podpořit. A zda by dokonce nebyla nejlepší třetí varianta. Zároveň v této situaci také představitelé Římskokatolické církve opustili svou politickou neutralitu a zasáhli do průběhu voleb, což se nestalo od roku 1935, kdy vedení římskokatolické církve pomohlo ke zvolení Edvardu Benešovi prezidentem. Biskupové Dominik Duka, František Václav Lobkovic a Jan Graubner společně s řadou dalších kněží a opatů začali vyvíjet tlak na lidovecké poslance a senátory, aby podpořili zvolení Václava Klause, neboť věděli, že se vedou zákulisní jednání o církevních restitucích a že podmínkou je právě zvolení Václava Klause. Kardinál Vlk pak musel obvolávat některé rozzlobené volitele z řad KDU-ČSL a vysvětlovat jim, že církev je stále nestranná a volba je na jejich osobním svědomí.²⁰³ Proti nařčení o zasahování do volby se však například ohradil i královehradecký biskup Dominik Duka.²⁰⁴ Katolický týdeník zpracoval po prezidentské volbě rozhovor

²⁰³ *Respekt*. Praha: R-Presse, 18.02.2008, 19(8). ISSN 0862-6545, s. 11.

²⁰⁴ *Respekt*. Praha: R-Presse, 03.03.2008, 19(10). ISSN 0862-6545, s. 7.

s vrcholnými osobnostmi církve na téma ohlasy na volbu prezidenta, kde zaznívali velmi rozporuplné názory dotázaných.²⁰⁵

Podobný tlak začali vyvíjet i ministři za KDU-ČSL, kteří informovali o tom, že zvolení Švejnara prezidentem by mohlo zablokovat vládní plány na přijetí restitucí. Prvním představitelem KDU-ČSL, který médiím potvrdil, že obchod s ODS probíhá, byl Cyril Svoboda, který též zveřejnil svůj dopis nespokojeným voličům a členům strany.

„Rozhodnutí celostátního výboru KDU-ČSL ze 14. ledna 2008 podpořit kandidaturu Václava Klause na funkci prezidenta České republiky je třeba respektovat. KDU-ČSL totiž v současné době řeší rozhodnutí, které má pro celou společnost strategický význam – otázku majetkového vyrovnání státu s církvemi. KDU-ČSL má momentálně jedinečnou a zřejmě i poslední příležitost vyřešit tento problém. Jedinečnost chvíle je dána tím, že existuje shoda všech církví i koaličních partnerů; vše navíc odpovídá i zájmům Svazu měst a obcí (tedy veřejné správě).

Podpora Václava Klause dává reálnou šanci získat pro majetkové vyrovnání státu s církvemi plnou podporu poslanců a senátorů ODS, protože bez jejich souhlasu záměr majetkového vyrovnání státu a církví zkrátka a dobře realizovat nelze. A naopak: podpora Jana Švejnara nezajistí projektu většinovou podporu ostatních parlamentních stran, zejména pak ČSSD a KSČM.

Proto jsem dal na misku vah tyto dvě „hodnoty“; je jisté, že KDU-ČSL musí tento dlouhodobě odkládaný problém definitivně uzavřít. Za jeho řešení je tedy třeba „zaplatit“ a já věřím, že ODS pak svému závazku čestně dostojí.“²⁰⁶

Toho, že církev a KDU-ČSL vtahuje do prezidentské volby otázku církevních restitucí, si povšiml i tehdejší předseda ČSSD Jiří Paroubek a prohlášoval, že „pokud nebude sociální demokracie zapojena do jednání a nikdo s ní o této záležitosti církevních restitucí nebude jednat, jednoduše ten zákon zruší a v budoucnu odmítnou plnit jakékoli závazky.“ Církevní restituce označil za handl, prostřednictvím nějž si občanští demokraté kupují lidovce.²⁰⁷ Kriticky se k tomuto handlu postavil i předseda koaliční strany zelených Ondřej Liška, který

²⁰⁵ Ohlasy na volbu prezidenta. In: *Katolický týdeník* [online]. Dostupné z: <https://katyd.cirkev.cz/clanky/ohlasy-na-volbu-prezidenta.html>

²⁰⁶ Svoboda: *Za majetkové vyrovnání je potřeba "zaplatit" podporou Klause* [online]. Christnet, 2008. Dostupné z: <https://www.christnet.eu/magazin/zprava.asp?zprava=14987>

²⁰⁷ ČESKÁ TELEVIZE: UDÁLOSTI. *Spor o církevní restituce* [online]. 3. února 2008. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/208411000100203/cast/41698/>

jej považoval za nedůstojný a koalici ohrožující. Tehdejší předseda KDU--ČSL Jiří Čunek pak prohlásil: *"Můj názor to není a celý celostátní výbor byl také proti tomuto spojování prezidentské volby a vyřízení restitucí. Přeci jenom vyrovnání se s církvemi je záležitostí státu a jeho hlavním zájmem, máme to také v koaliční smlouvě. A volbu s tímto spojovat je pro nás nepřijatelné."*²⁰⁸ Václav Klaus byl nakonec zvolen a evidentně v tajné volbě podpořen právě hlasy lidovců.

Topolánkova vláda nakonec schválila 2. dubna 2008 předložení návrhu zákona, který kombinoval prvky naturální restituce formou obecného restitučního zákona a paušální finanční náhrady za nevydaný majetek. Bohužel návrh velmi brzy narazil na tvrdý odpor opozice a nejednotu koalice, která vyústila v zřízení dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi.²⁰⁹ Tato komise sice přijala usnesení, že *„souhlasí s tím, že má být církvím a náboženským společnostem vydáno a nahrazeno to, co vlastnily nebo měly vlastnit k datu 25. února 1948,"*²¹⁰ ale zároveň doporučila Poslanecké sněmovně vládní návrh zamítnout a vyvolat nová jednání s církvemi.²¹¹ Posledním hřebíčkem do rakve církevních restitucí se pak stala demise vlády Miroslava Topolánka.

Přesto toto vládní období přineslo doposud největší naději na uzavření majetkové otázky. KDU-ČSL vyzkoušela ke splnění svého záměru možnost využít své výhodné pozice důležitého jazýčku na vahách a prosadit restituce obchodem, což se nakonec nepodařilo, neboť i někteří poslanci za ODS, například Vlastimil Tlustý, vládní restituční návrh torpédovali. Lze jen spekulovat, jakou roli na tom měl dlouholetý kritik církevních restitucí Václav Klaus a do jaké míry se v ODS projevila potřeba ukázat KDU-ČSL svou dominanci. Ostatně strana na konci volebního období procházela značnou nestabilitou a krizí důvěry u společnosti. Následující úřednický kabinet vedený Janem Fischerem se pak rozhodl návrh odložit a nejednat o něm a počkat, až bude republika mít opět politickou reprezentaci.²¹²

²⁰⁸ ČESKÁ TELEVIZE: UDÁLOSTI. *Spor o církevní restituce* [online]. 3. února 2008. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/208411000100203/cast/41698/>

²⁰⁹ Usnesení Poslanecké sněmovny č. 808 ze 32. schůze (5. volební období, 2008).

²¹⁰ Zápis ze 2. schůze Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi ze dne 22. července 2008. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=53433>

²¹¹ Zápis ze 7. schůze Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi ze dne 26. března 2009. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=54405>

²¹² Premiér Fischer: Vyrovnání s církvemi zůstane na příští vládě. *Hospodářské noviny* [online]. 2009, 27.5.2009, 2009. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-37252370-premier-fischer-vyrovnani-s-cirkvemi-zustane-na-pristi-vlade>

Rok 2010 byl pro KDU-ČSL doposud nejtemnějším. Strana se poprvé ve své historii nedostala do poslanecké sněmovny. Tuto skutečnost si uvědomily i církve, které na jednu stranu ztratily svého největšího politického hráče na sněmovním poli, avšak velmi brzy pochopily, že politické změny v ODS a příchod nové konzervativní strany v podobě TOP09 dává jistou naději, že by doposud odložené církevní restituce mohly být dotaženy do konce. Pro lidovce to však znamenalo, že pro církve nemohou odvést službu, kterou doposud dělali, a mnozí to velmi obtížně vysvětlovali církevním představitelům. V lidoveckém periodiku Nový hlas tehdejší úřadující předsedkyně Michaela Šojdrová popisuje situaci, v níž jí volal „*nejmenovaný představitel církve, abych v Radě Evropy opět podpořila návrhy na ochranu života a proti liberálnímu pojetí sexuálních práv. S lítostí, ale vážně jsem mu odpověděla, že tohle už zajistit nemohu, protože nemám poslanecký mandát.*“²¹³

Nastává tak situace, kdy někteří církevní představitelé opustí svou náklonnost ke KDU-ČSL, která na jednu stranu sice nemá vliv Poslanecké sněmovně, ale stále disponuje zajímavým počtem komunálních a regionálních politiků a senátním klubem pěti senátorů. Církve tak lobbují za svou věc především u představitelů TOP09 a ODS. V ODS postupně dochází k bourání glorioly a k výrazné ztrátě vlivu Václava Klause, v důsledku čehož oslabí proticírkevní křídlo ODS. Nová pravicová vláda Petra Nečase proto mohla označit vyřešení otázky vzájemného vztahu mezi státem a církvemi za vládní programovou prioritu. Opět byla ustanovena církevní komise, které se podařilo dojednat návrh vyrovnání, který Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky 8. listopadu 2012 schválila. Lidovci sice jednoznačně narovnání církví a státu oslavují slovy, „*8. listopad má pro dějiny křesťanství v naší zemi další význam. Vedle bitvy na Bílé hoře (1620) došlo onoho dne v letošním roce 2012 a po dlouhých 23 letech od sametové revoluce k nápravě masové nespravedlnosti – zadržování církevního majetku, který zabavil komunistický režim a který naše obnovená demokracie dosud nenašla sílu vydat.*“ Tehdejší místopředseda KDU-ČSL Pavel Svoboda, pak komentuje v Novém hlasu věc slovy, že „*...je třeba současné vládní koalici pográtulovat, a to z řady důvodů: Především jde o odstranění nespravedlnosti, která je neslučitelná s tím, že prohlašujeme Českou republiku za právní stát.*“ Dále pak v článku vyjadřuje zklamání, „*Je smutnou ironií osudu, že právě*

²¹³ ŠOJDROVÁ, Michaela. Tentokrát je to ještě víc na vás, na jednotlivých členech a místních organizacích. *Nový Hlas – zpravodaj KDU-ČSL* [online]. Praha: KDU-ČSL, 2010, 2010(říjen). Dostupné z: https://www.kdu.cz/getattachment/Aktualne/Lidovecka-media/Novy-hlas/Starsi-vydani/Novy-HLAS-rijen-2010/Novy_HLAS_RIJEN_2010.PDF.aspx

KDU-ČSL, která dvacet let toto narovnání prosazovala a sbírala za to negativní politické body u většiny voličů, nemá nakonec na této historické události podíl. Můžeme se ale radovat alespoň z toho, že až příště „budeme u toho“, otázka církevního majetku nás snad už zatěžovat nebude.“²¹⁴ Bohužel toto prohlášení bylo pravdivé jen z části, neboť církevní restituce byly přijaty za značného odporu části veřejnosti a ČSSD a KSČM ve svých prohlášení k církevním restitucím prohlašují, že jde o „tunel století“ a deklarují, že jakmile se dostanou zpět k moci, zruší je.

Před KDU-ČSL tak stál nelehký úkol, a to zvládnout znovu oslovit křesťanského voliče, přičemž téma restitucí je uzavřené (ač ještě probíhá série žalob u ústavního soudu), a je potřeba najít jiné křesťanské hodnotové téma. Tím se stává boj proti pronásledování křesťanů v zahraničí a zároveň tradiční lidovecká prorodinná politika, která je prezentována uvěřitelně novým mladým, charismatickým a neokoukaným lídrem Pavlem Bělobrádkem. To umožní straně ukrýt téma církevních restitucí do pozadí, neakcentovat jej v kampani a podržet si jej až pro případná povolební vyjednávání. Kauza na Úřadu vlády a ztráta důvěry vlády Petra Nečase pak zastihne většinu stran s výjimkou KDU-ČSL (a částečně opoziční ČSSD) nepřipravených a KDU-ČSL se tak ve volbách v roce 2013 podaří vybojovat jako první straně v dějinách samostatné České republiky návrat do poslaneckých lavic.

Do sněmovny poprvé vstupuje politický nováček hnutí ANO 2011 Andreje Babiše, které je připraveno vstoupit do vlády s ČSSD vedenou předsedou Bohuslavem Sobotkou. Vyvstává otázka, kdo bude tím třetím subjektem, který doplní potřebnou většinu 101 hlasů. Jak prohlásil v sněmovních kuloárech Miroslav Kalousek, nic jiného než vláda ČSSD, ANO 2011 a KDU-ČSL nezbyvalo, a potvrdil tak opoziční pozici pravice.²¹⁵ Vítěz voleb a předseda ČSSD Bohuslav Sobotka zcela otevřeně v zájmu většiny jeho strany volal po revizi církevních restitucí. Andrej Babiš před volbami církevní restituce podporoval, po volbách i v zájmu přiblížení se pozici ČSSD otočil a připustil, že považuje revizi církevních restitucí za možnou,

²¹⁴ SVOBODA, Pavel. Majetkové narovnání státu a církví konečně přijato. *Nový Hlas – zpravodaj KDU-ČSL* [online]. Praha: KDU-ČSL, 2011, 2011 (říjen). Dostupné z:

https://www.kdu.cz/getattachment/Aktualne/Lidovecka-media/Novy-hlas/Starsi-vydani/Novy-HLAS-prosinec-2012/Novy_HLAS_-_PROSINEC_2012_web.pdf.aspx

²¹⁵ BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život!: O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. KDU-ČSL, 2017, s. 54.

i potřebnou.²¹⁶ Toto však naráží na tvrdý odpor, KDU-ČSL, která je po volbách na koni a opět má roli důležitého jazýčku na vahách. Jasně považuje restituce za uzavřenou věc a vyloučí účast ve vládě, v níž by došlo k jejich revizi. Navíc část vedení KDU-ČSL opravdu nebyla nadšená, že by KDU-ČSL měla vstoupit do vlády s ČSSD, která v rámci posledních krajských voleb stavěla své PR především na církevních restitucích, a která dávala přednost vzniku krajských koalic s komunisty před pravicí a která slibovala všechno všem. V tomto už jí poráželo pouze hnutí ANO 2011.²¹⁷ Na tiskové konferenci po vyjednávání o koalici s ČSSD P. Bělobrádek prohlásil: „Pro případnou spolupráci je důležité vidět nejen shody v programech, ale také si uvědomit, v čem se rozcházejí.“ *S Bohuslavem Sobotkou se shodl, že takovým tématem jsou například církevní restituce či zvyšování daňové zátěže pro firmy.*“²¹⁸

Významný politický komentátor Miroslav Korecký pro periodikum Týden vydal komentář popisující povolební vyjednávání s příhodným názvem Nebýt vždy při tom, v němž komentuje pozici KDU-ČSL následovně:

„Bude-li Sobotka (v otázce restitucí) tlačit víc, se zlou se potáže a celý projekt trojvlády tím může pohřbit. Lidovci sice pod Bělobrádkem vystupují jako ryze nekonfesní strana, ale historicky velmi úzká vazba KDU-ČSL zejména na katolickou církev nemizí ze dne na den. Výraznější zhoršení parametrů restitucí je pro partaj kalibru lidovců nepřijatelné. Sobotka tu také naráží na to, že na rozdíl od něho šéf KDU-ČSL není v povolebních kleštích ohledně vstupu do vlády. Po tříletém pobytu mimo Sněmovnu je pro lidovce úspěchem samotné parlamentní bytí. Předseda Bělobrádek dokonce dává ostentativně najevo, že on sám se do kabinetu nijak nehrne (a zdá se, že neblafuje). Hrozbu populistickým Okamurou musel prokouknout i politikou dosud neošlehaný veterinář z Náchoda. Do takového dobrodružství by nešel Sobotka – a už vůbec ne Babiš. Sází-li tedy předseda ČSSD na to, že jeho problém uvnitř partaje mu pod tlakem vyřeší lidovci, je to dost špatný odhad politické situace. A možná i lidovecké duše, která se,

²¹⁶ BÍBA, Lukáš. Babiš je blíž k ČSSD. Připouští revizi "uzavřených" církevních restitucí. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Ecomonia, 2013, 11. 11. 2013. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-61211570-cssd-ano-kdu-csl-chteji-upavit-zdravotnicke-poplatky>

²¹⁷ BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život!: O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. KDU-ČSL, 2017, s. 55.

²¹⁸ Jak šel čas, aneb povolební kulajda. *Nový Hlas – zpravodaj KDU-ČSL* [online]. Praha: KDU-ČSL, 2013, 2013(prosinec). Dostupné z: https://www.kdu.cz/getattachment/Aktualne/Lidovecka-media/Novy-hlas/Starsi-vydani/Novy-HLAS-prosinec-2013/NovyHLAS_prosinec_2013_web.pdf.aspx

*světe div se, třeba za každou cenu nemusí vždy držet starého šrámkovského hesla Být vždy při tom.*²¹⁹

Lidovcům se podaří díky jejich pozici a politické zkušenosti o tom, jak funguje vládnutí na nejvyšší úrovni, přetlačit dva výrazně silnější budoucí koaliční partnery, a dochází tak ke vzniku vlády Bohuslava Sobotky, která respektuje podobu církevních restitucí přijatých za minulé vlády, byť s výrazným skřípěním zubů řady poslanců ČSSD. Důležité je si povšimnout, že lidovci, ačkoliv jejich předvolební programové priority mířily primárně do gescí Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zahraničních věcí, nakonec i s ohledem na nutnost udržení běhu restitucí vyjednají pro své představitele Ministerstvo kultury, pod nějž církve a náboženské společnosti spadají a Ministerstvo zemědělství, pod nějž spadá Státní pozemkový úřad zodpovědný za vydávání pozemků církvím. Je to sice vykoupeno absencí nabízeného silového resortu pro předsedu strany, který ve finále získá jen ministerskou pozici bez portfeje místopředsedy vlády pro vědu a výzkum a skutečností, a tím, že si silové rezorty a jejich agendu rozdělí ČSSD a hnutí ANO 2011. Přesto pro účely této práce zde sledujeme nádherný příklad toho, že téma církevních restitucí, které bylo skryto v kampani, se pro KDU-ČSL stalo důležitějším než naplnění jejích programových priorit, které jí pomohly se do sněmovny vrátit. Přesto právě Pavel Bělobrádek ve své knize *Na život!* vyzdvihuje v kapitole shrnující úspěchy a neúspěchy KDU-ČSL ve vládě Bohuslava Sobotky skutečnost, že se KDU-ČSL „*podařilo zabránit revizi církevních restitucí, což bychom nejen my považovali za vážné porušení práva, zákazu retroaktivity a pošlapání uzavřených smluv.*“²²⁰ KDU-ČSL tak naplnila roli ochránkyne zájmové církevní skupiny.

Církevní restituce byly opakovaně napadány i v období následujících vlád Andreje Babiše, což vyvrcholilo v dubnu roku 2019, kdy KSČM podmiňovala toleranci menšinové vlády hnutí ANO a ČSSD právě zdaněním církevních restitucí, které pomohlo v poslanecké sněmovně odhlasovat i opoziční hnutí SPD Tomia Okamury. I tentokrát se KDU-ČSL, ač v té době již opoziční, velmi razantně postavila proti zdanění církevních restitucí. Téma však bylo akcentováno více než na sněmovní půdě na půdě Senátu, kde se lidovečtí senátoři stali vůbec nejrazantnějším hlasem odporu proti zdanění církevních restitucí. Postupně shromáždili 42

²¹⁹ KORECKÝ, Miroslav. Komentář: Nebýt vždy při tom. *Týden.cz* [online]. 2013, 13. 11. 2013.

²²⁰ BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život!: O mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. KDU-ČSL, 2017. s 72.

podpisů senátorů napříč politickým spektrem pro ústavní stížnost proti zákonu o zdanění církevních restitucí a té potom Ústavní soud vyhověl.

7.4. Závěry případové studie

V této části práce jsem prozkoumal na případu církevních restitucí proměny fungování KDU-ČSL jakožto ochránkyně zájmů církví jakožto zájmových skupin. Vycházíme-li z teorií soudobých politologů Petra Fialy a Carolyn Warner, dospějeme k závěru, že církev ztratila významnou část pozitivního mediálního obrazu morální autority a je prezentována jako mocenská instituce, která si osvojila jednání zájmové skupiny.²²¹

Pokud bych měl připodobnit model fungování vztahu KDU-ČSL k modelům použitým Carolyn Warner, vydává se KDU-ČSL jednoznačně německou cestou ekumenické spolupráce, ovšem s českými specifiky nevyváženosti náboženských skupin a nízkou mírou religiozity, která straně nedopřává masové podpory, tak jako je tomu u podpory CDU-CSU v Německu. Ačkoliv je římskokatolická církev dominantním církevním subjektem přistoupí podobně jako německá římskokatolická církev na model ekumenické spolupráce v boji za vrácení církevního majetku a spolupracuje s dalšími menšími křesťanskými církevními subjekty.

Nejviditelnějším zájmem církví v období po sametové revoluci se tedy stal požadavek návratu majetku, jenž jim byl komunistickým režimem ukraden. Petr Fiala v Laboratoři sekularizace píše, že „*Nevyřešené restituce představovaly pro KDU-ČSL cennou strategickou kartu, protože zvyšovaly závislost církve na této straně a téma navracení majetku, jako obhajoba zájmů církve z hlediska spravedlnosti, plnilo integrující funkci směrem k věřícím jako voličům KDU-ČSL.*“²²²

S touto tezí jsem se však ve své práci nespokojil a šel jsem hlouběji. Ačkoliv snaha o prosazení a udržení církevních restitucí byla naprosto kontinuální, míra, jakým za toto téma bojovala, se lišila v závislosti na řadě faktorů. Prvním z nich byla zajisté osoba předsedy a jeho celkové charisma, umění komunikace s koaličními partnery, ale také i to, jakým způsobem byl ochoten jít na hranu a pro téma církevních restitucí ohrozit stabilitu vlády. Předsedů v daném období KDU-ČSL zažila celkem 8 a ani jediný z nich nedovedl stranu k uzavření restituční otázky.

²²¹ FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*, s. 62.

²²² Tamtéž, s. 64.

Nejtvrdší v jednáních byl Josef Lux, který byl velmi blízko k prosazení schválení, ale kvůli neshodám s výraznějším Václavem Klausem a krizi kolem rozpadu republiky úspěchu nedosáhl, přesto dokázal postoj, že „co bylo ukradeno má být vráceno“ zarýt hluboko do povědomí společnosti.

Druhým nadějným pokusem, který byl zároveň zaváněl poněkud zoufalstvím, byl politický obchod výměnou za zvolení Václava Klause. Ani tento pokus nevedl k zdárnému konci, a to především kvůli nestabilitě uvnitř ODS, která zkrátka nebyla schopná dostát svému slibu. Odmítla to zároveň ústy několika svých poslanců, a nakonec i prezidenta Václava Klause. V tomto období navíc do hry vstoupili vrcholní představitelé církví, kteří vycítili příležitost na uzavření restituční otázky a začali výrazným způsobem lobbovat mezi svými věrnými politiky z KDU-ČSL.

Ironií osudu byly restituce schváleny v hluboké krizi strany, kdy strana ztratila na jedno volební období svou politickou reprezentaci ve sněmovně a velmi obtížně pod novým lídrem Pavlem Bělobrádkem pak našla cestu zpět.

Nicméně je na celém jednání lidové strany od roku 1990 doložit, že církevní restituce byly nejdůležitějším tématem strany. I v čase obnovy politické síly KDU-ČSL za Pavla Bělobrádka si strana raději „pohlídala“ důležité resorty pro restituci církevního majetku i za cenu ztráty jiných pro program důležitých pozic. Když hrozilo zdanění církevních restitucí z dílny KSČM byla to právě KDU-ČSL a její senátní klub, který začal budovat mosty a shánět spojence mezi demokratickými senátory, kteří by byli ochotní se podepsat pod ústavní stížnost.

Důležité je povšimnout si, že klíčovým faktorem, který určoval míru razance, s jakou byla KDU-ČSL ochotná prosazovat církevní restituce byla stabilita dané vlády. Pakliže byla vláda stabilní KDU-ČSL artikulovala své požadavky velmi agresivně i za cenu ohrožení vládní koalice – Josef Lux. Naopak když vláda stabilitu postrádala a opírala se o velmi těsnou většinu lidovci neriskovali a toto téma radši odložili, aby nezpůsobili vládní rozpad. Když naopak bylo jednoznačné, že bez nich se vláda prakticky nedá postavit, byli ve svém boji neoblomní a téma církevních restitucí vybojovali a udrželi uzavřené i na dvou výrazně silnějších koaličních partnerech – Pavel Bělobrádek.

Vztah k církvím a náboženským společnostem, lze tedy považovat za spojenecký, kdy KDU-ČSL nabývá role ochránkyně „spravedlivého“ a „oprávněného“ zájmu církví, který kontinuálně

bránila a bojovala za něj. Ve finále právě skutečnost, že si KDU-ČSL ve vládě Bohuslava Sobotky pohlíkala důležité resorty vedla k tomu, že se dostala pod kritiku církevních představitelů, zvláště pak kardinála Dominika Duky, který kritizoval pomalost vydávání majetku Státním pozemkovým úřadem a tlačil na KDU-ČSL, aby se pokusila procesy urychlit, což představitelé strany jednoznačně i z obavy před koaličními partnery odmítli.²²³ Od té doby se začíná vytrácet idylický vztah kardinála Dominika Duky ke KDU-ČSL, která zároveň za Pavla Bělobrádka přešla do velmi konfesně otevřeného modelu fungování, což je konzervativním představitelům církve nepříjemné a považují to za chybu, pro kterou někteří z nich začnou hledat svou novou identitu u národoveckých uskupení, které dle nich lépe bojují za křesťanské konzervativní hodnoty.

Případová studie církevních restitucí jednoznačně potvrdila, že vazba mezi stranou a církevní subjekty je těsná, a to i přes prakticky striktní apolitičnost církevních představitelů, kteří nesmějí vykonávat politické mandáty. Vazba se proto nese v linii laických členů, kdy KDU-ČSL je stranou s největší mírou konfesní příslušnosti členů v České republice. Společný zájem na církevních restitucích tuto vazbu velmi posílil a vztah k církvím je tak stále velmi vřelý.

²²³ ČESKÁ TELEVIZE: UDÁLOSTI. *Kardinál Duka u prezidenta* [online]. 9. prosinec 2013. Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/213411000101209/cast/296387/>

ZÁVĚR

Výzkum mé diplomové práce si předsevzal ambiciózní úkol, nímž bylo prozkoumat vztah mezi KDU-ČSL a českými křesťanskými církvemi po roce 1989. Od založení církve Ježíšem Kristem se její role dynamicky proměňuje a 20. století přineslo řadu výzev, na něž se moderní církve musela naučit reagovat. Proto si osvojuje roli tradiční zájmové skupiny. Jedná se však o roli sui generis moderní doby, neboť církve nikdy nemůže opustit svou tradiční podstatu a úkol v podobě šíření evangelia. Pro prosazení svých společenských zájmů hledá spojence, kterými se jí v evropském kulturním okruhu stávají na prvním místě křesťanskodemokratické strany. Tak tomu je i na našem území a v období první Československé republiky se tímto spojencem stává Československá strana lidová, která je však v období po roce 1948 zneužita komunistickým režimem ke kontrole církví a osob v nich sdružených. V roce 1989 dochází k pádu komunistického režimu a v duchu nově nastupující demokracie dochází po vzoru německé CDU-CSU ke vzniku a spojení křesťanských stran do KDU-ČSL, která se na jednu stranu hrdě přihlásí do rodiny moderních evropských křesťanskodemokratických stran, na straně druhé se považuje za pokračovatele tradice ČSL. Tím vzniká fenomén tradiční politické strany s více jak stoletou tradicí fungování na našem území. Tato strana po roce 1989 odmítá dogmata prvorepublikového českého politického katolicismu a ubírá se cestou křesťanské ekumenické spolupráce po vzoru německé CDU-CSU, avšak kvůli sekulární podobě české společnosti strana nedosahuje stejné masové podpory jako tomu je například v Německu či jiných evropských zemích. Podobně je tomu u církví, které taktéž tvrdě zasáhla sekularizace a krize tradičního členství a od roku 1989 sledujeme setrvalý trend úbytků věřících. Tento případ je velmi dobře popsán v publikaci Laboratoř sekularizace z jejichž poznatků a teorií jsem ve své práci vycházel.

V teoretické části práce jsem představil dějinný vývoj vztahu církve a státu na našem území a pokusil jsem se jej též zahrnout do širšího evropského kontextu, neboť bez toho vývoje lze jen obtížně pochopit fenomény současné české sekulární společnosti, které též v práci představuji. Dále teoretická část práce mapuje dějinnou cestu KDU-ČSL od politického katolicismu přes otevření se ekumenické spolupráci, až po současné snahy o konfesní neutralitu a oslovení voličů mimo církevní prostředí. V této kapitole též zhodnocuji religiozitu členské základny KDU-ČSL, pro kterou je sice oproti prvorepublikové ČSL příznačné i zapojení věřících z jiných církví než pouze římskokatolické, avšak i toto zapojení více méně odpovídá míře zastoupení

ostatních církví v rámci české společnosti a pro KDU-ČSL je stále příznačná dominance členů hlásících se k římskokatolickému vyznání. Dále se v teoretické části věnuji otázce církve a její politické úlohy a nepřímo se tak zapojuji do diskuse významných politických teoretiků o to, zda církev jsou či nejsou zájmovými skupinami. Osobně se přikláním k názoru, že jimi jsou a že je možné je zkoumat v rámci politické vědy, byť je potřeba aplikovat širší multioborový přístup zohledňující poznatky a zjištění pramenící ze závěrů učiněných religionisty, teology, historiky a dalšími vědci, kteří se této problematice věnovali. V teoretické části proto stručně představuji teorii vztahu politických stran a zájmových skupin. Definuji rozdíl mezi cíli politické strany a zájmové skupiny, vysvětluji problematiku jejich chování, artikulaci požadavků a snahu zájmových skupin maximalizovat vliv na politiku v její obsahové dimenzi. Vysvětluji, že propojení politické strany a zájmové skupiny nikdy není pouze jednosměrné. Představuji rozdíl mezi volnou a těsnou vazbou mezi politickými stranami a zájmovými skupinami. Snažím se též představit dosaženou míru poznání a představuji proto práci Thomase L. Brunella, Elina Haugsgjerd Allerna a Carolyn Warner, kteří se věnovali výzkumu vztahu politických stran a zájmových skupin. Na výzkum Carolyn Warner navazuji v prakticko-analytické části své práce, a proto v závěru teoretické části představuji metodologii svého výzkumu, který stavím na obsahové analýze klíčových programových dokumentů KDU-ČSL a případové studii církevních restitucí.

Můj výzkum tak v rámci prakticko-analytické části přináší programovou analýzu volebních programů pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a České národní rady. Deset klíčových strategických dokumentů strany vydaných mezi lety 1989-2021 jsem podrobil obsahové analýze z níž vyplynulo šest priorit církevní politiky – nastavení vztahu církve a státu, restituce církevního majetku a podpora péče o něj, podpora církevního školství, podpora církevních organizací v oblasti sociálních a zdravotních služeb, podpora práce církve s mládeží a křesťanské hodnoty v otázkách zahraniční politiky ČR. Z mé analýzy vyplynulo několik závěrů.

Za prvé analýza prokázala skutečnost zmíněnou v první kapitole mé diplomové práce Cesta KDU-ČSL od politického katolicismu ke konfesní neutralitě, že ve straně probíhá proces transformace v duchu sekularizace a odkřesťanštění programových témat. Za druhé analýza potvrdila kontinuální podporu vyjádřenou církvím v otázkách nastavení vztahu církve a státu a restituce církevního majetku a podpory péče o něj. Analýza jednoznačně nastínila spojení

mezi KDU-ČSL a českými křesťanskými církvemi v programové rovině. Toto spojení bylo nejpatrnější z programu v roce 2010. V tomto programu byl ze strany KDU-ČSL artikulován největší počet pro církve podstatných priorit. Avšak je důležité si uvědomit skutečnost, že se jedná o jediný volební program, který skončil neúspěchem v podobě toho, že se strana nedostala do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a na jedno volební období ztratila zastoupení v tomto legislativním tělese. Na programech vydaných stranou v letech 2013, 2017 a 2021 je patrný silící trend upozadování témat církevní politiky a strana své programy více sekularizuje a míří vstříc voličům mimo církevní prostředí. Téma církevní restitucí a narovnání vztahu církví a státu bylo ironií osudu schváleno v době, kdy strana neměla své parlamentní zastoupení a v programových dokumentech v následujících letech je chytře nahrazeno hodnotovým tématem dodržování lidských práv a náboženské svobody ve světě, což bylo strategicky zvolené téma se záměrem udržet si i po uzavření otázky narovnání vztahu církví a státu a navrácení církevního majetku křesťanského voliče. Strana zároveň své nejnovější programy cílí tak, aby byly pochopitelné především pro široké masy a zvládly oslovit i voliče bez církevního backgroundu, avšak zůstává otázkou jak úspěšně.

Za důležité taktéž považuji zmínit poslední posun²²⁴ učiněný KDU-ČSL na programové konferenci konané na podzim roku 2023 s názvem s Láskou ke všem generacím,²²⁵ kde strana vstoupila do řady například environmentálních a zemědělských témat, avšak prakticky nikterak neprezentovala svůj křesťanský background či priority v této oblasti. Vytrácí se tak programová linie toho, že KDU-ČSL je moderně konzervativní stranou všech lidí dobré vůle, vycházející z křesťanského hodnotového základu a hlásící se k určitým tradicím. Tato rovina se nadále drží především v personálním překryvu členské základny, která je majoritně tvořena členy křesťanského vyznání.

V druhé polovině prakticko-analytické části mé diplomové práce jsem se věnoval případové studii církevních restitucí a roli KDU-ČSL jakožto ochránkyně zájmů církví. Na úvod je nutné konstatovat, že navzdory své dosavadní oblíbenosti získané vlivem komunistickému útlaku církev po roce 1989 velmi rychle ztratila významnou část pozitivního obrazu u české společnosti. Prodlužování procesu návratu majetku zasedlo v české společnosti pochybnosti o oprávněnosti. Právě tato kritika a boj za správnost daného zájmu dává naplno vykristalizovat

²²⁴ Nezahrnutý ve výzkumu

roli KDU-ČSL jakožto ochránkyně zájmu církví, což dává zakořenit vzájemnému spojení mezi KDU-ČSL a českými církvemi. Z něj profitují obě strany a strana díky němu plní integrující funkci směrem k věřícím jakožto voličům KDU-ČSL. Církev oproti tomu má naději návratu majetku a toho, že téma nebude levicovým politickým táborem uzavřeno.

V práci jsem však šel hlouběji a pokusil jsem se prozkoumat i míru, jakým způsobem byla strana ochotna za toto téma bojovat. Těmito faktory byla především osobnost předsedy strany, míra stability vlády a závislost existence dané vlády na KDU-ČSL. Lidovci postupovali při jednání o restitucích sice s dogmatickým neměnným názorem, avšak velmi pragmaticky. Pokud byla vláda stabilní, KDU-ČSL předkládala své požadavky velmi agresivně i za cenu ohrožení vládní koalice. Naopak když vláda stabilitu postrádala a opírala se o velmi těsnou většinu, lidovci neriskovali a toto téma raději odložili, aby nezpůsobili vládní rozpad, v němž by mohli být snadno nahrazeni. Když naopak v roce 2013 bylo jasné, že bez nich vládu složit nelze, byli ve svých požadavcích neoblomní a téma církevních restitucí udrželi uzavřené i na dvou výrazně silnějších koaličních partnerech i za cenu obětování resortů potřebných pro prosazování vlastních programových priorit. Mnou vytvořená případová studie odpověděla na předloženou výzkumnou otázku a potvrdila, že vazba mezi stranou a církevními subjekty je těsná, a to především v linii členské základny. Zároveň jsem našel znaky, které nasvědčují, že se KDU-ČSL ve vztahu k církvím vydává dle typologie vytvořené Carolyn Warner německou cestou ekumenické mezidenominační spolupráce. To však s českými specifiky náboženské mnohosti a zároveň nevyvážeností jednotlivých náboženských skupin s jednoznačnou dominancí římskokatolické církve. Přičemž nelze opomenout nízkou míru religiozity, která straně neumožňuje nabytí masové podpory a strana proto stále bojuje o přežití na pětiprocentní hranici potřebné pro vstup do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

S uzavřením otázky církevních restitucí padlo důležité pojící téma a objevuje se kritika KDU-ČSL za to, že přešla do velmi konfesně otevřeného modelu a že již neplní roli ochránkyně tradičních křesťanských témat. Strana a její existence je navíc v současné době jednoznačně svázaná s existencí koalice SPOLU a preference dlouhodobě nenasvědčují, že by strana při samostatné kandidatuře uspěla, což ji přivádí do těžké závislosti na koaličních partnerech ODS a TOP09. Situaci neprospívá ani naprostá rozštěpenost členské základny na hodnotově konzervativní, hodnotově liberální a středově umírněný proud. Strana též zápolí s tím, že kdysi velmi přínosná široká struktura strany je již dnes kvůli krizi tradičního členství do značné míry

mrtvá a plodí spíše problémy, než přináší konkrétní ovoce. Je tedy za jisté namístě klást si i na dále otázku, jakým směrem se strana ve vztahu k církvím v budoucnu vydá?

BIBLIOGRAFIE

Literatura

AUGUSTIN. *O Boží obci: knih XXII*. Překlad Julie Nováková. I. vydání. Praha: Vyšehrad, 1950. 2 svazky.

BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003, ISBN 80-210-3307-X.

BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české, II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2002, ISBN 80-7185-505-7.

BĚLOBRÁDEK, Pavel. *Na život!: o mně, KDU-ČSL a budoucnosti České republiky*. [Praha]: KDU-ČSL, 2017. ISBN 978-80-270-3985-2.

BÉLY, Lucien. *Louis XIV: le plus grand roi du monde*. [s.l.] : Editions Jean-paul Gisserot, 2005. ISBN 978-2877477727.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 15. vydání (6. opravené vydání). Praha: Česká biblická společnost, 2021. ISBN 978-80-7545-104-0.

BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK a Nad'ea PROFANTOVÁ. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-264-3.

CONNOLLY, William E. et al. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Proglas, 1995, ISBN 80-85617-47-1.

ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české, I: Od příchodu Slovanů do roku 1740*. 4. vyd. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-098-5.

DOLEŽALOVÁ, Markéta. *Církev za totality - lidé a místa: sborník k životnímu jubileu opata Heřmana Josefa Tyla*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, ISBN 978-80-87912-54-6.

DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.

FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0.

FIALA, Petr. *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995. ISBN 80-85959-01-1.

FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Politika a náboženství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 978-80-7325-141-3.

- FILIPÍ, Pavel. *Církev a církve: kapitoly z ekumenické eklesiologie*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, ISBN 80-85959-58-5.
- HALÍK, Tomáš a Jan JANDOUREK. *Tomáš Halík: ptal jsem se cest: rozhovor*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-720-6.
- HIGGINS, Bill. *Hus drží klíč: Jan Hus hovoří k dnešní České republice* [online epub]. Druhé, opravené vydání. Jindřichův Hradec: Stefanos, 2015 [cit. 2023-07-12]. ISBN 978-80-87081-34-1.
- HUS, Jan, GREGOR, Alois, ed. *Knížky o svatokupectví*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. Památky staré literatury české (ČSAV).
- IM HOF, Ulrich a Alexej KUSÁK. *Evropa a osvícenství*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001, ISBN 80-7106-394-0.
- JAN, Libor. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, ISBN 80-85959-74-7.
- JUST, Jiří, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha: Lutherova společnost, 2009, ISBN 978-80-903632-8-1.
- KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ*. Přeložil Terezie EISNEROVÁ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2017. ISBN 978-80-7325-437-7.
- KADLEC, Jaroslav a Univerzita Palackého. *Dějiny katolické církve*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1993. ISBN 80-7067-285-4.
- KAPLAN, Karel a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993, ISBN 80-85765-27-6.
- KOUDELKA, Jaroslav. *Sociální demokracie v československé revoluci*. V Plzni: Omladina, 1920.
- KOUDELKOVÁ, Petra (ed.). *Příležitosti a výzvy v komunikaci církve ve 21. století: Petra Koudelková (ed.)*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2785-4.
- KREJČÍ, F. V. (František Václav). *Jan Hus*. V Praze: Mánes, 1915.
- KRIPPENDORFF, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. [online]. SAGE Publications, 2019. ISBN 9781506395661. [cit. 2023-12-29]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4135/9781071878781>
- KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. Beckovy komentáře. V Praze: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-472-8.
- LINEK, Lukáš, Štěpán Pecháček. 2006. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*. Sociologické studie / Sociological Studies 06:6. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 48

s. ISBN 80-7330-094-X. Dostupné z:

https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/243_ss_06_06.pdf

MAREK, Pavel a *Teorie a praxe politického katolicismu* (2007 : Olomouc, Česko). *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-152-9.

MIHOLA, Jiří a Michal PEHR. *Lidově, národně, křesťansky: k dějinám Československé strany lidové (KDU-ČSL): 1919-2019*. Praha: Filip Tomáš - Akropolis, 2019. ISBN 978-80-7470-261-7.

MÜLLER, Helmut M., Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, ISBN 80-7106-125-5.

NEŠPOR, Zdeněk R. a VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3315-2.

PEHR, Michal, Jaroslav ŠEBEK, Pavel HELAN a Marek ŠMÍD. *Československo a Svatý stolec: od nepřátelství ke spolupráci (1918-1928). I., Úvodní studie*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2012, ISBN 978-80-86495-73-6.

PEKAŘ, Josef. *Bílá Hora: její příčiny i následky*. Praha: Vesmír, 1921.

STEMBERGER, Günter a Václav FREI. *2000 let křesťanství: ilustrované církevní dějiny s více než 1300 barevnými vyobrazeními a slovníkem pojmů z církevních dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, ISBN 80-7192-388-5.

ŠIMÍK, Petr. *Fuldské anály k roku 845* [online]. 2006 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: http://www.moraviamagna.cz/kroniky/k_fu845.htm

ŠMERK, Pavel. *Petr Chelčický: O trojím lidu řeč* [online]. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.fi.muni.cz/~xsmerk/chelcicky.pdf>

ŠOLTÉSZ, Štěpán a nakladatelství a knihkupectví KALICH. *Dějiny křesťanské církve*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990, ISBN 80-7017-204-5.

ŠTEFANČÍK, Radoslav; FABIČOVIC, Ján a PINK, Michal. *O křesťanské demokracii*. Praha: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2021. ISBN 9788027093960.

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010, ISBN 978-80-247-2468-3.

WARNER, Carolyn M. *Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe*. Princeton University Press, 2000. ISBN 9780691010267.

WEBER, Max. *The theory of social and economic organization*. 1947, reprint 1997. Free Press; Reprint edition. ISBN 978-0684836409.

Články

ALLERN, Elin Haugsgjerd a kol. Competition and interaction: Party ties to interest groups in a multidimensional policy space. Online. *European Journal of Political Research*. 2021, roč. 60, č. 2, s. 275-294. ISSN 0304-4130. [cit. 2023-12-29]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12403>

BÍBA, Lukáš. Babiš je blíž k ČSSD. Přípouští revizi "uzavřených" církevních restitucí. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, 2013, 11. 11. 2013. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-61211570-cssd-ano-kdu-csl-chteji-upavit-zdravotnicke-poplatky>

BRUNELL, Thomas L. The Relationship between Political Parties and Interest Groups: Explaining Patterns of PAC Contributions to Candidates for Congress. Online. *Political Research Quarterly*. 2005, roč. 58, č. 4. ISSN 10659129. [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/3595653>

ČESKOBRATSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ. *Kdo jsme? Z čeho vycházíme?: Českobratrská církev evangelická za první republiky* [online]. [cit. 2023-08-27]. Dostupné z: <https://e-cirkev.cz/kdo-jsme/z-ceho-vychazime/>

GILL, Anthony J. Rendering unto Caesar? Religious Competition and Catholic Political Strategy in Latin America, 1962-79. Online. *American Journal of Political Science*. 1994, roč. 38, č. 2. s. 177-179. ISSN 00925853. [cit. 2023-12-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2111410>.

HAMPLOVÁ, Kateřina. Církevní restituce. Je Česko poslední v Evropě? *Euroskop* [online]. [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/2012/08/15/cirkevni-restituce-je-cesko-posledni-v-evrope/>

CHRISTNET. *Svoboda: Za majetkové vyrovnání je potřeba "zaplatit" podporou Klause* [online]. Christnet, 2008. Dostupné z: <https://www.christnet.eu/magazin/zprava.asp?zprava=14987>

KDU-ČSL. Jak šel čas, aneb povolební kulajda. *Nový Hlas – zpravodaj KDU-ČSL* [online]. Praha: KDU-ČSL, 2013 (prosinec). Dostupné z: https://www.kdu.cz/getattachment/Aktualne/Lidovecka-media/Novy-hlas/Starsi-vydani/Novy-HLAS-prosinec-2013/NovyHLAS_prosinec_2013_web.pdf.aspx

KDU-ČSL. *Stručná historie ČSL a KDU-ČSL: Sametová revoluce a porevoluční Československo* [online]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/historie>

KORECKÝ, Miroslav. Komentář: Nebýt vždy při tom. *Týden.cz* [online]. 2013, 13. 11. 2013.

MLEJNEK, Josef. *Komentář: Zítřka bude pozdě* [online]. Lidovky.cz, 2008, 3. května 2008. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/zitra-bude-pozde.A080503_000047_in_noviny_sko

- Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*, Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>
- Ohlasy na volbu prezidenta. In: *Katolický týdeník* [online]. Dostupné z: <https://katyd.cirkev.cz/clanky/ohlasy-na-volbu-prezidenta.html>
- Papež František vyzývá k izraelsko-palestinskému dialogu [online]. Římskokatolická církev, 2022, 28. 11. 2022 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://www.cirkev.cz/papez-frantisek-vyzyva-k-izraelsko-palestinskemu-dialogu_17479
- Premiér Fischer: Vyrovnaní s církvemi zůstane na příští vládě. *Hospodářské noviny* [online]. 2009, 27.5.2009, 2009. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-37252370-premier-fischer-vyrovnani-s-cirkvemi-zustane-na-pristi-vlade>
- Respekt*. Praha: R-Press, 03.03.2008, 19(10). ISSN 0862-6545.
- Respekt*. Praha: R-Press, 07.06.1993, 1993(22), ISSN 0862-6545, Poslední restituční zákon V diskusi o navrácení majetku církvím nejde jen o peníze.
- Respekt*. Praha: R-Press, 10.08.1998, 9(33). Rubrika minulý týden ISSN 0862-6545.
- Respekt*. Praha: R-Press, 18.02.2008, 19(8). ISSN 0862-6545.
- SEKRETARIÁT ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE. *Přehled jednání mezi státem a církvemi v letech 1990–2000* [online]. Praha, 2001 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kardinal.cz/res/data/005/000572.pdf>
- SOBOTKA, Bohuslav. *Zpráva předsedy ČSSD ke 38. sjezdu strany*.
- SUCHÝ, Petr. Proces transformace KDU-ČSL ve stranu moderního typu. *Středoevropské politické studie / Central European Political Studies Review*. 1999, (1). Dostupné také z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3798>
- SVOBODA, Pavel. Majetkové narovnání státu a církvi konečně přijato. *Nový Hlas – zpravodaj KDU-ČSL* [online]. Praha: KDU-ČSL, 2011, 2011(říjen). Dostupné z: https://www.kdu.cz/getattachment/Aktualne/Lidovecka-media/Novy-hlas/Starsi-vydani/Novy-HLAS-prosinec-2012/Novy_HLAS_-_PROSINEC_2012_web.pdf.aspx
- ŠOJDROVÁ, Michaela. Tentokrát je to ještě víc na vás, na jednotlivých členech a místních organizacích. *Nový Hlas – zpravodaj KDU-ČSL* [online]. Praha: KDU-ČSL, 2010, 2010(říjen). Dostupné z: https://www.kdu.cz/getattachment/Aktualne/Lidovecka-media/Novy-hlas/Starsi-vydani/Novy-HLAS-rijen-2010/Novy_HLAS_RIJEN_2010.PDF.aspx
- VICHA, Daniel. Vztah české společnosti k církvi a křesťanství. *Studia teologiczne-historyczne Śląska opolskiego* [online]. University of Opole, 2012, 32(), 153-167 [cit. 2023-08-28]. ISSN 0137-3420.

Pořady

ČESKÁ TELEVIZE: UDÁLOSTI. *Kardinál Duka u prezidenta* [online]. 9. prosinec 2013. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/213411000101209/cast/296387/>

ČESKÁ TELEVIZE: UDÁLOSTI. *Spor o církevní restituce* [online]. 3. února 2008. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/208411000100203/cast/41698/>

ČESKÁ TELEVIZE: UDÁLOSTI. *Spor o církevní restituce* [online]. 3. února 2008. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097181328-udalosti/208411000100203/cast/41698/>

Volební a vládní programy

ČESKOSLOVENSKÁ STRANA LIDOVÁ. Volební Program Československé strany Lidové: Křesťanská a demokratická unie - volte č. 23 - „Svoboda místo socialismu“ [online]. 1990 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>

KDU-ČSL. *Průvodce politikou KDU-ČSL: Volební program 1992* [online]. 1992 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

KDU-ČSL. *Průvodce politikou KDU-ČSL: Volební program 1996* [online]. 1996 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

KDU-ČSL. *Průvodce politikou KDU-ČSL: Volební program 1998* [online]. 1998 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

KDU-ČSL a US-DEU. *Dáme věci do pořádku.: Jak na to? Volební program koalice KDU-ČSL a US-DEU pro volby 2002* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

KDU-ČSL. *Volební program KDU-ČSL: Volby 2006, Klidná síla*. 2006 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

KDU-ČSL. *Volební program 2010-2014: KDU-ČSL to lepší v nás*. 2010 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

KDU-ČSL. *Volební program KDU-ČSL 2013-2017: Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, Dáme zemi do pořádku*. 2013 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

KDU-ČSL. *Volební program KDU-ČSL pro sněmovní volby v roce 2017: Zodpovědně pro společný domov*. 2017 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>

KOALICE SPOLU. *SPOLU dáme Česko dohromady: Volební program*, 2021 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>.

VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Václava Klause II. (4. 7. 1996 - 2. 1. 1998)* [online]. 1996 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vaclav-klaus-2/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf

VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Vladimíra Špidly (15. 7. 2002 – 4. 8. 2004)* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vladimir-spidla/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf

VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Mirka Topolánka I. (04.09.2006 - 09.01.2007)* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/mirek-topolanek-1/Programove-prohlaseni-vlady.pdf>

VLÁDA ČR. *Programové prohlášení vlády: Vláda Petra Nečase (13.07.2010 - 10.07.2013)* [online]. 2002 [cit. 2023-08-29], Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf

Dokumenty

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Sněmovní tisk 482: Vl.n.z. o majetkovém vyrovnání s církvemi* [online]. Praha, 2008 [cit. 2023-08-29]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/historie.sqw?o=5&T=482>

ČESKÁ NÁRODNÍ RADA. *Stenoprotokol ze schůze ČNR v období 1990-1992 konané ve středu 5. září 1990* [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1990cnr/stenprot/004schuz/s004018.htm>.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení Poslanecké sněmovny č. 808 ze 32. schůze (5. volební období, 2008).*

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Zápis ze 2. schůze Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi ze dne 22. července 2008.* Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=53433>

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Zápis ze 7. schůze Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi ze dne 26. března 2009.* Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=54405>

Zákony

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností

Zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Teze diplomové práce:

Vztah KDU-ČSL a českých křesťanských církví

Jméno a příjmení: Bc. Petr Kobylka

Název práce: Vztah KDU-ČSL a českých křesťanských církví

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Název práce v AJ: The relationship between KDU-ČSL and Czech Christian churches

Studijní obor: Politologie (NMgr.)

Studijní program: N0312A200011: Politologie – navazující magisterské studium, prezenční

Akademický rok a semestr zadání práce: LS 2021

Předpokládaný termín dokončení: LS 2022

Typ práce: magisterská

Zdůvodnění výběru práce a základní charakteristika tématu

Za téma své diplomové práce jsem si zvolil vztah KDU-ČSL s českými křesťanskými církvemi. České politické prostředí již více jak 100 let provází fenomén přítomnosti a kontinuity politické strany, která, ač prošla významným dějinným vývojem, je laickou i odbornou veřejností propojována s křesťanským voličem a českými církevními subjekty. Touto politickou stranou je KDU-ČSL. Osobně si již delší dobu kladu otázku, jak se KDU-ČSL a české církve vzájemně ovlivňují, a z toho důvodu jsem se rozhodl, že ji podrobněji rozeberu ve své diplomové práci.

V současné době sledujeme trend poklesu míry religiozity v České republice a skutečnost, že se většina obyvatel identifikuje bez náboženské příslušnosti. Českou republiku je však též možné označit za zemi významné náboženské mnohosti vycházející z husovské a reformační tradice, což se v současnosti projevuje i tím, že Ministerstvo kultury České republiky registruje 42 církví a náboženských společností, z nichž 32 lze označit za křesťanské subjekty. Církvě sdružují členy s mnohdy velmi odlišnými politickými názory. Obecným rysem církví tedy je, že se jako subjekty v duchu sekularizace snaží vystupovat veskrze nestranně a usilují o co nejvyšší míru apolitičnosti, a to jak navenek, tak ve vztahu ke svým členům. Přesto však současná doba a společnost nutí církve reagovat na ideologické podněty a různými způsoby artikulovat své názory, požadavky, zájmy a hodnoty, což nevyhnutelně vede k tomu, že církve chtě nechtě vyjadřují své postoje k určitým politickým tématům, čímž u nich vzniká pomyslný most a propojení směrem k politickým subjektům.

V duchu sekularizace se vydala i KDU-ČSL, jejíž představitelé si uvědomili skutečnost, že současné české politické prostředí díky stále se ztenčujícímu počtu věřících pravděpodobně neumožní parlamentní existenci pouze křesťansky se identifikující strany a z toho důvodu se rozhodli stranu pojmout širěji, nejen jako stranu úzce křesťanskou. Strana se tedy oproti období první republiky pokusila významně snížit vliv římskokatolické církve na své fungování, opustila dogma politického katolicismu a od listopadové revoluce a obnovení demokracie v roce 1989 usiluje po vzoru německé CDU-CSU spíše o křesťanský ekumenismus až konfesní neutralitu. Tím se snaží cílit i na voliče bez náboženského vyznání, přesto však nadále zůstává závislá právě na křesťanských voličích. I přes tento sekularizační krok však lze konstatovat, že propojení mezi KDU-ČSL a církevními představiteli nevymizelo a zcela jistě existuje minimálně v rovině silné názorové shody na určitých tématech. Ačkoli tedy sledujeme tendence k odluce, osobně se domnívám, že je prakticky nemyslitelné, aby se církevním subjektům či KDU-ČSL podařilo propojující most společných vazeb spálit, a tudíž se jedná o velmi zajímavé téma, které je politickou vědou nepříliš prozkoumané.

Předpokládaný cíl

Cílem mé práce bude v teoretické rovině prozkoumat, popsat a definovat vztah KDU-ČSL a českých křesťanských církví. Z tohoto důvodu jsem si položil výzkumnou otázku, jaký vztah panuje od roku 1989 do současnosti mezi KDU-ČSL a českými církvemi? Z této otázky vyplývá, že budu zkoumat, jakým způsobem se církev a KDU-ČSL vzájemně ovlivňují, jakým způsobem dochází ke komunikaci církevních a stranických představitelů a zda panuje na většině témat spíše shoda či dochází k významným názorovým rozkolům.

Metodologie práce

V práci plánuji shrnout dosavadní míru poznání a teoretické poznatky o vztahu církví a politických stran a budu se snažit prokázat, zda je české církve a KDU-ČSL potvrzují či vyvrací. Představím historický vývoj, ze kterého pramení současný stav, který je nezbytný k jeho pochopení. Má práce bude majoritně založena na užití kvalitativních metod výzkumu, kdy budu analyzovat informace z akademických publikací, církevních dokumentů, elektronických i tištěných médií a v neposlední řadě užiji i orální historie a rozhovorů s představiteli církví a politických stran. V rámci své práce se pokusím neomezit se pouze na člensky nejpočetnější Římskokatolickou církev, ale pokusím se nabídnout i pohled ostatních menších církevních subjektů.

Předpokládaná struktura práce

Titulní strana

Čestné prohlášení

Anotace / abstrakt / souhrn

Úvod

Metodologie práce

Struktura práce

Teoretická část

Teoretické nastavení vztahu církví a politických stran

Představení subjektů a zdůvodnění výběru

KDU-ČSL

Církevní subjekty

Historie

Sekularizační procesy

Cesta KDU-ČSL od politického katolicismu ke ekumenismu a konfesní neutralitě

Artikulace zájmů církví

Definice společného vztahu a jeho znaky

Praktická část

Důležité diskutované otázky

artikulované názory, požadavky, zájmy a hodnoty

vzájemné vztahy a míra vzájemného ovlivnění

Hledání shody a rozporů mezi představiteli

Nastínění budoucího vývoje

Závěr

Vyhodnocení a shrnutí mých poznatků

Seznam literatury

Základní literatura

BALÍK, Stanislav, Ondřej CÍSAŘ a Petr FIALA. Veřejné politiky v České republice v letech 1989–2009. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2010. Srovnávací politologie. ISBN 978-80-7325-236-6. kapitola 2. Církevní politika

BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. Katolická církev v Československu 1945-1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

FIALA, Petr. Josef Lux a proměny postavení KDU-ČSL v politickém systému České republiky. In: ZNOJ, Milan a Michal PEHR. Josef Lux a česká politika 90. let. Vyd. 1. 2005. ISBN 80-7308-086-9.

FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Politika a náboženství. ISBN 978-80-7325-141-3.

FIALA, Petr. *Katolicismus a politika: o politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995. ISBN 80-85959-01-1.

FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-155-0.

KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev: český případ / Hieronim Kaczmarek ; z polského originálu Czechy. Kościół i państwo*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2017. ISBN 9788073254377.

NEŠPOR, Zdeněk R. a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3315-2.

PEHE, Jiří. Možnosti a limity křesťansko-demokratické politiky v Čechách. In: Josef Lux a česká politika 90. let. Vyd. 1. Praha: Ústav politologie FFUK, 2005. ISBN 80-7308-086-9. PEHR, Michal. *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. ISBN 80-869-0353-2

PEHR, Michal. *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. ISBN 80-869-0353-2